

REVISTA ISTORICĂ

Anul al XIV-lea, N-le 4-6.

April-Iunie 1928.

DĂRI DE SAMĂ
DOCUMENTE ȘI
NOTIȚE
PUBLICATE
DE
N. IORGA
cu concursul
mai multor specialiști

SUMARIUL :

- L. Baidaf*: Uciderea lui Grigore Ghica (Octombrie 1777)—
ecouri din presa contemporană.
General Radu Rosetti: Cîteva impresiuni ale unui Român
în timpul războiului din 1877-78.
Ioan C. Filitti: Arhondologia Munteniei la 1822-28.
Sever Zotta: O colecție veche de spițe de neam (sfîrșit).
• *Aurelian Sacerdoșeanu*: Un document slavo-romin.
Valeriu Papahagi: Cărți nouă de istorie universală.
T. G. Bulat: Un pamflet austriac din 1799 îndreptat con-
tra Francesilor
• *Documente de N. Iorga și Aurel Sacerdoșeanu.*
Dări de samă și Cronică de N. Iorga.

1928

TIPOGRAFIA „DATINA ROMĂNEASCĂ”, VĂLENII-DE-MUNTE (PRAHOVA)

Prețul 35 Lei.

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRI DE SAMA. DOCUMENTE ȘI NOTIȚE —

PUBLICATĂ de N. IORGA, CU CONCURSUL MAI MULȚOR SPECIALIȘTI

Anul al XIV-lea, n-le 4-6.

April-Iunie 1928.

Uciderea lui Grigore Ghica (Octombrie 1777)

— Ecouri din presa contemporană —

În mijlocul preocupărilor grave care agitau spiritele în a doua jumătate a anului 1777: înarmări în Germania, Spania și Portugalia; pregătiri de războiu în Franța; afacerile anglo-americane, etc., o știre senzațională, sosită prin canalul Varșoviei, ecoul căreia se va prelungi îndelungată vreme în coloanele gazetelor, se răspîndise în Europa Centrală și Apuseană între 15 și 25 Novembre, lovind puternic imaginația mulțimii: Capul lui Grigore Ghica, Domnul Moldovei, căzuse la Iași, din ordinul Sultanului.

Memoria trădătoare a cetitorilor pușinelor foi ale epocii așternuse, firește, praful uitării peste acest nume, căruia, cu doi ani în urmă, supl mantia retoriceii oficiale, a lui „Wiener Zeitung”, organ al Curții austriace, o rețea de alușii străvezii și tăioase îi crease o notorietate momentană, pe cît de înjositoare, pe atît de nedreaptă.

Domnul acesta, al cărui glas slab și neputincios, unit cu acela al boierilor țerii, încercase în deșert să protesteze la Poartă împotriva truncherii Moldovei de teritoriul Bucovinei, scump prin amintirile unui trecut de glorie, va fi, timp de două luni, ținta răsbunării lașe și veninoase a presei vieneșe, dornice să creeze cu orice chip, din frinturi de legende privitoare la captivitatea lui la Petersburg, un adevăr istoric.

Și, printr'o crudă și amară holărire a soartei, în aceeași zi în care gazetele apusene publicau scrisoarea-chișeu din Viena cu darea de samă oficială a serbărilor din 12 Octombrie de la Cernăuți, consfințind desrădăcinarea politică, dacă nu sufletească, a Bucovinei, se înregistra în coloanele acelorași foi sfîrșitul dramatic al acestui prinț, nevoit, prin decretul neimblinzit al fatalității, să întindă peste amintirile surizătoare ale Bucovinei de ieri zăbranicul zilelor îndoliate de față.

Supt imperiul emoției pricinuite de această tragică noutate, corespondenții principalelor ziare din Occident la Varșovia - focar de unde, mai ales vor roi amănunte numeroase, în relatarea evenimentelor din Moldova--, vor sări peste multe verigi din lanțul faptelor care au servit de prefață morții violente a lui Grigore Ghica.

Din totalul acestor știri și amănunte culese din zierele contemporane, bi- sau trisăptămânale, publicate în cursul lunilor Novembre și Decembre 1777, se desprind următoarele trăsături generale:

1) Cu lot caracterul strict informativ al acestor gazete, o unitate de impresie, justă și simpatică nefericitului Domn al Moldovei se reflectă din comunicările ce le fac despre drama din piața Beilicului. O notă de sinceritate, împinsă une ori până la emoție, vibrează în toate scrisorile vremii, relative la acest eveniment.

2) De la cele d'întăiu știri venite în Apus despre asasinarea Domnului Moldovei, presa indică, într'o luminoasă unanimitate, pricina adevărată care a smuls Sultanului ordinul sângeros dat lui Ahmed-beiu; politica ruso-filă și sentimentele pentru Moscova pe care nu știuse în de ajuns să le tănuiască Grigore Ghica.

3) Credința generală, al cărui interpret se face această presă, că un apropiat războiu ruso-turc va fi fatal consecința acestei crime.

4) În fine, în timp ce amănunte mai palide sau mai pitorești, episoade fantesiste ori vijelioase privitoare la moartea tragică a Domnului sosesc gazetelor apusene din unghiurile cele mai răsfirate ale Europei: din Berlin, Geneva, Stockholm, Hamburg, Constantinopol, Veneția, Frankfurt, etc., Viena singură păstrează o tăcere cu țile: din ordinul lui Kaunitz, îndemănatec mînuitor de conștiințe, în amintirile căruia dormita încă nepolită ura împotriva „rebelului” Ghica, nicio scrisoare care va trece frontierele Monarhiei nu va avea îngăduirea să sufle un singur cuvînt cu privire la sfîrșitul meritat al acestui prinț „îndărătnic și imprudent”, fără voia prealabilă a censurei.

Coborînd la izvoarele adînci ale uitării, vom desprinde din paginile ofilite ale acestor gazete acel mănunchiu de judecăți aproape omogene ale cronicarilor anonimi, din care scapără

o fumgară scînteie de înduioşare, documente care alcătuiesc, „la petite histoire”, fără tradiţie şi fără mîndrie, opaiţ modest, la lumina căruia, totuşi, Istoria propriu-zisă îşi aprinde, din timp în timp, făclia adevărului şi a seninei sale nepărteniri.

* * *

În numărul său de Marţi, 11 Novembre 1777, „Gazette d'Utrecht”, foaie care se tipăria de două ori pe săptămîină în 4 pagini format in-4°, publica în supliment, înecată într'un potop de ştiri din Europa şi America, următoarea laconică şi banală notiţă din Constantinopol, cu data de 3 Octobre:

„Ahmed-beiu, şambelan al Impăratului, prim-comandant de cavalerie, a plecat de aici, însărcinat să inspecteze toate magazinele aflătoare în lungul Dunării şi să le aprovizioneze cu tot felul de muniţiuni de războiu şi hrană pentru trupe. Acest ofiţer e purtător de 14 brevete de comandant şi de 3 hatişerife sau ordine positive ale Sultanului, de care, precum se spune, va face trebuinţă pentru scopuri importante, după instrucţiunile ce i s'au dat în această privinţă.

„Astfel de ordine spulberă orice speranţă pentru continuarea păcii; se nădăjduieşte totuşi că războiul nu va începe înainte de a se cunoaşte răspunsul Rusiei.”

Aceiaşi scrisoare se întîlneşte — cu mici schimbări de redac-tare — în „Nouvelles extraordinaires de Leyde” din 14 Novembre 1777, şi, patru zile mai târziu, în „Courrier de l'Europe” din Londra, jurnal apărînd Marţi şi Vineri, în 8 pagini format in-4°, politic, literar şi critic.

Unul din aceste „scopuri importante”, închise în taina nepătrunsă a hatişerifelor, era uciderea lui Grigore Ghica, a cărui soartă fusese sigilată de Sultan în mod definitiv încă din a doua jumătate a lunii Septembrie. Iar, zece zile după expedierea acestei făţarnice notiţe din capitala Turciei, litera rece a ordi-rului va fi riguros respectată: Grigore Ghica va plăti cu capul său uşurătatea cu care introdusese în tainele politice sale pe unii din sfetnicii săi, a căror mlădîoşie lîsică şi morală o cunoştea în de ajuns.

Primele ecouri ale crimei din Iași vor veni în Apus o lună după săvârșirea ei. Cel dintâiu document care relatează evenimentul sîngeros de la 13 Octombree e o scrisoare anonimă din capitala Moldovei trimisă, două zile după asasinarea lui Grigore Ghica, unei publicații bi-lunare din Luxemburg, „Journal Historique et littéraire”. Revista aceasta, redactată de Feller, tipărită în stabilimentele André Chevalier, e unul din puținele periodice din veacul al XVIII-lea care păstrează, nu se știe cum, legături directe cu cele două capitale românești. De și prima în ordinea cronologică, scrisoarea aceasta, silită să ocolească capitala austriacă, va împrumuta calea mai lungă, dar mai sigură prin Camenița, Tarnow, Liov, Zamosc și Varșovia, de unde va fi îndreptată spre destinație, și va fi publicată în nr. din 1-iu Decembre 1777, tomul 148, paginile 503-505, al numitei gazete, dată cînd se va cunoaște din alte centre nou-tatea zguduitoare.

Iată acest document:

BCU Cluj / Central University Library Cluj Iași, 15 Octombree 1777.

„Grigore Ghica, prinț al Moldovei, și-a sfîrșit zilele într'un chip foarte tragic. Implîindu-se terminul de trei ani, după care acest Hospodar trebuia să ceară Porții confirmarea sa în acest post, el trimise pe al doilea fiu al său la Constantinopol. Tinărul prinț fu foarte bine primit și obținu firmanul pe care venise să-l ceară în numele părintelui său, și pe care i-l dădu, făcîndu-i în același timp și un raport despre izbînda fericită a misiunii sale.

„Intre timp, Poarta fusese înformată despre legăturile pe care prințul Ghica le întreținea cu Rușii, precum și despre vorbele ce le spusese privitoare la protecția Rusiei de care se credea asigurat. Fiindcă el luase măsuri de a se refugia, la nevoie, în Rusia, Poarta întrebunță viclenia pentru a se cotorosi de el; ea trimise la Hotin un ofițer însărcinat să facă, după cît se spunea, mai multe întocmiri relative la trupele de la granița Moldovei. Ofițerul acesta, însoțit de 40 de ieniceri, înaintă până la Iași și acolo se prefăcu bolnav. Prințul, care nu bănuia că secretul său ar putea fi cumva cunoscut, se duse să-l

visiteze întovărășit de medicul său. El fu foarte bine primit, și, după obicei, i se servi cafeaua și dulceața. Prințul începu să se întrețină despre afacerile politice. Ministrul Porții porunci atunci celor de față să se retragă, pentru a rămânea în libertate cu prințul. Toată lumea ieși, cu excepția citorva servitori ai ofițerului turc cari se aruncară asupra prințului și-l gîtură.

„Medicul, bănuind după zgomotul ce auzia cele întîmplate, se retrase răpede pentru a pune la adăpost pe fiul mai mare al prințului, care în felul acesta putuse să scape cu fuga. După această executare, ministrul Porții convocă pe boieri, li cetei firmanul care cuprindea sentința de moarte contra Hospodarului; formă o regență alcătuită din patru dintre ei pentru a cîrmui țara până la noi ordine și se întoarse la Hotin, lăsînd corpul prințului boierilor, prin a căror îngrijire i se făcură slujbe religioase în biserici.”

Știrca morții lui Grigore Ghica, sosită la Constantinopol două zile după acest eveniment, va fi imediat comunicată presei occidentale. Și, în timp ce Poarta, printr'o sfidare a logiceii cele imai simple, va încerca să se pună de-a curmezișul adevărului, născocind cu o îndemănare bizantină pricini straniu care i-au dictat condamnarea prințului Moldovei, corespondenții europeni din Sтамbul vor dărîma din primul moment șchelele minciunilor oficiale, și vor pune într'o lumină desăvîrșită cauza adevărată a crimei de la Iași.

Iată prima scrisoare din Constantinopol, datată din 15 Octombrie 1777, pe care o găsim în gazeta celebrului avocat și publicist Linguet, „Journal de Politique et de Littérature” din Bruxelles, tomul III, 15 Decembre 1777, p. 421:

„Vestea morții prințului Moldovei, care trebuie atribuită numai legăturilor sale cu Rusia și încrederii ce o avea în protecția ei, face mult zgomot în această capitală. Poarta a numit ca succesor al lui pe Costachi sau Constantin Moruzi, primul ei interpret, înlocuit, la rîndul său, de Nicolae Caragea, care mai ocupase, în timpul războiului, din urmă, această slujbă, *par interim*.

„Evenimentul acesta va produce, firește, multă amărăciune Curții din Petersburg, și va grăbi ruptura care putuse fi înlăturată până acum. Azi, însă, guvernul e hotărât la aceasta.”

La Cernăuți știrea, venită pe cale particulară, Miercuri, 15 Octombrie, după amiază, căzu în atmosfera de reculegere pe care o cer durerile mari ca și marile îngenuncheri. Trimisă a doua zi, prin Polonia, în Olanda, ea fu publicată de „Nouvelles extraordinaires de Leyde” la 25 Novembre 1777:

„Frontiera Bucovinei, 16 Octombrie 1777.

„Am aflat un eveniment dintré cele mai funeste: Hospodarul Moldovei, care-și are reședința la Iași, a fost arestat alaltăieri pe neașteptate de un Capigi-Bașa în fruntea unui mic detașament de ieniceri, care, zece ceasuri mai târziu, porunci să-l decapiteze și trimise capul său la Constantinopol.

„Acest prinț e foarte regretat; el avea multe cunoștinți, iubia științele și vorbea limbile francesă și italiană. Patrimoniul său se urca la mai mult de două milioane piaștri, pe cari avuse prevederea să-i plaseze în Statele republicei venețiene. În timpul ultimului războiu fusese prizonier la Petersburg, unde-și dobîndise stima Curții. Fiind restabilit, după încheierea păcii, în Principatul său, el se străduia, la rîndul său, să-și păstreze bunăvoința Impărătevei, și aceste legături cu Rusia au atras asupra-i mînia Porții și ordinele crude executate împotriva-i.”

Din cele două documente pe care le publicăm alăturat, trimise în Olanda din Constantinopol la 17 Octombrie, deci cu două zile în urma scrisorii din acelaș oraș, pe care o văzurăm mai sus și care vorbea de „zgomotul” produs în capitala Turciei de crima de la Iași, ar reieși că numai cei inițiați cunoșteau, la 15 Octombrie, executarea misiunii lui Ahmed-beiu, și că, la acea dată, „zgomotul” era mai puțin general decît îl afirma corespondentul gazetei lui Linguet.

Iată primul document, pe care-l găsim în suplimentul de la 25 Novembre 1777 al „Gazetei” din Utrecht:

Constantinopol, 17 Octobre 1777.

„Am fost foarte surprinși aici, aflînd pe neașteptate, Sîmbăta trecută (11 Octobre), că Hospodarul Moldovei, prințul Grigore Ghica, a fost detronat de Poartă, care a pus în capul acestei țeri pe Costachi Moruzi, înlocuit în calitate de Dragoman al Porții de Nicolae Caragea.

„Sîntem nerăbdători să cunoaștem pricinile acestei disgrății, care e socotită aici ca o urmare a ordinelor secrete cu care a fost însărcinat Ahmet-beiu, mare comandant de cavalerie al Sultanului, și pe care trebuia să le execute în lungul Dunării.”

Aceiași scrisoare, cu mici variante, o publică, la 28 Novembre, „Nouvelles extraordinaires de Leyde”:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Constantinopol, 17 Octobre 1777,

„Un eveniment care, în împrejurările de față, va contribui negreșit să învenineze și mai mult dușmănia dintre cele două Împărății, s'a petrecut deunăzi: Cititorii n'au uitat încă plecarea lui Ahmed-beiu, mare cavaler al Sultanului, purtător de trei ordine ale Înălțimii Sale privitoare la scopuri foarte importante. Cuprinsul acestor hatiserife, care atunci era o taină, s'a desvăluit în parte, cînd s'a aflat, la 11 ale acestei luni, detronarea prințului Grigore Ghica, Hospodar al Moldovei. Constantin Moruzi, primul Dragoman al Porții, numit în locul său, a fost îmbrăcat în aceeași zi cu veșmintul de onoare în noua sa calitate.”

În sfîrșit, la 18 Octobre, asasinarea lui Grigore Ghica e cunoscută în păturile largi ale populației la Constantinopol, după cum dovedește scrisoarea următoare pe care o publică „Journal historique et politique des principaux événements des différentes Cours de l'Europe”, tipărit la Geneva, în no. 33 din 30 Novembre 1777, pp. 304-306:

„Constantinopol, 18 Octombrie 1777.

„Iată în ce fel se povestește aici evenimentul asasinatului Hospodarului Moldovei:

„După cum e obiceiul, Prințul Moldovei trebuie să ceară Porții, la fiecare trei ani, confirmarea lui în această demnitate. Grigore Gika (*sic*), văzînd că termenul prescripției sale se apropie de sfîrșit, trimise aici pe al doilea fiu al său, pentru a cere reînnoirea. Cu toate că Poarta avea bănuiele că acest prinț e în legături tainice cu Rusia, Înălțimea Sa făcu totuși tinărului prinț primirea cea mai binevoitoare, și-i dădu firmanul destinat tatălui său. Însă, bănuielele devenind mai temeinice, Sultanul trimise la Hotin un ofițer însărcinat, în aparență, cu diferite orînduiri privitoare la trupele turcești de la Dunăre și, în același timp, să caute să obțină lămuriri asupra purtării prințului Moldovei. Ofițerul acesta, întovărășit de patruzeci de ieniceri, se duse până la Iași, unde se prefăcu că-i indispus.

„Prințul, nebănuind nicio primejdie, crezu de datorია lui să-l viziteze, și, pentru a nu călca eticheta, se duse *incognito*. La domiciliul ofițerului turc, unde venise însoțit de medicul său pentru a da ajutoare bolnavului, i se presintă, după obicei, cafeaua și dulceața. După ce vorbiră câva timp despre chestiuni de mică însemnătate, Prințul începu să discute afacerile politice. Ministrul Porții se folosi de această împrejurare și porunci celor de față să-l lase singur cu prințul. Toată lumea se retrase; numai cîțiva ofițeri rămaseră și, la un semnal convenit, tăbăriră asupra prințului și-i tăiară capul. Medicul care, după zgomot, bănuia ce se întîmplase, fugi pentru a pune la adăpost pe fiul mai mare al lui Ghica.

„După executare, ofițerul Porții convocă pe boieri, li cedi firmanul care l impuțernicia să pedepsească cu moartea pe prințul lor, dovedit necredincios, formă o regeță dintre aceștia, și se întoarse liniștit la Hotin. Această singeroasă catastrofă se atribuie faptului că Hospodarul refusase să se supună unui ordin care-l chema la Constantinopol și că răspunsese în mod imprudent:

„Fiind pus pe tron de Rusia, nu sînt ținut a recunoaște poruncile Saltanului.”

Sentimentele inspirate mulțimii, în capitala Turciei, de moartea dramatică a lui Grigore Ghica sînt exteriorizate cu mult cinism în rîndurile următoare, desprinse din „Journal Historique et Littéraire” din Luxemburg, tomul 148, 15 Decembre 1777, pp. 579-580:

„Constantinopol, 26 Octobre 1777.

Constantin Murizi (*sic*) a fost numit Hospodar al Moldovei în locul prințului strangulat la Iași. Acest Constantin fusese tălmăciu al Porții. Alte zvonuri spun că Nicolachi Caragea, care mai ocupase altă dată postul de Hospodar al Moldovei, a fost urcat din nou pe tronul acestui Principat. Fiindcă avem dovezi convingătoare ale trădării predecesorului său și ale făgăduielilor ce făcuse Rusiei, în cas de ruptură între ea și țara noastră, moartea tragică a lui Ghica n'a stîrnit aici niciun sentiment de milă.

În cazul unui războiu, era cu atît mai prețios pentru Poartă să se asigure de Moldova, cu cît se știe că o armată dușmană își poate procura hrana mai ales din această provincie. Un Hospodar al Moldovei a fost acela care, în 1711, a scăpat din mari greutăți pe Petru-cel-Mare, furnisînd armatelor sale provisiunile de care aveau trebuință la Prut. Hospodarul și Vizirul din acea vreme, cari lăsaseră pe Țar să scape, periră ca și Grigore Ghica, pentru că fuseseră bănuși de a întreține legături ascunse cu Rușii.”

Printr'o dureroasă apropiere a contrastelor, rîndurile care urmează, trimise din Iași în aceeași zi de 26 Octobre, oglindesc în laconismul lor sufletul altei capitale, aceea a lui Grigore Ghica, și din sobrietatea lor — silită poate — țîșnește adevărul, inundînd de lumină conștiințele cele mai rebele. Ele sînt publicate de „Gazette des Deux Ponts” din Zweibrücken în Palatinat, la 27 Novembre 1777:

Iași, 26 Octombree 1777.

„Acest oraș e în cea mai mare consternare. Felul în care Hospodarul a fost ucis pune în deplină lumină planurile războinice ale Porții. Aproape toți credincioșii Prințului Hospodar au fost ridicați și conduși la Constantinopol; e ușor de prevăzut ce soartă îi așteaptă. Dușmanii Curții rusești au ponegrit pe Hospodar la Poartă pentru a-l ucide. Se așteaptă aici știri de cea mai mare importanță.”

La 28 Octombree se trimite din Transilvania ziarului „Nouvelles extraordinaires de Leyde” amănunte asupra crimei, cunoscute din scrisorile precedente. Inedite sînt următoarele rînduri:

„După asasinarea Hospodarului, ienicerii duseră la Constantinopol în lanțuri pe Mitropolitul țerii. Doctorul Hospodarului a sosit la Cernăuți ca să anunțe comandanților austriaci nenorocirea întîmplată stăpînului său.”

Curierul care pleca regulat de la Cămenia (în Podolia) la Varșovia de două ori pe săptămînă întrebuița dese ori drumul Ho'inului pentru a lua știri din Moldova. Vestea morții lui Grigore Ghica va fi adusă în capitala Poloniei de acest curier în dimineața zilei de Marți, 28 Octombree 1777. De și întîmpinată cu multă neîncredere, ea va fi totuși trimisă în Apus de numeroșii corespondenți ai gazetelor din Occident în acest oraș, chiar a doua zi. Iar în cursul lunilor următoare, Novembre și Decembre, vor porni, mai ales din Varșovia, amănunte, izvorîte adesea din inima și imaginația scriitorilor anonimi, care vor avea, însă, darul de a mișca simpatia publică.

„Courrier d'Avignon”, organ de informație bisăptămînal, publică în numărul său din 25 Novembre 1777 cea dintîiu scrisoare din capitala Poloniei relativă la evenimentul dramatic din Moldova:

Varșovia, 29 Octombree 1777.

„Ieri afluăm prin poșta din Kamieniec un eveniment al cărui urmări pot grăbi războiul. Poarta trimisese Hos-

podarului Moldovei, numit Ghica, un ordin de a veni la Constantinopol. Acest Prinț, crezându-se în siguranță în reședința sa din Iași, și văzînd că Rușii cari blocau Crimeia nu erau departe de principatul său, nu voi să se supună poruncii; însă, silit să explice pricina acestui refus, el avu imprudența de a răspunde că, fiind așezat pe tron de către Ruși, nu se credea obligat să recunoască ordinele Sultanului. Cîteva zile în urmă sosi la Iași un detașament turcesc și-l zugrumă în palatul său. Timpul ni va arăta care pot fi urmările acestui tragic eveniment."

Tot din Varșovia, și tot în acea zi, se scrie foiile lui Renaudot, care împlinise de mult anii patriarhali ai presei, rîndurile de mai jos, pe care „Gazette de France” din Paris le publică în numărul ei din 28 Novembre, p. 477:

Varșovia, 29 Octobre 1777.

„Un expres sosit aici la 28 aduce știrea că Ghica, prinț al Moldovei, a fost condamnat la moarte din ordinul Porții. Capigiul, trimis la Iași, pentru a aduce la Constantinopol, viu sau mort, pe acest prinț, invitîndu-l să vină la el, Hospodarul nu se supuse decît după oarecare rezistență. Capigiul îi aduse la cunoștință că Poarta îi ordonă să plece la Constantinopol, unde va da socoteală de conduita sa; însă prințul, refusînd să se supună, răspunse că locul ce-l ocupă îl deține prin protecția și grația Impărătesei Rusiei și că n'are de dat socoteală decît numai Suveranei sale.

„Iritat de acest răspuns fără ocol, Capigiul îi împlintă imediat pumnalul în inimă și, poruncind să i se taie capul, îl trimise Sultanului. Se mai spune că prințul Valahiei, Mavrocordat, a fugit, fie că, simțîndu-se tot atît de vinovat ca Ghica, s'a temut de o soartă la fel, fie pentru pricini care se vor cunoaște mai tîrziu."

Correspondentul din Varșovia al publicației din Geneva, „Journal historique et politique des principaux événements”, relatînd, cu mici modificări, faptele cunoscute, aduce amă-

nunte inedite, pe care numita gazetă le publică în numărul 34, din 10 Decembre 1777:

Varșovia, 29 Octombrie 1777.

„Nu se cunoaște încă soarta familiei nefericitului Ghica. Unii pretind că Turcii au trimis la Constantinopol pe văduva și pe toți copiii săi, cu excepția fiului mai mare, care a avut norocul să li scape, și că toți aceia cari avuseră legături cu el sînt amenințați de o moarte tot atît de deplorabilă. Ba s'a răspîndit chiar zvonul că și curtenii săi au fost arestați; însă, se presupune că, Poarta neurmărind alt scop decît acela de-a pune mîna pe averile lui și de a ridica pe tronul Moldovei un prinț în care să poată avea deplină încredere, acești boieri au fost ponegriți în ochii ei de către dușmanii Rusiei. Alții, din potrivă, asigură că, la primul zvon despre moartea lui Ghica, trupe rusești au intrat în Iași, luînd supț ocrotirea lor familia acestui prinț și izgonind pe boierii cărora Turcii li încredințaseră, *par interim*, ocîrmuirea provinciei.

„Oricum, această moarte ale cărui adevărate motive nu se cunosc încă, va pricinui fără îndoială o mare revoluție. Germanii, la cari acest prinț ținea mult și pe cari îi angajase cu mari cheltuieli să vină în Statele sale, punîndu-i în capul manufacturilor pe care le încuraja, nu se mai gîndesc, ca mulți alți locuitori ai Moldovei, decît la plecarea lor din această țară. Unii dintre ei, pentru a-și procura aiurea așezăminte, și-au vîndut bunurile ce le aveau în această provincie. Teamă e că vor dispărea școlile clădite acolo de răposatul prinț și că ignoranța pe care el o izgonise va lua locul științelor pe cari le întrodusese, afară doar dacă folosul unor astfel de așezăminte va fi recunoscut de urmașii săi.”

Vestea morții lui Grigore Ghica adusă din Polonia în capitala Suediei e comunicată, cu mici variante, publicației olandese „Gazette d'Utrecht”, suplimentul din 18 Novembre 1777:

„Stockholm, 31 Octobre 1777.

„Teate știrile din Moldova confirmă moartea Hospodarului acestui principat, din ordinul Porții, însă se variază asupra împrejurărilor acestui tragic eveniment. Iată ce se spune azi despre aceasta:

„Un Ceauș al Porții, sosind la Iași, ceru să vorbească Hospodarului, și, imediat ce fu introdus la prinț, îi porunci din partea Sultanului să vină la Constantinopol. Prințul refuză, pretextînd vrîsta înaintată și infirmitățile sale. Ceaușul, care se aștepta la acest refuz și care era prevăzută cu ordine în consecință, arestă pe nefericitul prinț, care fu decapitat chiar în acciași zi. Ofițerii Curții au fost de asemenea arestați, însă nu se știe până azi dacă vre-unul din ei și-a pierdut viața. Acest eveniment pe cît de tragic pe atît de neprevăzut a pricinuit cea mai vie consternare în tot Iașul.”

„Gazette d'Utrecht”, cea mai răpede informată din toată presa Occidentului, va aduce cea d'întăiu în Europa Apuseană și Meridională vestea asasinării lui Grigore Ghica, după cum cea d'întăiu anunțase plecarea din Constantinopol a lui Ahmed-beiu pentru a-și împlini funesta misiune. Cetiim în suplimentul din 14 Novembre 1777 al acestei foi următoarea scrisoare din capitala Poloniei:

Varșovia, 1 Novembre 1777.

„Evenimentul petrecut de curînd în Moldova ar putea, firește, să fie pricina unui nou războiu. Iată cum ni-a fost anunțat el Marțea trecută prin curierul ordinar care sosește din Kamieneț:

„Poarta ordonase lui Grigore Ghica, Hospodarul Moldovei, — nu se știe din ce pricină, — să vină la Constantinopol. Prințul, temîndu-se să-și pună soarta în minile Porții, care avea, pare-se, motive să creadă că el inclina prea mult de partea Rusiei, și crezîndu-se în siguranță la Iași, refuză în mai multe rînduri să se supună poruncilor Sultanului. Poarta cerîndu-i să explice această purtare, el avu imprudența să declare fățiș:

„Fiind pus pe tron de Rusia, nu se credea obligat să asculte de ordinele Sultanului, și prin urmare să se ducă la Constantinopol”.

„Un răspuns atât de indiscret i-a pricinuit moartea, căci, puțin mai târziu, o bandă de Turci intră pe neașteptate în palatul Hospodarului și străpunse cu mii de lovituri pe acest nefericit prinț, al cărui Principat se va sfârși, poate, cu el. Sîntem nerăbdători să primim amănunte asupra acestui tragic eveniment și să cunoaștem rolul pe care l'a jucat la Varșovia Neumanbeiu.”

Iată supt ce formă se comunică din Capitala Poloniei, și supt aceiași dată, răspînditei gazete „Nouvelles extraordinaires de Leyde” vestea morții neașteptate a lui Grigore Ghica, pe care o cetim în suplimentul ei la No. 102 de Marți, 18 Novembre 1777:

Varșovia, 1 Novembre 1777.

„Astăzi se cunoaște conținutul depeșilor pe care contele Stackelberg, ambasadorul Rusiei, le primi la 23 ale luni trecute din partea generalului Sierpov, comandantul trupelor rusești la Dubno.”

Această foaie publicase în suplimentul ei din 14 Novembre următoarea notiță din Polonia, datată din 29 Octombre:

„Curtea a primit zilele trecute un expres din Kamieniec cu depeși probabil cu același cuprins ca acelea primite în același timp de contele Stackelberg din partea generalului Sierpov.”

„Ele i-au adus — se zice — la cunoștință sfârșitul funest al lui Grigore Ghica, Hospodarul Moldovei, despre care se dau amănuntele următoare: Acest prinț, care adusese mari servicii Porții, îi devenise de cîtva timp foarte suspect, și niște scrisori interceptate întărîră bănuielile Porții privitoare la legăturile lui Ghica cu Rusia, foarte dăunătoare intereselor Înălțimii Sale. In consecință, el a fost chemat la Constantinopol, însă se

scusase că vrîsta lui înaintată nu-i îngăduia să întreprindă o asemenea călătorie. Crezîndu-se în siguranță din cauza vecinătății trupelor rusești, supt a căror ocrotire se pusese, el rămase la Iași. Poarta trimise de îndată acolo un ceauș cu o escortă de ieniceri însărcinat să aducă pe Hospodar, și, în cas de refus, să-l ucidă.

„Ghica, urmînd să pretexeze fel de fel de motive, pentru a se sustrage poruncii Sultanului, și amintind Ceaușului protecția de care se bucură din partea Rusiei, acesta, înfuriat, execută misiunea cu care fusese însărcinat și ordonă să i se taie capul. Persoanele notabile de la Curtea prințului au fost arestate. Evenimentul acesta a produs o jale generală la Iași.

„E adevărat că, prin ultiul tratat de pace, Principatele Moldovei și Valahiei n'au fost eliberate de supt puterea Sultanului, dar nici puse supt ocrotirea imediată a Impărătesei. § 10 al articolului 16 spune numai că: „Poarta consimte ca miniștrii Rusiei acreditați pe lîngă ea să se intereseze de aceste provincii, dar să aibă în considerație și Puterile aliate.”

„Se prevede totuși că, în împrejurările de față, incidentul acesta va grăbi ostilitățile.”

După o săptămînă de la sosirea știrii funeste la Varșovia, opinia publică nu se poate încă obișnui cu adevărul acesta, confirmat de gazeta oficială a Regatului. Ecoul acestei stări de spirit îl redă „Gazetta di Parma”, foaie săptămînală în 8 pagini, în numărul ei din 2 Decembre 1777:

Varșovia, 3 Novembre 1777.

„Cu toate că știrile sosite din Moldova au fost confirmate din două izvoare, mulți nu voiau încă să le creadă. După ce, însă, Curtea noastră făcuse să se publice, Dumineca trecută, în gazeta ei știrea primită de la Hotin prin Kamienec, anunțînd moartea subită, neașteptată și violentă a lui Grigore Ghica, indoielile au dispărut.

„Ca motive ale acestui sfîrșit tragic se dau plîngerile primite la Poartă despre stoarcerile imense pe care prințul le săvîrșise în țara lui.”

Reua credință a informatorilor presei apusene la Constantinopol reiese în chip strălucit din documentul pe care-l publicăm mai jos. În timp ce corespondentul revistei lui Linguet în Capitala Turciei scria la 15 Octombrie: „Știrea morții prințului Moldovei face mult zgomot aici”, printr’o scrisoare-cliseu răspîndită *douăzeci de zile mai târziu* în Occident, biuroul presei turcești va exprima, cu mîna pe conștiință, surprinderea pricinuită acolo de sfîrșitul violent al Domnului Moldovei. Desprindem din „Gazette d’Utrecht” din 16 Decembrie 1777 următoarea informație:

Constantinopol, 4 Novembre 1777.

„Aflînd luna trecută știrea detronării Hospodarului Moldovei, s’a crezut că acest prinț nu și-a pierdut decît demnitatea și că va veni aici, după cum se spunea, cu toată familia sa; însă, am fost foarte surprinși, la 22 Octombrie, de a vedea capul său expus de-asupra Seraiului, în vederea publicului. Sentința afișată alături cuprindea următoarele (text reprodus aiurea):

„Poarta afirmă cu multă sinceritate că Ahmed-beiu, executorul acestui prinț, n’avea altă însărcinare decît aceea de a sili pe Hospodar să se supună poruncilor guvernului, însă, fiindcă acesta refuzase cu încăpăținare să respecte ordinul dat, Ahmed-beiu a fost constrîns să recurgă la această extremitate.”

Din Varșovia, — unde motivele adevărate ale crimei sînt cunoscute din primul moment,— vor porni desmințiri curajoase ale inscripției oficiale afișată alături de capul lui Grigore Ghica. „Nouvelles extraordinaires de Leyde” publică în numărul lor de Vineri, 21 Novembre 1777, următorul document din Capitala Poloniei:

Varșovia, 5 Novembre 1777.

„Capigi-Bașa pe care Poarta-l expediase la Iași pentru misiunea singeroasă ce se cunoaște, a trimis, se zice, capul nefericitului prinț la Constantinopol pentru a fi expus, după cum e obiceiul, la poarta Seraiului. Se

crede aici că moartea lui Grigore Ghica va fi preludiul mai multor alte executări, atât printre persoanele notabile de la Curtea Moldovei, cât și de la Curtea Sultanului, unde Hospodarul avea multe legături. Cât privește motivul indicat de guvernul otoman, consternarea de nedescris pe care ordinele sale le-au stîrnit în toată Moldova, e cea mai vie desmîțire. Nenorocitul Ghica se străduise să mărească bună-starea Principatului, înființînd acolo școli publice, manufacturi și felurite fabrici. În acest scop el adusese nu de mult în Moldova mai multe familii nemțești, cărora li dăduse mijloace numeroase pentru ridicarea industriei în această provincie. Toate speranțele acestora s'au năruit cu moartea binefăcătorului lor. Mulți dintre aceștia se pregătesc să părăsească țara pentru a se așeza aiurea.

„Astfel Moldova, lipsită de pătura muncitoare a locuitorilor ei, va înfățișa din nou, că și vecina ei Valahia, tabloul jalnic al efectelor unui guvern despotic, unde, la cel d'întăiu capriciu al unui singur individ, cetățeanul cel mai meritos e amenințat în fiecare clipă să-și piarză bunurile, viața și onoarea.

Ghica și câștigase stima mai multor prinți din Europa. M. S. Regele Prusiei îi trimisese nu de mult mărețul orologiu de care s'a vorbit în mai multe gazete, dar căruia acest monarh îi mai adăugase încă un foarte frumos serviciu de porțelană de la fabrica din Berlin, precum și numeroase stofe de o execuție măiastră.

„Procedeeul violent al Porții față de Hospodarul Moldovei, care se bucura de o mare considerație la Curtea din Petersburg, va înăcri mult spiritele în acest moment destul de critic și poate provoca, dintr-o clipă în alta, un războiu.”

Darurile pe care Frederic-cel-Mare le trimisese nefericitului Prinț și care nu trebuiau să ajungă niciodată la destinație sînt menționate de mai multe gazete ale vremii. Printr-o macabră ironie a întîmplării, prima notiță care pomeneste de orologiu regal e datată din Berlin, 12 Octombrie 1777, și publicată de „Journal historique et politique des principaux événements” de la Geneva, la 10 Novembre 1777, p. 197:

„Un artist îndemănat ec a construit din ordinul Regelui un orologiu care execută concertele cele mai strălucite și cele mai complicate. Această piesă unică în felul ei e un cadou pe care Maiestatea Sa îl destină Hospodarului Moldovei, căruia i-l va trimite în curînd, supț escorta unui detașament de husari.”

Darul plecase din capitala Germaniei douăsprezece zile după reea prințului Moldovei. La 14 Novembre 1777 se scrie din Berlin, cu privire la aceasta, ziarului din Zweibrücken notița următoare, pe care-o găsim în numărul din 27 Novembre 1777 al acestei foi:

„Știrea asasinatului Hospodarului Moldovei face mult zgomot în această capitală. Regele care-l stima mult îi trimisese, acum cîtva timp, un ceas splendid în valoare de 2.000 de risdaleri, o masă superbă și un serviciu de porțelană foarte prețios, de la fabrica de aici, de asemeni multe stofe bogate și alte numeroase obiecte de mare valoare.”

Același ziar, „Gazette des Deux Ponts”, publică, relativ la aceste daruri, la 4 Decembre 1777, următoarele rînduri trimise la 29 Novembre din Francfur-pe-Main:

„Darurile pe care Regele Prusiei le destinase Hospodarului Moldovei au putut fi contramandate la timp, după cum aflăm din Breslau, și, în acest cas, vor fi readuse la Berlin prin Silesia.”

Tot cu privire la soarta acestor daruri se scrie la 27 Novembre ziarului „Gazzetta di Parma”, numărul din 23 Decembre, următoarele:

„In urma știrilor sigure primite, darurile regale prusiene care erau destinate prințului decapitat al Moldovei s’au întors din Polonia la Jarnawitz, punct de frontieră în Silesia, dar n’au fost readuse la Berlin. Ele se găsesc încă la Jarnawitz, și nu se cunoaște destinația ce li s’a dat.”

În fine, altă scrisoare din Berlin, de la 23 Decembre 1777, pe care o publică „Nouvelles extraordinaires de Leyde” la 2 Ianuar 1778 ni aduce o ultimă știre despre soarta definitivă a acestor cadouri:

„Darurile pe care Monarhul nostru le trimisese fostului Hospodar al Moldovei s’au întors aici. Porțelana care făcea parte din ele a fost depusă la Manufactura Regală.”

Povestind pentru întâia oară evenimentul singeros de la Iași, în numărul ei de Luni, 24 Novembre 1777, „Gazette des Deux Poats”, motorul opiniei publice apusene în ultimul deceniu al domniei lui Frederic al II-lea, va înfiera cu o ironie tăioasă crima comisă din ordinul Porții:

Varșovia, 5 Novembre 1777.

„Un despotism absolut nu cunoaște nicio lege. Pornind de la acest principiu, Divanul a chemat la Constantinopol pe Hospodarul Moldovei, care se numește Grigore Ghica. Iată ce aflăm cu privire la aceasta, din ultimele știri aduse de expresul din Kamieniec la 31 Octombrie. Faptele au fost povestite cu amănunte care le denaturează în întregime. Credem nemerit să le redăm fără nicio schimbare:

„Poarta, alarmată de a vedea trupele rusești desfășurate de-a lungul granițelor Moldovei, s’a temut ca Moldova, imitând exemplul Crimeii, să nu pretindă cumva la independența ei. Prințul Ghica se afla la Iași, reședința sa, când primi ordinul să vină la Constantinopol. El crezu nemerit să întârzie executarea poruncii, și ar fi trebuit să se mulțumească cu alfta; însă, silit din nou a se supune ordinului, își pierdu prezența de spirit și dădu răspunsul următor: „Rusia, care m’a pus pe tron, va ști să mă mențină pe el. Mă sprijin pe ajutorul acestei Curți și nu mă mai simt dator a mă supune ordinelor Porții.”

„Câteva zile mai târziu o trupă de Turci năvăli în Palatul Hospodarului și-l străpunse de mii de lovituri. Nou-

tatea aceasta a fost dusă la Petersburg de un expres, și această violență e în general considerată ca o călcare a ultimului tratat de pace, care poate servi de pretext unui nou războiu.

„Zece ieniceri comandați de un Capigi-Bașa au fost ucigașii săi; ei n'au găsit demn să-i facă măcar cinstea unui ștreang de mătase. După trei oare i se tăia capul pentru a-l trimite, după obicei, la Constantinopol. Prințul acesta, care fusese cîtva timp prizonier la Petersburg, își câștigase acolo stima curtenilor și respectul poporului.”

La Londra, unde știrile alarmante din Statele-Unite enervau de luni de zile și aștiau mulțimea, vestea morții tragice a lui Grigore Ghica va găsi un răsunset adinc în păturile populare. Ziarul „*Courrier de l'Europe*” care se tipăria în capitala Britaniei, Marți și Vineri, publică în numărul din 2 Decembre 1777 următoarea corespondență din Varșovia, precedată de o notiță redacțională:

„Cu toate că pachebotul din Olanda, sosit cu mare întârziere, ni-a adus un curier voluminos, singură scrisoarea pe care o publicăm mai jos ni se pare proprie a satisface curiozitatea publicului:

Varșovia, 5 Novembre 1777.

„La 28 ale lunii trecute am primit aici scrisori din Kamieniec, care relatau un fapt atît de uimitor, atît de surprinzător, că, după oarecare reflecție, el a părut tuturor foarte nesigur: se spunea, fără a se aduce vre-o dovadă sau a se da vre-un amănunt, că din ordinul Porții, Hospodarul Moldovei fusese masacrat, în palatul său din Iași. Inșă din darea de seamă pe care „*Gazeta Polska*” din 1 Novembre o face asupra sfîrșitului tragic al acestui nefericit prinț...”

(Urmează reproducerea scrisorii din gazeta oficială poloneză, care se cunoaște.)

„O scrisoare din Liov, 21 Octombre, confirmă acest eveniment. Capul nefericitului Grigore Ghica, după cîte

se zice, a fost trimis imediat la Constantinopol și expus de-asupra porții Seraiului. Cit privește motivele crimei pe care această gazetă le dă, ele se par a fi fost dictate de Neuman-beiu.

„Niciînd vre-un prinț n'a dat supușilor săi mai puțin prilej să se plîngă ca venerabilul Ghica, și ceia ce dovedește că nu din pricina unor asemenea plîngeri Poarta a fost silită să recurgă la această extremitate față de Hospodar, sînt lacrimile și doliul în care sfirșitul tragic al Domnului au cufundat Moldova. Motivele acestei procedări barbare sînt mai ușor de găsit în politica sanguinară a Porții care, în raporturile de față cu Rusia, e geloasă de toți prinții pe cari-i știe că întrețin legături cu această din urmă Curte. Ghica era cu deosebire stimat și iubit de Impărăteasa, și această a fost de-ajuns pentru a i se hottări perderea. Lovitura îndrăzneată a Porții poate fi socotită ca o declarație de războiu.”

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Scrisoarea de mai sus, cu mici schimbări, e publicată și de „Journal encyclopédique ou universel” din Bouillon (Belgia), numărul din 15 Decembre 1777, tomul VIII, pp. 553-555.

În fine, primul document trimis din capitala Turciei de către corespondentul particular al periodicului lui Linguet, „Journal de Politique et de Littérature” din Bruxelles, care se găsește la extremitatea opusă a opiniei oficiale, conține pricinile adevărate ale asasinării Domnului Moldovei. Cetim în publicația menționată mai sus, tomul I, No. 1, din 5 Ianuar 1778, pp. 13-14:

Constantinopol, 5 Novembre 1777.

„Nu ne-am așteptat de loc la moartea prințului Moldovei, se anunțase numai mazilirea lui. Misiunea lui Ahmed-beiu se mărginea la aducerea prințului în această capitală. Numai rezistența lui — așa ni se spune — a silit pe comandant să ordone decapitarea sa. Răspunsul pe care Poarta îl va da Puterilor va fi, fără îndoială, că a fost nevoită să poruncească uciderea lui Ghica din cauza asuprii poporului moldovean. Adevăratul mo-

tiv trebuiește însă căutat în legăturile acestui prinț cu Rusia. Se știe că el fusese însărcinat să reconducă la Petersburg pe prizonierii de războiu retrimiși în această capitală. Achiziindu-se de această misiune, el a-vuse prilejul să-și câștige bunele grații ale Impărăte-sei și să-i inspire un interes foarte puternic, încît această Suverană făcuse din restabilirea lui Ghica în demnitatea sa și pe viață un articol al tratatului de pace. Sfirșitul pe care Poarta i l-a destinat și împrejurările în care s'a făptuit ne împuternicesc să credem că Sultanul e hotărît să rupă cu Curtea de la Petersburg."

Curioasă e povestirea evenimentului pe care o face cronicarul lui „Gazette des Deux Ponts”, prin mijlocirea difor-mantă a imaginației. Numărul din 27 Novembre 1777 al ace-stei publicații cuprinde, la pp. 759-760, la rubrica „Variété” următoarele:

„Toată lumea a vorbit de moartea Prințului Hospodar al Moldovei. Aceasta a fost povestită, însă, în chip atît de diferit, că nu sîntem de acord decît asupra unui sin-gur punct, anume că a fost asasinat într'un mod crud. Iată adevăratele împrejurări ale acestei tragedii:

„La 12 Octombre, un comandant turc, însoțit de cîțiva oameni, sosi la Iași, intră în oraș fără cortegiu, descinse la han, se prefăcu foarte bolnav și se puse în pat. Pu-țin mai tîrziu trimise după medicul Prințului care în adevăr nu întîrzie să vină și, după ce dăduse cîteva șfaturi bolnavului (care-și ascunsese adevăratul său nu-me), plecă fără să bănuiască nimic.

„A doua zi Hospodarul Moldovei se duse la rîndul său să viziteze pe bolnav; însă, abia călcase pragul camerei în care zăcea bolnavul străin, că acesta din nou ceru să i se cheme doctorul.

„Dacă nu-i aici în oraș observă prințul, s'a dus probabil la vre-un alt pacient, ba poate chiar la țară, unde e foarte ocupat.”

„Spunînd acestea, Hospodarul se așează într'un jeț, Bolnavul, care un moment se ridicase, se prefăcu din nou că se culcă, căută o hîrtie în mîsuța de noapte, se

sculă din nou, cu fața întoarsă spre prinț. După ce mai vorbi cîva timp despre boala sa, începu să se întrețină despre afaceri.

— „Înălțimea Sa — zise de-odată pretinsul bolnav, arătînd prințului un ordin semnat de Sultan — Vă mulțumește pentru serviciile aduse.” Hospodarul, foarte mișcat, se pregăti să răspundă, cînd, printr'un gest brusc, comandantul chemă oamenii săi, cari se găseau într'o cameră vecină. Scoțînd apoi răpede din sîn o altă hîrtie, se adresă prințului:

— Sultanul mi-a poruncit să-i aduc acest cap” (indicînd cu degetul capul Hospodarului.) Acesta se pregăti să se apere, însă fu doborît de mulțime și străpuns de nouă lovituri de cuțit, fără însă a fi zugrumat. După obicei, capul său, care mai respira încă, a fost tăiat. După decapitare, hainele sale fură scotocite cu multă luare aminte, pentru a i se lua banii și hîrțiile. Turcii ridicară după aceea pe arhiepiscop, îi legară minile și picioarele pentru a-l duce la Constanținopol și plecară în cea mai mare grabă.”

Dintre rarele scrisori care sosesc din Capitala Austriei privitoare la drama din Iași, prima în ordinea cronologică e aceea pe care o publică „Gazette des Deux-Ponts” la 1 Decembre 1777:

Viena, 12 Novembre 1777.

„Se zice că asasinii prințului Ghica au găsit în buzunarele sale numeroase scrisori de ale generalilor ruși. Acest prinț fusese prevenit să fie cu multă băgare de samă, căci Turcii, cari aveau motive să-l urască, îi pregătesc o soartă tristă; ba chiar e nimitor că nu se hotărîse să fugă și că s'a lăsat prins în cursa pe care i-o întinsese perfidia otomană.

„Soția Hospodarului și copiii săi au fost arestați, cu excepția fiului mai mare, pe care medicul-secretar al prințului l-a luat cu el. În așteptare ca noul prinț, care-i căsătorit cu sora nefericitului Ghica, să vină pentru a ocupa tronul pe care-l deține prin sîngele cumnatului

său, un sfat de boieri a fost alcătuit pentru administrarea țării. Pe de altă parte, însă, se asigură că Poarta nu va culege niciun folos din expediția singeroasă făcută din ordinele sale: două regimente de cavalerie rusească au sosit la Iași câteva minute după moartea Hospodarului și au ridicat din minile răpitorilor lor pe soția și copiii săi, precum și o sumă de aproape un milion, care se găsea în caseta acestui prinț. Aceste două regimente vor fi urmate în curînd de 40.000 de trupe rusești, cărora, se zice, Poarta li va opune 60.000 de oameni, cari se așteaptă dintr'un moment într'altul în Moldova; această știre, însă, are nevoie de confirmare, precum și celalt zvon, că prințul Valahiei ar fi suferit aceeași soartă ca acela al Moldovei, dacă nu s'ar fi retras la Brașov, în Transilvania, de îndată ce primise înștiințare despre intențiile sanguinare ale Porții."

Știrile precedente sînt completate cu amănunte inedite, pe care le desprindem din „Gazzetta di Parma” din 9 Decembrie 1777:

Varșovia, 12 Novembre 1777.

„O soartă tot atît de crudă ca aceea a lui Grigore Ghica era hărăzită prințului Valahiei; însă, prevenit din vreme de câțiva amici, a reușit să fugă și să se pună în siguranță în Statele Austriei.

„Poarta a numit pe Constantin Moruzi, fostul ei interpret, ca să succedez nenorocitului Ghica, Hospodarul Moldovei. După decapitarea acestuia s'a făcut la Iași o riguroasă perchișiție în toate apartamentele sale, hainele, dulapurile, etc. Toate hîrțile și toți banii lui au fost duși la Constantinopol. Nu s'a făcut -- după cum se afirmase -- niciun rău Mitropolitului. Boierii au răscumpărat pentru 4.000 de piaștri cadavrul nefericitului lor prinț și l-au înmormîntat în biserică cu ceremonie funebră."

Prima versiune a morții lui Grigore Ghica ca o consecință a politicii sale dușmănoase Austriei, în urma răpirii Bucovinei, o întîlnim în documentul următor, publicat de „Journal Histori-

„que et Littéraire” din Luxemburg, numărul din 15 Ianuar 1778, pp. 112-113:

Constantinopol, 19 Novembre 1777.

„Pădurea sau mai bine zis districtul Bucovinei sau Bukreina este principala cauză a morții Prințului Ghica. Se prelinde că o mare Putere din Europa a influențat mult asupra dispozițiilor pașnice ale Rusiei cu privire la Poartă, și de aceea nu va surprinde anecdota care circulă aici referitoare la moartea lui Ghica:

„Acest Hospodar nu voia cu niciun preț să consimtă la cesiunea Bucovinei în favoarea Austriei; el se conduse ca un suveran independent și, așțat, după cum se crede, de o Putere vecină, ajunsese la amenințări și la violențe, în timp ce luase măsuri pentru a se face stăpînul absolut al țerii. Cu toate aceste împotriviri, acest act de cesiune a fost consfințit și, la 11 Octombree, baronul de Spleny, din ordinul Curții de la Viena, primi omagiul de credință din partea întregului popor al acestei țeri, care trimisese, spre acest sfîrșit, deputați la Cernauți, capitala Bucovinei. Sultanul crezu necesar să scape de Hospodar. De aceea, a doua zi după această ceremonie, Ghica a fost ucis.”

Urmașul lui Grigore Ghica e întîmpinat de presa apuseană cu multă ostilitate. Gazeta lui Linguet desvăluie cea d'întăiu un colț din caracterul despotic al noului Domn, în inima căruia stăpînește sentimentul celui mai răpăreț egoism. „Journal de Politique et de Littérature” din Bruxelles publică la 15 Ianuar 1778 următoarea scrisoare a corespondentului său din capitala Turciei:

Constantinopol, 20 Novembre 1777.

„Noul prinț al Moldovei a fost primit în audiență de către Sultan, și, după ce i s'au dat aici toate onorurile cuvenite demnității sale, a plecat la 11 ale acestei luni pentru a lua în stăpînire țara sa. E puțină speranță că va putea păstra multă vreme tronul său; sfaturilor sale se atribuie hotărîrea violentă luată de Poartă împo-

triva predecesorului său; grijei sale particulare se datoreşte captivitatea domnului Saul, confident al nefericitului Ghica şi aceea a fiului mai mare al acestui prinţ, arestat în timpul fugii sale. El a socotit ca autorul diferendului care separă astăzi Rusia şi Poarta. Dacă, împotriva tuturor aparenţelor, ele se împacă, Rusia va cere fără îndoială detronarea lui. Dacă războiul izbucneşte, el va fi considerat ca unul din autorii lui, şi, la prima înfringere a armatei otomane, poate fi sacrificat.”

În capitala Poloniei — ca şi la Sibiu şi la Hamburg, de altfel —, persistă cu încredinţare, în a doua jumătate a lui Novembre 1777, zvonul despre intrarea trupelor ruseşti la Iaşi pentru a răsbuna moartea odioasă a prinţului Moldovei, credincios amic al Impărăţiei moscovite. Documentele fiind aproape identice, vom reproduce pe acela publicat de „*Courier d'Avignon*” la 16 Decembre 1777:

BCU Cluj / Central U Varşovia, 120 Novembre 1777.

„Se pare că adevărata cauză a asasinării prinţului Moldovei ar fi bănuielile ce le avea Poarta despre înţelegerile Hospodarului cu Rusia. După moartea sa, Turcii au numit mai întâiu un Sfat de boieri pentru a governa ţara; Divanul a indicat după aceea ca succesor al Domnului decapitat pe un oarecare Morosi (*sic*), fost prim-interpret al Porţii; mai târziu, însă, două regimente ruseşti intrară în Iaşi, alungară Sfatul turcesc (?) şi numiră ca guvernator pe un creştin rus.

„Evenimentul acesta anunţă pentru cele dintăiu zile ale primăverii viitoare o încăierare sigură între cele două Puteri.”

Surprinzătoare sînt amănuntele de mai jos — ţinînd samă de izvoarele de unde ele emană — pe care le găsim în „*Journal de Politique et de Littérature*” din Bruxelles, tomul III, 15 Decembre 1777, pp. 447-448:

Hamburg, 20 Novembre 1777,

„Moartea violentă a Hospodarului Moldovei şi urmările pe care le-a produs sînt aici subiectul tuturor dis-

cușilor zilei; dacă trebuie să credem zvonurile publice, averea sa se urca la 15 milioane (piaștri), parte în bani și bijuterii, parte în hîrtii de valoare. E greu de închipuit cum putuse el aduna o astfel de sumă într'o provincie pustiită de războiu și care plătește Sultanului biruri atît de exorbitante și numeroase daruri înalților demnitari ai Porții.

„La începutul perioadei sale tributare, Moldova plătia 100.000 de florini; în urmă, din cauza concurenței pretenșilor la Scaunul acestui principat, tributul se urcă progresiv, ajungînd astăzi la 800.000.

„Oricum ar fi privite lucrurile, moartea sa e în de obște socotită ca împlinirea unei părți a misiunii cu care fusese însărcinat marele comandant al cavaleriei, Ahmed-beiu, la Dunăre. Se știe că el era purtătorul a trei ordine supreme: iată unul din acestea executat; se crede că al doilea amenința cu aceeași soartă pe Hospodarul Valahiei, care a scăpat refugiindu-se în Statele împărăției austriace; cit privește al treilea ordin, nu se cunoaște obiectul lui.

„Știrile relative la soarta familiei lui Ghica sînt foarte variate; după unele, fiul acestui nefericit prinț în fruntea a citorva credincioși s'ar fi pus în urmărirea Capigiului și a celor 40 de ieniceri cari duceau la Constantinopol pe mama și frații săi, precum și comorile răposatului Hospodar! După altele, Rusia ar fi luat supt ocrotirea sa această familie. Alte știri susțin că un corp de trupe rusești ar fi intrat în Iași de îndată ce se răspîndise zvonul morții lui Ghica.

„Dacă părerile se deosebesc cu privire la urmările pe care acest eveniment le va produce, toată lumea e de acord că el va grăbi fatal războiul; ba, mai mult chiar, unele scrisori susțin că acesta ar fi fost declarat și că trupe rusești se îngrămădesc la frontiera Moldovei, a-vînd ordin de a intra neîntirziat în acțiune. Admițînd chiar ca un astfel de ordin ar fi fost dat, el nu trebuie privit ca o urmare a morții prințului Moldovei, despre care Curtea Rusiei n'a putut încă fi informată.”

Dintre foarte rarile scrisori sosite în Apus din capitala Mol-

docei, documentul de mai jos, publicat de „Gazette des Deux Ponts”, No. 104, de Luni, 29 Decembre 1777, p. 826, produsese o puternică și durabilă impresie. Prin bărbăția tonului, a sincerității cu care se traduce durerea reală a țerii, autorul anonim va spulbera calomniile oficiale turcești. Iată această scrisoare, ajunsă, nu se știe pe ce cale, la Zweibrücken în Palatinat:

Iași, 27 Novembre 1777.

„Nu scopurile sanguinare, nici ordinele despotice ale Curții din Constantinopol, ci numai sentimentele noastre pentru marele și veneratul prinț, pe care cea mai atroce nedreptate ni l-a răpit, ni inspiră regretele pe care le aducem memoriei sale. Ca și când n'am fi pătrunși de-o adâncă durere de nefericita soartă a lui Grigore Ghica, ni se mai serie din Constantinopol că la 22 ale acestei luni capul acestui bun suveran a fost expus deasupra Porții exterioare a Seraiului. Alături de acest cap, de o mie de ori mai respectabil decât acela al despotului din ordinul căruia a căzut, seafia această nedreaptă sentință:

„Cu toate că îndurarea Porții iertase lui Grigore Ghica mai multe crime de care se făcuse vinovat în ultimul războiu, acest prinț îndrăznise să calce ordinul stăpînului său, care scutia pe Moldoveni timp de doi ani de orice dări; dim potrivă, el ceruse de la supușii săi biruri de două ori mai mari ca acelea obișnuite; el neglijase să aprovizioneze magazinele aflătoare la frontieră; el refusase să se supună poruncii supreme a Porții de a veni neîntârziat cu toată familia lui la Constantinopol.

„E adevărat că Sublima Poartă nu poruncise lui Ahmed-beiu decât a sili pe Hospodar să se supună ordinelor sale; însă Ghica, prin criminala lui îndrăzneală, a încercat să li reziste; el singur și-a pricinuit așa dar nenorocirea, iar moartea lui nu trebuie imputată credinciosului Ahmed-beiu, ci numai îndărătniciei Hospodarului.

„E ușor de gicit din această revoltătoare inscripție, adevăratele intenții ale Porții, care ține să rupă definitiv cu Curtea rusească, protecția declarată a Hospodarului Moldovei.”

În primele zile ale lui Decembre 1777, zvonuri anonime se răspindesc în Europa Centrală și Apuseană despre o intervenție a unor Puteri prielnice Hospodarului decapitat la Constantinopol, pentru a cunoaște motivele care au smuls Porții funesta sentință. Iată un ecou al acestor zvonuri, cules în „Journal de Politique et de Littérature” din Bruxelles, numărul din 25 Decembre 1777, p. 449:

Hamburg, 5 Decembre 1777.

„Războiul între Rusia și Turcia pare inevitabil; el va începe în primăvara viitoare. Mai multe Curți străine după câte se afirmă, favorisau pe nefericitul prinț al Moldovei. Ele sînt hotărîte să ceară. Porții să li indice pricinile care au determinat-o să-lucidă. Se crede că ea n'a avut altele decît neîncrederea pe care i-o inspiraseră legăturile lui Ghica cu Rusia.”

Tonul agresiv la adresa Porții al celor două documente care urmează, trimise din Viena publicației din Zweibrücken, „Gazette des Deux Ponts” nu va impresiona, firește, pe cei inițiați în tainele diplomației austriace. Singur „Le Courrier de l'Europe”, publicat la Londra, va desvălui cu mult curaj un colț al acestor „miserii de cancelarie”, care au dictat corespondentului anonim aceste scrisori.

Desprindem din „Gazette des Deux Ponts” de Joi, 11 Decembre 1777, următoarea corespondență din capitala Austriei:

Viena, 6 Decembre 1777.

„Cîteva persoane bine informate pretind că Curțile europene, într'un sentiment comun de ură față de Poartă, au hotărît să ceară acesteia arătarea motivelor care i-au dictat cruda sentință împotriva nefericitului Grigore Ghica. Curtea noastră — după câte se spune — e aceia care stăruie mai puternic pentru a obține cît mai multă lumină cu privire la această crimă.

„Am povestit în gazeta noastră în ce chip s'a petrecut această scenă de oroare, însă n'am spus atunci care a fost adevărata cauză a disgrăției Hospodarului Moldovei. Ceilorii noștri nu vor putea înțelege aceste pricini înainte de a cunoaște cît de puțin administrația principatului Moldovei, care va fi, după cîte se poate prevedea, peste cîteva luni, teatrul celor mai violente ostilități.”

(Urmează o sumară recapitulare a istoriei Moldovei, de la Ștefan-cel-Mare, până la domnia Fanarioților.)

Articolul se continuă în numărul din 25 Decembre 1777, prin o nouă scrisoare din Viena, cu data de 14 Decembre:

„Acei cari cunosc politica otomană și inclinațiile lui Grigore Ghica pentru Rusia; acei cari știu că în Moldova și Valahia Sultanul exercită autoritatea supremă; acei cari au cetit în istoria oelor două Suveranități — sau mai bine zis a celor două fiefuri dependente de Poartă — actele samavolnice săvîrșite acolo în dese rînduri de Împăratul Turcilor, aceia nu vor fi de loc surprinși de asasinatul feroce al Hospodarului Moldovei.”

(Urmează o descriere fizică a Bucovinei.)

„Ruptura între Poartă și Curtea Rusiei nu se produsese încă; Sultanul, care ținea să trăiască în bună înțelegere cu Rusia, crezu nemerit să scape de Hospodar, care manifesta fățiș nemulțumirea sa pentru tratatul încheiat între Austria și Poartă. De aceea, a doua zi după ceremonia alipirii Bucovinei la Imperiu, Ghica fu condamnat la moarte într'un chip neomenos și executat la Iași, locul reședinței sale, și nu la Hotin, după cum se anunțase din greșală.

„E inutil să spunem că noul prinț al Moldovei, sclav laș, ridicat de Curtea otomană la demnitatea de Hospodar, a găsit dreptă și nici de cum atroce asasinarea predecesorului său.”

O publicație bilunară tipărită la Bouillon (Belgia), „Journal Encyclopédique ou Universel”, tomul I, Ianuar 1778, p. 173,

aduce la cunoștința cetitorilor ei drama din Iași prin câteva rînduri de-o sobrietate usturătoare și reticențe acide:

„Sultanul, hotărînd moartea lui Grigore Ghica, Hospodarul Moldovei, ordinele Înălțimii Sale au fost executate de un Capigi-Bașa, trimis la Iași pentru a împlini această onorabilă misiune. Se așteaptă la Constantinopol capul acestui nefericit prinț, pe care poporul îl va contempla cu plăcere, pentru că i s'a picurat în suflet convingerea că Ghica era dușmanul Semilunei.”

Iar în partea a doua a aceluiași număr gazeta completează notița precedentă cu noi informații (pp. 361-362):

„Vulgul din Constantinopol contemplă în tihnă și după plac capul lui Grigore Ghica expus în această capitală. O mare tăbliță lămurește curioșilor pricinile care au determinat pe Sultan să ordone moartea acestui prinț.

„Se știa dinainte la Constantinopol că această executare nu va fi pe placul Curții din Petersburg, care întreținea legături cu Grigore Ghica; Poarta, însă, care nu cunoaște prefăcătoria, a crezut de cuviință să nu mai întîrzie cu efectele miniei sale, și se pare că ea-i hotărîită să fie fără cruțare față de Ruși.”

Printr'un sentiment rafinat al contrastelor, corespondentul din Varșovia al publicației „Gazette des Deux Ponts” apropie, în paginile aceluiași număr, cu forță și relief sobru, caracterele opuse ale lui Grigore Ghica și al succesurului său. Cetim în numita gazetă, din 5 Ianuar 1778, următoarea scrisoare din capitala Poloniei:

Varșovia, 19 Decembre 1777.

„Actualul Hospodar al Moldovei pare a fi un om foarte înțelept și cu mult spirit. Înainte de numirea lui în această demnitate, mult mai primejdioasă decît onorabilă, fusese interpret al Sultanului, și dobîndise în acei post o cunoștință pătrunzătoare a afacerilor politice. Totuși, de și se bucură de încrederea Porții, mulți se îndoiesc că acest prinț va domni vreme îndelungată, fie că războiul ruso-turc va avea loc sau nu. Sentimen-

tele sale, foarte defavorabile Rusiei, și pe care n'a avut dibăcia să le tăinuiască, au pricinuit la Constantinopol desbateri înveninate între ofițerii Divanului și miniștrii Rusiei; ele deveniseră atât de vii, încît discuțiile fură curmate din ambele părți, pentru a se înlătura încercături diplomatice. Noul Hospodar e bănuț de a fi fost pricina capitală a morții predecesorului său; se asigură că el a sfătuit pe Sultan să aducă la Constantinopol pe copiii lui Ghica, precum și pe domnul de Saul, sfetnicul intim al acestuia, însărcinat cu conducerea departamentului Afacerilor Străine. S'a zis, mare parte din gazete au publicat chiar acest lucru, că domnul de Saul fugise cu fiul mai mare al nefericitului Ghica; nimic nu-i adevărat. Azi se asigură că, datorită supravegherii actualului Hospodar, acest consilier intim a căzut în minile Turcilor, cari l-au condus la Constantinopol; se mai spune că trimisul Poloniei l-a însoțit cu o gardă până la graniță.

„Cu cîtiva ani în urmă, Grigore Ghica trimisese pe domnul de Saul în Germania, Franța și Italia, cu ordin de a cumpăra în aceste țeri tot ce va crede de cuviință pentru a contribui la propășirea științelor, literelor și artelor în Moldova. Domnul de Saul cumpără pentru mai mult de 1.000 de florini cărți, pe care le trimise imediat stăpînului său, a cărui încredere o merita cu atât mai mult, cu cît el însuși e foarte instruit, se exprimă cu o egală ușurință în grecește, latinește, franțuzește și italienește.”

După zvonuri diferite — unele răutăcioase — pornite mai ales din Hamburg, cu privire la soarta foastei princese a Moldovei, se va cunoaște în sfîrșit adevărul din „Journal de Politique et de Littérature” din Bruxelles, numărul din 5 Martie 1778, p. 282:

Constantinopol, 5 Ianuar 1778.

„Văduva nefericitului Ghica, fost Hospodar al Moldovei, a sosit în acest oraș; ea a fost primită în audiență de Sultan, căruia i-a descris în chip foarte miș-

cător starea îngrozitoare în care se găsește, împreună cu copiii ei, prin moartea soțului și confiscarea bunurilor sale, evaluate la două milioane de piaștri. Se crede că Înălțimea Sa e dispusă a da un sprijin oarecare acestei nefericite familii.”

În numărul din 27 Ianuar 1778 al ziarului „Courrier d'Avignon” se întâlnește un epitet sever la adresa noului Domn al Moldovei, pe care corespondentul din Hamburg i-l aruncă în față ca un brevet de înjosire:

Hamburg, 8 Ianuar 1778.

„Prințul asasinat al Moldovei a fost înlocuit cu o *creatură* a Muftiului, care, cu sînge rece, va lua locul predecesorului său, fără a se gîndi la primejdiile de care e încunjurat.”

Aceiași gazetă publică, la 3 Martie 1778, o lungă confesiune politică din Constantinopol, din care extragem pasagiul de mai jos .privitor la Grigore Ghica, judecată inspirată autorului anonim de codul moralei orientale, frica:

Constantinopol, 15 Ianuar 1778.

„Curtea Rusiei a cerut Impăratului nostru să-i indice motivele asasinării Hospodarului Moldovei; el a răspuns laconic că acest prinț era un rebel.

„Răspunsul acesta, scumpul meu Ibbi, îmi pare sublim; în adevăr, neînvingul nostru Sultan are oare de dat vre-o socoteală de opinia și de întrebuițarea ce-o face de puterea sa? Tot ce-i displace, și oriunde îl poate atinge, trebuie șters din rîndul celor vii. Acesta e unul din adevărurile asiatice care cu multă greutate pot intra în capetele Europeanilor. Nu pot sfîrși această scrisoare fără a-ți pune supt ochi o trăsătură înduioșătoare a generosității Sultanului nostru: Soția Hospodarului Moldovei va obține o pensie pentru ea și familia ei din bunurile bărbatului său, prețuite la două milioane de piaștri.”

In sfârșit, un ultim ecou al dramei din Iași, în coloanele publicației din Bruxelles, „Journal de Politique et de Littérature”, numărul din 15 Martie 1778, p. 328:

Constantinopol, 20 Februar 1778.

„Văduva lui Ghica mai e încă în această capitală. Cererea pe care ea a adresat-o Sultanului e sprijinită de Rusia; acest lucru îi va fi de sigur mai funest decât folositor. Până azi, ea n'a obținut nimic.

„Celor cinci întrebări puse de ministrul Rusiei în numele Curții asupra cauzelor morții lui Ghica li s'a răspuns în mod laconic că a meritat-o pentru că era un rebel.”

* * *

Zgomotul altor evenimente va acoperi, încetul cu încetul, crima din piața Beilicului. Uitarea, care mătură nemiloasă oamenii și faptele, va șterge din memoria publicului apusean numele prințului martir. Gazetele, nevoite să țină pas cu cerințele momentului, vor pipăi, din timp în timp, răni dure-roase din Moldova lui Constantin Moruzi, urmașul Domnului ucis.

Iar, când, după cîțiva ani, acesta va fi mazilit, cîteva ziare vor desgropa pentru o clipă din paginile ofilite și învechite de actualitate figura lui Grigore Ghica, cu care se stînsese flacăra unei minți mari și cinstite.

Paris, Novembre 1927.

L. Baidaf.

Cîteva impresiuni ale unui Român în timpul războiului din 1877-78.

Dacă documentația războiului din 1877-78, din indoitul punct de vedere al acțiunii politice și al acțiunii militare, începe a se completa, din ce în ce mai mult, în schimb s'au publicat prea puține documente și nu s'a scris aproape nimic despre vfața populației de pe acele vremuri.

Socotind că orice se va publica pentru a ne documenta în această privință nu poate fi decât folositor, dau mai jos ex-

tracte și resumate ale unor note luate de D. Butculescu¹, în acea vreme, note aflate astăzi în posesiunea fiicei sale, d-na Maria I. Glogoveanu, care a binevoit a mi le încredința spre a le studia și căreia îi exprim, aici, mulțumirile mele.

Manuscrisul nu este un memoriu redactat, ci note zilnice aruncate pe hîrtie, în fuga condeiului. Ele sînt scrise pe șferturi de coli de hîrtie format ministerial, indoite în două, necusute împreună și cuprind mai ales însemnări de ordin pur familiar. De aceea nu le public *in extenso*, ci numai în extrase și în resumate.

* * *

Avînd afaceri la Turnu-Măgurele, D. Butculescu pleacă din București la 8 April 1877², cu trenul, la Giurgiu, iar de acolo cu vaporul la Turnu-Măgurele, unde găsește cu greutate loc la otelul Zotu, fiind venită multă lume în vederea alegerilor senatoriale³.

A doua zi, pe la ora 18, sosește știrea declarării războiului ruso-turc și avisul de a pregăti fabricarea a 30.000 de pîni zilnic: „Prefectul Chirițescu face cunoscut la cîțiva orășeni: că bine ar fi să-și facă bagajele, să se retragă pentru scăparea vieții lor. „Ordin la tribunal și prefectură spre a strînge arhivele⁴. Spaima de rebel, multă lume fuge⁵. Lăzile de marfă se vînd cite un „napoleon și o liră, în lipsa acestora putinele și butiile servesc de cufere și geamantane. Proiectele mele în cas de rebel... „Locul de retragere în perspectivă: Mănăstirea de Argeș“.

La 10 Aprilie, notează: „Alegerile libere⁶. Sosirea unei depeșe din partea guvernului ca lumea să fie liniștită“.

¹ D. Butculescu, inițiatorul mișcării cooperative în România, născut în București în Octombrie 1845, decedat la 3 Iunie 1916. În 1877 făcea parte din legiunea gării naționale din coloarea de verde (București).

² Toate datele stil vechiu.

³ Senatul fusese dizolvat la 24 Martie, prin I. D. No. 693 și alegerile fuseseră fixate pentru 21-26 Aprilie. Situațiunea politică întunecîndu-se, guvernul cere, și Domnitorul semnează la 4 Aprilie, un decret, fixînd pentru alegeri zilele de 9 și 13 Aprilie (I. C. Brătianu. *Discursuri, Scrieri, Acte și Documente*, II, partea II, pp. 575, 576).

⁴ Comunicatul guvernului, publicat în *Monitorul Oficial*, din 13 Aprilie, sfătuia populația a se retrage mai departe de țărmul Dunării.

⁵ „Emoțiunea în București, și nu numai aici, dar în toată țara, e colosală“, (*Memoriile Regelui Carol I*, 4 Aprilie 1877).

⁶ La 1 Aprilie 1877, I. C. Brătianu trimite o circulară prefectilor ca să nu se amestece în alegeri, astfel ca „Senatul să fie expresiunea adevăratei voinți a alegătorilor“ (I. C. Brătianu, *o. c.*, II, pp. 580-581).

În ziua de 12 Aprilie, trece prin Alexandria, unde aude «n-vele despre războiu, foarte alarmante», și de unde pleacă apoi la Giurgiu. Acolo un impiegat al gării îi spune: «Dimineața vine trenul de la Frătești, că guvernul a dat ordin să nu mai stea în gară nicio locomobilă (*sic*), avînd teamă ca nu Turcii să dărîme mașinele, dacă vor trece în țara noastră. Lumea mai toată fuge din Giurgiu», mai adaugă impiegatul: «căci a plecat mai toată armata și mine o să mai plece și cei 100 oameni ce mai sînt aici.¹

«Miercuri, 13 Aprilie. Pe la 6 dimineața o gălăgie și un trepădat mă deșteptară și, observînd că lume, mai mult femei cu copii decît bărbați, intrînd (*sic*) năvală în sala de așteptare, ne adunarăm bagajele. Și toți așteptau trenul să sosească. Gara gema de lume și bagaj. Dulapuri, mese, scaune, oale cu flori, hîrdaie, leandri, cuști cu găini. Cîinii lătrau, găinile cloncăneau, copiii plîngeau, femeile dau ordine pe la slugile ră-mase, să păzească căminele lor. Un tapagiu, o îmbulzeală, o mișcare febrilă, strigăte, toate în fine veniau a doborî cel mai forte om. Toți fugiau». Sosește în București: «aci rechiziție de cai»².

«Vineri 22 Aprilie. «După scrisoarea lui Ioniță Mihăescu aflu că toți mărghinașii de la Dunăre fug în Alexandria și nu mai se află locuri (de găzduit) pe acolo; cei din Turnu, din Zim-nicea (fug și ei)».

Două zile în urmă, întorcîndu-se de la Grădinari³ la București, notează următoarele: «Pe drum, pe la toate circiumele țărăni și țărancele, costumați de Duminecă, jucau hora și erau foarte veseli. Femeile aveau pe cap mîrgăritărele și brebenei

¹ Prin sus citatul comunicat (*Monitorul Oficial*, 13 Aprilie) Guvernul anunța: „Spre a evita orice conflict care ar putea angaja națiunea înainte ca vocea ei să se rostască prin legiunile sale organe (Parlamentul fusese convocat pentru ziua de 14 Aprilie), trupele romîne situate la frontarie au primit ordin de a se retrage înăuntrul țării, ca astfel să se evite din parte-li orice conflicte care ar putea să atragă războiul în lăuntrul țării“.

² Armata fusese mobilisată prin decretul domnesc publicat în *Monitorul Oficial* din 8 Aprilie. În același număr al *Monitorului* a fost publicat și „Regulamentul asupra rechizițiilor militare“.

³ Proprietatea Butculeștilor în comuna Grădinarii-Fălcoiana, plasa Sabaru, județul Ilfov.

«și flori artificiale. Erau toți veseli, ca și când n'ar fi vorba în țară despre resbel. Românul este indiferent.»

În ziua de 25 Aprilie, vorbește prelung despre un consiliu de familie și adaugă, scurt: «Mișu Roșianu, plecarea lui. Le-șinul măsi. La gară îmbarcarea trupelor călărași —, idem a «tunurilor¹. Seara plecarea lor la Slatina... Azi seară s'a pro-«clamat de către Camera Independența»².

În zilele următoare înseamnă disciplină și bună purtare (apar-entă) a Rușilor³, dar adaugă că un țăran i-a spus în gara Vida: «blestemații ne-au stins puii de găină și altele».

La 27 Aprilie, fiind în Giurgiu, i se spune: «Cîțiva Bulgari, «cari au venit din Rusciug, spuneau că Turcii nu sînt de loc «supărați pe Romîni, ci numai pe Ruși. Alaltăieri s'a luat, din «Zimnicea, cîteva șleपुरi, încărcate cu grîu de-al nostru, de «cătore Turci. Ahmed-Effendi, un negustor turc bogat și fost «căpitan, a despăgubit pe Zimnicari (*sic*) de acest furtișag, «cedîndu-le, în locul grîului încărcat, grîul ce-l avea în magazii. «Se zice că acest Ahmet ar fi sustras aceste vase înainte de «a începe resbelul. eri Ahmet Effendi a fost avisat prin 6 sol-«dați turci, veniți în barcă la portul Zimnicei, ca să treacă din-«colo. Ahmet, care avea cunoștinți legate cu mulți Zimnicari, și «nu a plecat pînă ce nu i-a îmbrățișat⁴.» Sosește la Țigănești⁵ și înseamnă următoarele: «Podvada din timpii trecuți, cunos-«cută în termenii franțozii, de azi, de *rechisițiune*, a început «prin Teleorman. Se ieau oamenii cu carele și cu vitele lor spre «a face transporturi de grîu, orz, ovăs, porumb, de la moșiile «Statului la Slatina. Pe alții administrația îi scoate la facerea

¹ Aproape tot orașul asistă la plecarea Regimentului 3 Călărași. Și Domnul era de față (*Memorii*, 25 Aprilie; I. Lahovary, *Souvenirs d'un volontaire de l'armée roumaine*, pp. 47-59).

² Eroare. S'a hotărît numai, într'o întrunire a deputaților și senatorilor, în acea zi, de a o proclama. Proclamarea s'a făcut odată cu declararea de răz-bolu la 29 Aprilie (Ion C. Brătianu, *o. c.*, p. 655; Iorga, *Correspondance di-«plomatique roumaine sous le Roi Charles I-er*, p. 204).

³ La început Rușii s'au purtat foarte bine; o adevăresc toți martorii, între cari Domnitorul Carol (în *Memoriile sale*) și corespondenții de ziare englezești, de altfel hostili Rușilor.

⁴ Asupra raidurilor turcești pe malul românesc, vezi *Memoriile războiului din 1877-78*, de mai mulți ofițeri, p. 111.

⁵ Proprietate a Butcuieștilor, pe Vedea, în județul Teleorman.

«șoselelor. Țăranul este desnădăjduit ; pe copii îi lea la armată, «caii le lea de rechiziție; brațele lui i le lea împreună cu vitele «ce mai are, de podvadă; astfel că nu mai are timpul de a-și «pune porumbul¹».

În ziua de 28 Aprilie, la tribunalul din Turnu-Măgurele : «Aci «era un falmeș-balmeș. O mulțime de care încărcate cu arhiva «tribunalului», apoi la casierie : «aci asemenea se încarcă arhiva «și registrele . . . Ieri s'a transportat arhiva prefecturii la Roșiorii-de-Vede. După oarecari informațiuni sigure, se va trans- «porta în Alexandria, în localul actual al Primăriei. O mulțime «de notabili din Roșiori protestez lui (*sic*) I. C. Brătianu, prim- «ministru, pentru a lăsa instalarea provisorie a prefecturei, tri- «bunalului și casieriei la Roșiori . . . Aci se află concentrați «vre-o 300 milițieni și vre-o 120 călărași . . . Azi s'a prins de «câte grănicerii noștri 6 Bulgari, muncitori în Turnu, ca spioni. «Au pretextat că-și spălau picioarele în apă². Orașenii sînt «foarte speriați de bașibuzuci, de vre-o patru zile, zi și noapte «(și) veghiez. Noaptea sînt adunați cu toții la casinul din «hotel Zotto, joc cărți și astfel își petrec noaptea nedormiți, ca- «la cel mai mic semnal de alarmă, să poată fugi spre Roșiorii- «de-Vede. Teama lor că bașibuzucii vor sosi din partea Oltului³. «Paznicii sînt stabiliți prin toate părțile. Armata cu arma în «mîna, spre defensivă. Productele (grînele) n'au niciun amator. «Se așteaptă din zi în zi sosirea armatei ruse, vre-o 15 000. «Toate damele (*sic*) fugite la Roșiori sau la Alexandria, casele «rămase pe seama servitorilor. O damă este lucru greu de vă-

¹ Populația de pe malul Dunării a avut, în adevăr, multe de îndurat din cauza nevoilor războiului. În documentele Brătianu se află în această privință un interesant raport (No. 6496, din 7 Maiu 1877) al prefectului de Dolj, Titulescu, către I. C. Brătianu. De asemenea din publicația lui Al. Pencovici (*Requizițiunile și ofrandele pentru trebuințele armatei romine în războiul din 1877-78*), se vede (p. 39), că s'au rechiziționat în total 264.394 cară, care au parcurs 26.143.697 ch. lometri.

² Teama de, și goana după, spioni, nu a fost, cum se vede din aceste note și din corespondențele de războiu englezești (*The war correspondance of the Daily News*, I, pp. 224-5) un ce caracteristic numai anului 1916.

³ „Notre (al Regimentului 3 Călărași) présence sur les bords du Danube avait „eu pour effet de rassurer et de ramener dans leurs foyers les populations de „la rive roumaine que la crainte des bachi-bouzouks (irréguliers de l'armée „turque) avait fait fuire au début des hostilités“ (I. Lahovary, o. c., p. 82).

«zut aci. Bărbații singuri stau la postul lor și toți înarmați cu «revolvere.» Doarme îmbrăcat . . . » Două cai ce încărcate cu grâu «al unui negustor din Turnu, anume Foscolo, au fost avisate «ca, în termen de 24 ore, să se predea Turcilor; la cas contrar, «atit caicele, cit și produsele vor fi bombardate. Foscolo se află «în greaua alternativă acum că n'are cu cine trimite caicele pe «țărml turc, fiindu-li la toți frică că, ducându-le dincolo, să «nu fie spînzurați. Toate magaziiile din Turnu sînt pline cu «produse; mulți din arendași își transportez grînele pe la moși, «fie din frica unei năvăliri turcești, fie chiar că nu este loc». Vasele fiind supt pavilion engles, s'a telegrafiat consulului engles (din Brăila¹).

În dimineața zilei de 29 pleacă la Roșiori, unde găsește nemulțămire pentru că, de și ordinul era ca autoritățile să se mute la Roșiori, prefectul Chirițescu dăduse contra-ordine, dispunînd să se mute la Alexandria. Telegramă de protestare, către I. C. Brătianu.

La 2 Maiu, trecînd prin Giurgiu, află că: «pe la miezul nopții «(noaptea de 1/2 Maiu), lumea din Giurgiu, căreia i se dăduse «alarmă, fugise sperlată în spre gara Frătești».

Butculescu își petrece ziua de 20 Maiu în oborul de la București spre a cumpăra fin pentru generalul Vișcovatov, cantonat la Grădinari, unde nu e fin. Iar în zilele următoare umblă cu generalul rus pe la caretași și prin obor, pentru ca acesta, care rugase pe Butculescu a-i primi nevasta în gazdă, să-și cumpere o trăsură nouă (pe care o plătește 117 galbeni) și cai.

De la 13 Iunie se află în județul Teleorman și e martor a marilor mișcări de trupe rusești, în vederea trecerii de la Zimnicea. Aceste mișcări fac ca prețurile să se urce: «în Alexandria pînea 60 bani ocaua, lumea se bate ca să apuce... Toate «produsele, precum grâu, orz, ovăs, se vînd cu prețuri mari. «Grîul însă după greutatea lui. Finul foarte scump.. Îmi spunea «Ioniță Popescu, băcanul de aci (Alexandria), că a vîndut mai «tot din prăvălie Rușilor și că n'are cine-l înlocui ca să meargă «la București spre a aduce marfă proaspătă. Între altele a

¹ În Cartea Verde românească (*Documente oficiale*, București 1878) se găsesc citate numeroase cazuri de fapte asemenea (pp. 100, 103, 109, 128, 129 și 130).

„vîndut vre-o 2.000-3.000 cozoroace, care le avea în pod de la „1854 cînd cu venirea Rușilor atunci în țara noastră; ceaiu „vechiu de nu știu cîți ani, care sta în prăvălie lepădat într'un „colț. În fine birturi s'au deschis vre-o patru și toți fac bani. „Însă puțini dintre neguțătorii din Alexandria sînt onești în vînzarea mărfii lor; mai cu seamă circiumarii, rachierii, cofetarii „și brutarii. Am văzut pîinea care o vînd ei; ei bine! este ceva „scirbos — grîul îl torn la moară fără să-l mai spele, apoi a- „daogă în el meu, mălaiu și cu toate murdăricurile (*sic*), precum „baligă, etc.: toate întru în pîne, astfel că lumea țipă.“ Notează apoi de repetate ori că: „armata rusă are o purtare corectă pe „unde trece“, că: „purtarea lor, afară de cîteva casuri, e exem- „plară“, că „Rușii se port bine, (cumpără) toate pe bani peșin“, dar că: „ieau care de podvadă, din toate satele, cu sutele“ și că „au pus mîna pe telegraf în Alexandria, Roșiori și Turnu- „Măgurele, fără înțelegere prealabilă cu guvernul nostru“.

De la sfîrșitul lui Iunie nu mai avem note pînă în Septemvrie, cînd sînt unsprezece pagini, care poartă, la început, titlul: *Călătoria mea în Turcia, Septemvrie 1877*. Conținutul nu corespunde titlului. Butculescu voiă să vadă ce fac ai noștri în Bulgaria și de aceea, după ce s'a pregătit de drum, a plecat, Joi, 15 Septembrie, într'o brișcă încărcată cu merinde și avînd cu dînsul și două puști și două revolvere. Ajuns la Turnu-Măgurele, vizitează spitalul Crucii Roșii, lăudînd pe d-rul Dumitrescu Severeanu, nu găsește decît cu greu loc într'un otel, cu ajutorul unei negrese care vorbea franțuzește, face o donație spitalului și se înscrie pe lista „pentru cumpărătoare de puști Peabody la Prefectură“¹. Trece Dunărea și ajunge la Calîșovăț, unde poposește la bivacuul coloanei de munițiuni a Divisiei a III-a. Aici notele încetează și nu mai avem, afară de cîteva crochiuri sumare ale poziției, așa cum se vedea de la Calîșovăț, decît o ciornă, pe hîrtie albăstră, datată: Sîmbătă, 28 Ianuarie 1878, și al cărui conținut e următorul:

„Azi am plecat la Petroșani, pentru chestia orzului vîndut „lui Strul Kertz, care nu-mi numărăse banii, și am tras în curtea „arendașului Diamandescu, pe care găsindu-l, mi-a povestit mai

¹ Pentru cumpărări de arme s'au oferit în total 1.212.661,50 lei (A. Pencovici, *o. c.*, p. 64), iar valoarea totală a donațiilor înregistrate întrece suma de trei milioane de lei. Nu trebuie a se uita că leul avea valoarea leului de aur și că țara era mult mai săracă atunci.

„multe eventualități petrecute în Petroșani¹. Ducele Alexis șade de o lună la dînsul cu o actriță, abuzează de dreptul de ospitalitate ce i l-a acordat; astfel că nu-i dă voie măcar să iasă din casă prin intrarea de onoare, ci prin galeria de serviciu. Prințul Bibescu², proprietarul, a venit la Petroșani; Alexis a refuzat să-l lese să treacă prin sală, puind chiar gardă pentru aceasta. Toate prețurile produselor scăzute într'un mod neașteptat. Rigorismul autorității judiciare rusești în Petroșani. Cnutul dispărut în Rusia și introdus în Țara-Românească, la Petroșani, de către acele autorități pentru corectitudinea (recte: corectarea) vexațiunilor ce ar face locuitorii de acolo Rușilor. Pe fiecare zi se bat cu cnutul țeranii cari nu se supun pretențiilor rusești, basate pe niciun principiu de drept și obligînd pe locuitorii din partea locului, prin acest modus vivendi (sic), d'a se supune orbește voinții lor. Pe fiecare zi se comit omoruri printre micii neguțători locali. Niște ofițeri ruși au ajuns cu impertinența pînă a declara că, dacă România ar căuta să se opuiască la cedarea Basarabiei, atunci ei nu vor face nimic alt decît să puie pe pahonți³ a bate pe Romîni cu ciomagul, ca pe niște servitori răsculați⁴. Pe cînd eram gata să mă întorc la Țig[ănești], reprezentantul casei Negropont, d-l Arhontî, îmi spuse că, chiar în momentul acela (3 oare și 1/2), niște soldați ruși se sesisaseră de autoritățile noastre vamale și le duceau la închisoare fără niciun alt motiv de explicație decît că cu ce drept România percepe drepturi de vamă la un loc unde este stabilit pod făcut de Ruși...“.

Generalul Radu Rosetti.

¹ „Petroșani, comună rurală, situată la extremitatea S. S. V. a județului Vlașca din spre județul Teleorman, și în marginea bălții cu același nume, lângă Gîrla Mare.

„Se compune din trupurile de moșie: Iudeca-Curani, Purani sau Bujoreni și Slovani, care toate pînă la 1855 aparțineau familiei Lapati; de atunci aparțin familiei Principelui Știrbey, întrunite toate sub numirea de Petroșani“ (*Marele Dicționar Geografic al României*, IV, p. 718).

² Nu Bibescu, ci D. Știrbei era proprietarul Petroșanilor (vezi și nota precedentă).

³ Cărăușii de la convoiurile rusești, despre purtarea cărora se găsesc multe pîngerii în actele timpului.

⁴ Dacă guvernul rus ne amenința cu desarmarea (*Memoriile Regelui Carol I*, 22, 23 și 27 Martie 1878), atunci nu e de mirat că ofițerii ruși să vorbească așa precum se arată de Butculescu.

Arhondologia Munteniei la 1822-1828.

În bogata bibliotecă a d-lui Mihail Seulescu, profesor universitar și fost ministru, se găsește manuscrisul intitulat: „Arhondologie la postelnicia cea mare de boierii ce se fac, hălea și paie i epistășii începînd de la anul d'întăiu a Domniei, prea-înălțatului și bine credinciosului Domnu și stăpînitoru, a toatei Ungrovlahiei Grigore Dimitriu Ghica Vvd, leat 1822, Septemvrie.”

Condica cuprinde toate boierii acordate în Muntenia de înălăiu Domn pămîntean după epoca fanariotă. O public în întregime¹, arătînd la urmă interesul ce presintă din mai multe puncte de vedere.

1822.

Septemvrie 14, Joi: Vel Postelnic, Mihalache Ghica, din Agă.
Sept., 23, Sîmbătă: Vel Clucer, Ioniță Bălăcescu, Capichehaia la Țarigrad, din Stolnic.

Sept. 25, Luni: vtori Post. Dimitrache Fălcoianu; treti Post. Ioniță Vernescu; Muhurdar Iancu Caragea; vtori Spătar Costache Neculescu; vtori Cămăraș Gheorghe Filipopolitu; Cupar Dimitrache Colopulo; ici-ciohodar Dimitrie Dimancea.

Oct. 1, Duminecă: Vel Pitar, Petrache Perieț²; Vornic de harem, Hurmuz; vtori Comis, Ioan Hristu.

Oct. 7, Sîmbătă: Vel Clucer, Aleco Neculescu, din Paharnic.

Oct. 15, Duminecă: Divictar Iancu Colceac.

Noemvrie 1, Miercuri: Vel Ban, Const. Crețulescu; Vel Vistier, Banu Barbu Văcărescu; Vel Spătar, Vornicu Dimitrașcu Racoviță; Vel Log. Terii-de-sus, Vornicul Const. Bălăcianu; Vel Log. Terii-de-jos, Logofătu Dimitrache Bibescu; Vel Agă, Mihăiță Filipescu, din Clucer; Vel Post. și epistat al Vorniciei politiei, Iancu Cocorăscu, din Căminar.

Noemvrie 5, Duminecă: Vel Vornic Terii-de-sus, Vornicul Istrate Crețulescu; Vel Log. al pricinilor străine, Log. Const. Cămpineanu; Vel Hatman al Divanului, Hatmanu Dimitrache Ralet; vtori Log. Terii-de-jos, Costache Bălăcescu.

Noemvrie 12, Duminecă: Vel Vornic al 3-lea, Vornicu Scarlat Grădișteanu; Vel Vornic al 4-lea, Vornicu Fotache Știrbei; Vel Log. de obiceiuri, Log. Ioniță Fălcoianu; vtori Log. Terii-de-sus, Iancu Prejbeanu.

Noemvrie 21, Marți: rind de Vel Log. Terii-de-jos, Vel Post. Mihalache Ghica.

¹ Arhondologia publicată de V. A. Urechia, în *Ist. Rom.*, XII, pp. 456-6, cu data greșită 1822, cuprinde pe boierii ce se aflau în București la începutul anului 1823, indiferent de la ce Domn avuseră boieria.

² Perieț.

Noemvrie 30, Joi: Vel Log. al pricinilor străine, Log. Nestor; Caimacam la Craiova, cu sărutare de mină, Log. Costache Câmpineanu.

Dechemvrie 11, Luni: Din tagma Hătmăniei Divanului: Vătaf de aprozi, Costache Fotescu; Ceauș de aprozi, Dimitrache Fărcășanu; Ceauș de păhărniceii, Mihalache.

Dech. 15, Vineri: Vel Comis. Aleco Belu, din Divictar.

Dech. 20, Miercuri: Vel Sărdar, Iordache Benescu ot Craiova; vtori Log. de obiceiuri, Constantin sin Clucer Iordache Mavrodin.

Dech. 26, Marți: Vel Stolnic și Vel Capichehaia la Țari-grad. Iordache Mavrodin, din Clucer za arie; Staroste de brutari, Ștefan Babic.

Dech. 28, Joi: Vătaf de Divan, Vasilache Neculescu.

1823.

Ghenarie 2, Marți: Medelnicer halea, Tănase Bălăcianu.

Ghenarie 28, Duminecă: epistat de Vel Portar, Pitarul Grigore Călinescu; tagma Spătăriei: Vel Căpitan za lefegii, Matei Burănescu sin Sluger Drăghiceanu; Vel Ceauș, Gheorghită Vătaf sin Iordache Log; Polcovnic za seimeni, Sterie vnuce Sărdar Eftimie; Polcovnic za potere, Mihalache Căplescu; Polcovnic za vinători, Hristache Vasiliu.

Febr. 1: Șătrar halea, cu sărutare de mină, Scarlat Mări-nescu.

Febr. 25, Duminecă: Căp. za dorobanți, Stan Log; trei Log. agesc, Tănase Șăinoiu; Polcovnic za Țirgoviște, Aleco Chilișoiu; Polcovnic de țirg, Lambriu Papazoglu; Polcovnic za vinători, Costache; Ceauș, Iancu.

Febr. 26, Luni: trei portar, cu sărutare de mină. Dimitrie Sarandi.

Mart. 2, Vineri: tagma Vorniciei politii: trei Log. za politie, Nicolae sin Petre; Polcovnic za poliție, Costandin Teodoru.

April 11, Miercuri: Vel Spătar, Vornicu Grigore Filipescu.

April 14, Simbătă: Clucer za arie, Petrache Saraful.

April 23, Simbătă: Vel Paharnic halea, Ianache Hafta, fiind fost iar Paharnic.

Mai 11, Vineri: trei Log. za Hătmănie, Ioniță Titeanu; in tagma Spătării; Vel Căp. za lefegii, Teodorache Anghelescu; Polcovnic za potere, Nicolae Pleșoianu; Meimarbașa, Dimache.

Mai 14, Luni: Vel Agă halea, Spătaru Scarlat Mihălescu, cu rind de Log. de pricini străine.

Mai 15, Marți: Vel Vornic de politie, Aleco Ghica, din Comis; Sărdar, Vasilache Voinescu; vtori Armaș, Aleco Stănescu.

Mai 24, Joi: epistat al Vorniciei a patrulea, cu sărutare de mină, Logofătu Dimitrache Brăiloiu.

Mai 25, Vineri: epistat al Vornicii obștiilor, cu sărutare de mână, Hatmanu Pană Costescu.

Iunie 11, Luni: Vel Căminar, Iordache Mavrodin, al doilea Capichehaia al Țarigradului, din Stolnic.

Iunie 12, Marți: In tagma Agii: Polcovnic de tirg, Iordache Frangopolu; in tagma Portării: vtori portar, Costandiu Călinescu, brat portarbașa.

Iunie 17, Duminecă: Sărdar, Nicolae Candianò, Grămăticu slăvitului Hasan-bei.

Iulie 10, Marți: Vel Log de Țara-de-sus, Costache Câmpineanu, din Log, al pricinilor străine.

Iulie 26, Joi: Vel Clucer, Nicolae Trăsnea, din Căminar: vtori Vistier, Mincu Mardagiu; trei Log, Păun Pisculescu; trei Vistier, Dinu Iarnu, Nicolae iconomul Colți.

August 12, Duminecă: Polcovnic de Cerneți, Gheorghe Pestrițul ot Mehedinți.

Aug. 23, Joi: Vel Stolnic, Grigore Călinescu, din Vel Pitar; trei Vistier, Pirvul.

Sept. 20, Joi: vtori Vistier, Iane Gheorghiu Bucureșteanu: din tagma Vornicii politii: trei Log, za politie, Ionitã Țiruş: Polcovnic za politie, Matache Argeșanu.

Sept. 26, Miercuri: Clucer za arie, Petrance Grigorescu, din trei Log: tagma Băni: trei Log, al Craiovei, Chivul Movilă; Craiova, Oprea, vtori Armaș za Craiova, Grigore, din Postelnicel; Polcovnic za Craiova, Oprea, din Postelnicel: Polcovnic za Cerneți, Petrance Rîmniceanu.

Oct. 11, Joi: in breasla Agii: Căp. za dorobanți, Iancu Pală sin Paharnic Alexandru Pală; trei Log, agese, Scarlat Pală sin Pah: Alexandru Pală; Ceauș, Iancu Fărcășanu.

Noembrie 10, Sîmbătă: Slugar, Iancu Sâmboteanu ot prez Olt.

Noembrie 18, Duminecă: iar in tagma Spătării: Polcovnic za vînători, Ilie, omul d-sale Vel Spătar.

Dech. 2, Sîmbătă: Vel Stolnic, Cost. Bălțeanu, din Sărdar: trei Log, la Divan, Iancu Drugănescu; trei Log, la departamentul de opt, Iordache Paladă; trei Log, la departamentul de șapte, Cost. Borănescu; trei Log, la Cremination, Tudorache sin Sărdar Petrance ot Armășie.

Dech. 27, Joi: Vel Clucer, Manolache Drănu, din Paharnic ot Silistra.

1824.

Ghenar 7, Luni: Sărdar, Grigore Cantacuzino: Clucer za arie, Ionitã Berindei: trei Vistier Stefan Frunzescu.

Ghenar 12, Sîmbătă: Vel Căminar, Dimitrache Belu, din Vel Comis.

Ghenar 22, Marți: Sărdar, Iancu Prejbeanu, din vtori Log, Țerii-de-sus.

Ghenar 23, Miercuri: Vel Vameș, Iordache Dobrescu.

Februarie 6, Miercuri: Vel Cămăraș, luminata brizadea Iorgu Ghica; Vel Vornic Țerii-de-sus, Vornicu Istrate Crețulescu; Vel Vornic Țerii-de-jos, paiè, Vel Postelnicu Mihalache Ghica; trei Vornic, Iordache Goleșcu; al 4-lea Vornic, Ioniță Știrbei; al 4-lea Vornic paiè, Dimitrache Bibescă, din Log. Țerii-de-jos; Vel Log. Țerii-de-sus, Mihalache Racoviță; Vel Log. al pricinilor străine, Nestor; Vel Log. de obiceiuri, Ioniță Fălcoianu; Vel Hatman al Divanului, Ștefan Bălățianu.

Febr. 7, Joi: Vel Stolnic, Eftimie, din Serdar; Vătaf de Păhărnicei, Gioanache Slugeru; Vătaf de curte, Părvul Mirminguz trei Vistier.

Febr. 8, Vineri: Vel Ban, Banu Const. Crețulescu; Vel Log. Țerii-de-jos, Vornicu Fotache Știrbei; Vel Căminar, Aleco Belu, din Vel Comis; Sărdar, Spirea Gazote.

Febr. 10, Duminecă: Vel Stolnic, Stanciu, din Medelnice; vtori Vistier, Costache Buescu.

Febr. 13, Miercuri: Vel Comis cu sărutare de mină, Căminaru Costache Zefcari.

Febr. 14, Joi: Șetrar, Tudorache Păianu; vtori Spătar, Aleco Retoridi; Vătaf de Divan, Nicolae Fundășeanu; Ceaus de aprozi, Dimitrie Băbeanu.

Febr. 26, Marți: Sărdar și Capichehaia la Silistra, Dimitrache Voinescu, din ici-ciohodar.

Mart 8, Sîmbătă: vtori Log., Zamfirache Bălăcescu; trei Log., Ștefan Golumbeanu; trei Log., za taină, Dumitru Palilu.

Mart. 18, Marți: staroste de compania Craiovei, Gheorghe Bureștea.

April 7: Caimacam Craiovei, biv. Vel Hatman Dimitrache Raleț.

April 16, Miercuri: Sărdar, Ioniță Dragănescu; vtori Log. Țerii-de-sus, paiè, Costache Otetelișanu.

April 21, Luni: Vel Comis paiè, Grigore Cantacuzino, din Sărdar paiè, Iordache Fălcoianu; vtori Armaș, Dimitrache vnuce D. Pah. Voinescu.

April 26, Sîmbătă: Vel Agă, biv. Vel Vornicu Mihalache Cornescu.

April 29, Marți: Vel Comis, Scarlat Bărcănescu.

Mai 3, Sîmbătă: Sărdar, Grigore Obedeanu, din Sluger.

Mai 9, Vineri: Muhurdar, Iancu Colceac, din Divictar.

Mai 10, Sîmbătă: Divictar, Bărbuceanu Catargiu; vtori Post. Iordache Crețeanu; trei Post. Iancu Crețulescu.

Mai 11, Duminecă: Vel Comis, Costache Crețulescu, din vtori Log.

Mai 17, Sîmbătă: Clucer za arie, Alexandru Mihuleț sin răposatul Sărdar Dimitrache Mihuleț; tagma Agii; Căp. za dorobanți, Costache Dona; trei Log. agesc, Dimitrache Nica; Pol-

covnic de tîrg, Mihalache Vieroşanu; Polcovnic za vînători, Matei Răceanu; Ceauş, Manolache Măldărescu.

Mai 20, Marţi: Vel Cămăraş za ocna, Ştefanache Hagi-Ioan.

Mai 23, Vineri: Vel Stolnic, Costache Burchi, din Medelnicer; Sărdar, Dimitrache Topliceanu, din Sluger; Medelnicer, Ioniţă Cioranu; treti Log. hătămănesc, Costache brat Sărdar Aleco ot Hătămănie.

Mai 27, Marţi: Vel Păharnic, Cănuţă¹, din Sărdar.

Mai 29, Joi: Vel Postelnic, luminatu beizadea Iorgu Ghica.

Mai 30, Vineri: epistat al cămărăşii gospod, cu sărutare de mîină, Vornicu Aleco Ghica.

Iunie 4, Miercuri: Vel Vornic de politie, Mihăiţă Filipescu, din Agă; Vel Căminar, Aleco Văcărescu, din Stolnic.

Iunie 7, Sîmbătă: Vel Stolnic, Răducanu Poenaru², din Sărdar.

Iunie 10, Marţi: Vel Căminar Pavel [Petrescu] din Sărdar.

Iunie 6, Duminecă: Vătaf de păhărniceii, Aleco sin Chesar.

Iulie 18, Vineri: vtori Vistier, Amza Dărăscu, din Ceauş agesc.

Iulie 21, Luni: vtori Vistier, Teodor ot d-lui Vistier Hagi Cămăraş.

Iulie 31, Joi: Vel Sărdar, Gheorghe Filipopolitu, din vtori Cămăraş.

August 11, Luni: vtori Vistier, Mihai Popescu:

Aug. 19, Marţi: Medelnicer, Barbu Movilă, din treti Vistier; Şătrar, Dimitrache sin Tănase, din treti Vistier; Vătaf de a-prozi, Scarlat Lupuianu.

Aug. 21, Duminecă: Sărdar Ghiţă Argetoianu.

Aug. 30, Sîmbătă: Sluger, Hristodul Marinoglu.

Sept. 12, Vineri: Sluger, Nicolae Gorneanu.

Sept. 16, Marţi: vtori Vistier, Ştefan Zătreanu.

Sept. 17, Miercuri: Căminar, Gheorgache Ştirbei, din Stolnic; Medelnicer, Costache Donea, din Căpitan za dorobanţi; treti Log. de pricini străine, Costache; tagma Vornicii politicii; treti Log. za politie, Matei Perieşteanu; Polcovnic za politie, Daniil.

Sept. 20, Sîmbătă: vtori Log., Terii-de-sus, Aleco Ritoridi, din vtori Spătar; vtori Spătar, Dimitrache Ruset.

Sept. 25, Joi: Serdar, Ioniţă Fălcoianu; vtori Vistier, Constantin Ruset (?).

Sept. 26, Vineri: rind de Vel Log. Terii-de-sus, cu sărutare de mîină. Aleco Ghica, din Vel Vornic de politie: Sluger, Mihalache Chiumurgioglu.

Sept. 30, Marţi: Sluger, Aleco Popescu.

¹ Răducanu Cănuţă, fiul cronicarului Dimitrache.

² De la Poiana din Ialomîţa.

Oct. 12, Duminecă: Polcovnic de putere, Aleco Cârtescu.

Oct. 19, Duminecă: Paharnic, Ștefan Gănescu, din Vel Comis.

Oct. 29, Miercuri: Sluger, Costache Argintoianu.

Noemvrie 8, Sîmbătă: Căminar, Iordache Arion, din Paharnic; Sluger, Manolache Vlahidi.

Noemv. 13, Joi: Clucer za arie, Ioniță Sibiceanu, din Ceauș spătăresc; vtori Log., Manolache Părăianu ot Craiova; vtori Vistier, Nicolae Giulescu ot sud Vâlcea.

Noemv. 14, Vineri: Vel Clucer, Ioniță Voinescu, din Paharnic.

Noemv. 25, Sîmbătă: Sărdar, Ioniță Jiiianu, din Vel Pitar; Clucer za arie, Iancu Arion.

Dech. 3, Miercuri: treti Log., Nicolae Săulescu; treti Vistier, Costandin Lerescu.

Dech. 14, Duminecă: treti Vistier, Nicolae sin Teodor ot mahalaoa Udricani.

Dech. 19, Vineri: Șătrar, Dimitrache Fărcășanu, din Ceauș de aprozi.

Dech. 21, Duminecă: Staroste de brutari, Gheorghe sin Ghițu din București.

1825.

Ghen. 7, Miercuri: epistat al Vistierii celei Mari, cu caftan, Vornicu Mihalache Ghica; epistat al Cămării domnești, cu caftan, Logofătu Ștefan Belu.

Ghen. 8, Joi: Sluger, Toma Turnavitu.

Ghen. 10, Sîmbătă: Sluger, Nicolae Ulmeanu, din vtori Vistier; treti Log. de Craiova, Ștefan Vlădescu; Polcovnic de Cerneți, Ștefan Lipiianu; vtori Armaș de Craiova, Andrei Cuțarida; treti Log. la departamentul de șapte, Ioniță sin proto-popu Gheorghe.

Ghenar 28, Miercuri: treti Log. de cremalion, Scarlat Stănescu; treti Log. za taină, Dincă Bădulescu; Polcovnic de Craiova, Ion Lăfceanu; Polcovnic de Cerneți, Ghiță Burileanu.

Fevr. 1, Duminecă: Sărdar, Costache Florescu, din Vătaf de aprozi; Clucer za arie, Dinu Negru, din treti Vistier; vtori Vistier Costache sin vătaf Mihalache.

Fevr. 3, Marți: Sărdar, Aleco Bagdad, din Medelnicer; Medelnicer, Matei Filișanu, din bașciohodar.

Fevr. 5, Joi: Medelnicer, Costache Crețeanu; Sluger, Mihalache Rahtivan.

Fevr. 7, Sîmbătă: Sărdar, Aleco Darvari.

Fevr. 8, Duminecă: Paharnic, Hristodor Neculescu, din Sărdar; Stolnic, Scarlat Prejbeanu; Medelnicer, Costache Sterian; Polcovnic za putere, Iancu sin Grigore.

April 5, Duminecă: vtori Log. Terii-de-sus, Costache Fălcoianu.

April 6, Luni: Sărdar, Costache Bălăceanu, din vtori Log.

April 9, Joi: Vel Comis, Iancu Caragea, din mûhurdar; Sluger, Dimitrache Papazoglu.

April 20, Luni: Vel Ban, Costandin Bălăcianu; Vel Vornic Terii-de-jos, Teodorache Văcărescu, din al 3-lea Vornic; epistat de Vel Spătar, cu caftan, Logofătu Costandin Cămpineanu.

April 21, Marți: Stolnic, Nicolae Pardalos, din Sărdar; Sărdar, Costache Bobescu, din Vel Pitar; Vel Pitar, Manolache Cuțarida; Șătrar, Dimitrache, din cafegibaș; vtori Vistier, Pascale Tămășăscu.

April 22, Miercuri: Vel Vornic al 4-lea, Vornicu Dimitrache Bibescu; Vel Log. Terii-de-jos, Nestor, din Log. za pricini străine; Vel Log. de pricini străine, Mihalache Cornescu; Vel Agă, Postelnicu Filip [Lens].

April 27, Luni: Vel Log. de obiceiuri, Pană Costescu; Vel Hatman al Divanului, Mihăiță Filipescu; Vel Vornic de poitie, Aleco Crețulescu, din Agă.

Mai 3, Duminecă: Vel Comis, Iancu Bălăcianu; Medelnicer, Răducanu Hrisoscoleu, din vtori Vistier.

Mai 13, Miercuri: Vel Comis, Aleco Manu.

Mai 16, Simbătă; Medelnicer, Toma Leurdeanu; trei Log., Scariat zet Medelnicer Tocilescu.

Mai 18, Luni: Medelnicer, Nicolae Chițoran, din vătaf za Visterie.

Mai 20, Miercuri: Divictar, Costandin Racoviță ce au fost vtori Log. Terii-de-jos.

Mai 23, Simbătă: Ceaș de aprozi, Costache Ciupelnițeanu.

Mai 24, Duminecă: vătaf de Divan, cu sărutare de mînă, Aleco Paladă.

Iunie 2, Marți: Medelnicer, Costache Topliceanu.

Iunie 12, Vineri: epistat de Vel Comis, cu sărutare de mînă, Logofătu Costache Rastî.

Iunie 27, Simbătă: Vel Stolnic, Pavlache Dedulescu; Sărdar, Grigore Algi.

Iunie 28, Duminecă: vtori Log. Terii-de-jos, Iancu Mihălescu.

Iulie 20, Luni: Sluger, Costache Neculescu; tagma Băni; Polcovnic de Craiova, Stan Slăniceanu ot sud Saac; vtori Armaș de Craiova, Nicolae vnuce Clucer Ion Chintescu ot Craiova; İreti Log. al Divanului Craiovi, Răducanu Baldovin ot Berlești sud Ialomița; trei Log. la departamentul de opt al Craiovi, Filip Popescu ot Vălenii-de-Munte sud Saac; Polcovnic de Cerneți, Soare Apostol ot Vălenii-de-Munte, sud Saac.

Iulie 24, Vineri: Vel Pitar, Manolache Bălăcianu; tagma Agii; Polcovnic de dorobanți, Tudor sin Tudor Cucu ot sud Ialomița; trei Log. agesc, Vasilache sin vtori Armaș Gheorghe Orescu din București; Polcovnic de Tîrgoviște, Petrache Olănescu din Burești; Polcovnic de tîrg, Nicolae Strîmbeanu ot Craiova; Pol-

covnic de vânători, Nicolae Lipoveanu ot Rîmnic sud Vilcea; Ceauş agesc, Gheorghe Capeleanu ot Rîmnic sud Vilcea.

Iulie 28, Marţi: Vel Stolnic, Iancu Otetelişanu, din Medelnicer.

Iulie 30, Joi: Vel Căminar, Bărbuceanu Ştirbei¹.

Avg. 25, Marţi: Clucer za arie, Grigore Murgăşanu ot Craiova.

Avg. 26, Miercuri: vtori Postelnic, Costache Otetelişanu.

Avg. 29, Sîmbătă: vataf de păhărniceii, cu sărutare de mîină, Mihalache Murgulescu.

Sept. 5, Duminecă: Caimacam la Craiova, cu sărutare de mîină, biv Vel Log. Aleco Ghica.

Sept. 17, Joi: treti Post., Dimitrache Tufeanu; vtori Spătar, Costache Costescu.

Sept. 26, Sîmbătă: epistat de Vel Cămăraş, cu caftan, Vistieru Grigore Romaniti: Medelnicer, Iancu Colceac, din muhurdar.

Sept. 29, Marţi: Vel Stolnic, Niţă Drugănescu, din Sărdar; Medelnicer, Grigore Leordeanu; muhurdar, cu sărutare de mîină, Comisul Aleco Florescu; vtori Vistier, Iancu Costacopolu.

Oct. 22, Miercuri: Paharnic, Grigore Călinescu, din Stolnic.

Dech. 6, Duminecă: Vel Căminar halea, cu caftan, Căminaru Aleco Comăneanu.

Dech. 18, Vineri: Vel Comis, Iancu Grădişteanu; Sărdar, Ioniţă Dirzeanu², din Medelnicer; treti Log., Panait ot d-lui Vel Ban Bălăcianu.

Dech. 31, Joi: Vel Paharnic, Grigore Drugănescu, din Sărdar; Sărdar, Tudorache Răculescu, din Medelnicer; Şătrar, Ion Rioşanu ot Craiova; Clucer de arie, Grigore Rădulescu din Bucureşti; vtori Vistier, Nicolae ot d-lui Vornic Manu.

1826.

Ghenar 20, Miercuri: Sluger, Spirache Dona, din Ceauş spătăresc; Clucer za arie, Niţu Pitişteanu.

Ghenar 29, Vineri: Paharnic, Iancu Bălăcianu, din Vel Comis; Sărdar Mărgărit.

Fevr. 3, Miercuri: tagma Spătării; Căpitan za Iefegii, Elefterache logofeţelu; treti Log. Costandin Bujorescu; Polcovnic de seimeni, Ioniţă logofeţel; Polcovnic de vânători, Ioniţă Pisculescu; Polcovnic de potere, Costandin Benescu; baş-bulucbaş, Caloian Lipianu; Ceauş, Nicolae brat Stolnic Chiţescu; tagma Vornicii politii; treti Log., Gheorghe Bălceanu; Polcovnic de politie, Dimitrache Eclisierescu.

Fevr. 4 Joi: Vel Agă halea, Logofătu Dimitrache Hrisoscoleu.

Fevr. 15, Lună: Medelnicer, Iordache Călinescu ot Ploeşti.

Fevr. 20, Sîmbătă: Sluger, Ştefănache Hagioianu, din Vel Cămăraş za ocne.

¹ Viitorul Domn.

² Autorul unei istorii a lui Tudor Vladimirescu.

Febr. 22, Luni: Stolnic Iacovache Prejbeanu; Șătrar, Nicolae Predescu; Clucer za arie, Iordache Gazole; trei Vistier, Costandin Oprescu

Febr. 28, Duminecă: Paharnic, Iancu Ruset.

April 24, Sîmbătă: Căminar, Iancu Ralet, din Paharnic.

April 26, Luni: Paharnic, Costandin Lazaru ot Craiova, din Sărdar.

Mai 6, Joi: Sărdar, Grigore Negru ot Cîmpina, din Șătrar.

Mai 7, Vineri: baș-beșli-agasî, Ismail Aga.

Mai 23, Duminecă: Sărdar, Ioniță Rudeanu, din Clucer za arie; Clucer za arie, Iancu Grecianu.

Mai 27, Joi: Vel Vornic al 3-lea, Ioniță Știrbei; Vel Vornic al 4-lea, Fotache Știrbei; Vel Log, Terii-de-jos, Dimitrache Ralet, din Halman; Vel Hatman paie, Costache Ghica, din Căminar; Paharnic, Iancu Stătineanu, din Vel Comis.

Mai 29, Sîmbătă: Vel Log, de pricini străine, Iancu Văcărescu; Vel Hatman al Divanului, Nicolae Filipescu, din Agă; Vel Vornic de poftie, Iancu Cocorăscu, din Vel Postelnic; Polcovnic de poteră, Mihalache Cincu.

Mai 31, Luni: Vel Log, Terii-de-sus, Vornicu Aleco Ghica; epistat de Vel Log, za obiceiuri, cu sărutare de mîină, Aga Iordache Florescu.

Iunie 3, Joi: Căminar, Costandin Borănescu, din Stolnic.

Iunie 16, Miercuri: vtori Vistier, Aleco Zaraine; tagma Hătmanii; vtri Log, Iordache Ciupagea; vătaf de aprozi, Tănase Pedcu; vătaf de Divan, Ștefan Vlădescu.

Iunie 18, Vineri: Ceauș de aprozi, Aleco Lupuianu.

Iunie 20, Duminecă: Sluger, Mihalache Ciupagea, din trei Log; Polcovnic de poteră, Nicolae Ciupagea.

Iulie 8, Joi: vtori Log, za obiceiuri, Mihalache Vieroșanu; vtori Vistier, Gheorghe vnuc Șerban Magheru; Polcovnic za scimeni, Ghiță Pleșoianu sin Costandin Pleșoianu; Polcovnic za poteră, Nicolae Vărbiceanu sin Postelnic Ioniță Vărbiceanu; Polcovnic za vînători, Vasilache sin Ioa Cernățeanu; baș-buluc-baș za scimeni, Marco sin Stan Stanciu.

Iulie 16, Vineri: Clucer za arie, Cost. Lerescu ot sud Argeș, din trei Vistier; vtori Vistier, Șcarlat Protopopescu ot Tîrgoviște; Polcovnic za poteră, Vasile Mălcescu ot sud Argeș.

Iulie 18, Duminecă: Clucer za arie, Toma Olănescu ot sud Vlcea; vtori Vistier, Panait vnuc proin Rînnic¹.

Iulie 20, Marți: Stolnic, Costache Vîlară; Sărdar, Panait Spahiu.

Iulie 22, Joi: Sărdar, Ștefan Miculescu, din sud Mehedinți, din Clucer za arie; Clucer za arie, Vasile Strămbeanu, din sud

¹ Adică Panait, nepotul fostului [episcop] de Râmnic, Galaction, demisionat la 1824.

Mehedinți, din treti Log; vtori Vistier, Dimitrache Pleniceanu din sud Mehedinți.

Julie 24, Simbătă: Stolnic, Iancu Zefcari.

Julie 27, Marți: Sărdar, Matei Ciupelnițeanu, din treti Spătar; Medelnicer, Dimitrache Uriianu, din treti Comis.

Julie 29, Joi: vtori Vistier, Ianache Sănălescu, ot sud Gorj.

Julie 31, Simbătă: vtori Vistier, Eftimie Scărlătescu din București.

Aug. 19, Joi: vtaf de păhărnicei, cu sărutare de mină, Iordache sin Păharnic Ilie.

Sept. 18, Simbătă: epistat de vtori Log, Terii-de-sus, cu sărutare de mină, Paharnicu Manolache Chiatipul; Vel Comis, Iancu Manu, vtori Log, Terii-de-jos, Iordache Crețeanu, din vtori Post.; Divictar, Manolache Crețulescu; vtori Spătar, Hristodol Hristopolu.

Sept. 25, Simbătă: treti Post., Costache sin Stolnic Apostolache.

Sept. 29, Miercuri: Vel Cămăraș paie și epistat de Vel Comis, Costache Zefcari, din Căminar; Sluger, Nicolae Vierșanu.

Oct. 8, Vineri: Păharnic, Dimitrache Grecianu, din Sărdar; Stolnic, Răducanu Tocilescu, din Medelnicer; Sărdar, Preda Săulescu, din Sluger.

Oct. 9, Simbătă: Vel Vornic Terii-de-sus, paie, și epistat de Vel Spătar, Grigore Filipescu, din Vornic Terii-de-jos; Sărdar, Hurmuz, din Vornic de harem.

Oct. 15, Vineri: Clucer za arie, Nicolae Brătescu, din vtori Vistier; treti Log, Costache Lăzărescu.

Oct. 20, Miercuri: vtori Postelnic, Dimitrache Ruset, fiind fost treti Spătar.

Oct. 22, Vineri: vtori Log, Terii-de-sus, Tudorache sin dohloru Panaiotache.

Oct. 27, Miercuri: epistat de Cupar, cu sărutare de mină, Sărdaru Gheorghe Filipopolitu, ce este și vtori Cămăraș.

Noemv., 4, Joi: Sărdar, Nicolae Cotopulo.

Noemv. 6, Simbătă: Medelnicer, Costandin Calistrat din Șălar; vtori Vistier, Ioniță Eranciopolu (?).

Noemv. 20, Simbătă: Medelnicer, Dimitrache Bibescu; Clucer za arie, Dimitrache vnuc d-lui Clucer Ioniță Voinescu, din vtori Armaș.

Noemv., 25, Joi: Căminar, Grigore Călinescu, din Paharnic.

Noemv. 30, Marți: Clucer za arie, Dimitrie Sarandi, din treti portar; vtori Vistier, Gheorghe Viviță (? ori Didiță?), din postelnicel.

Dech. 27, Luni: Vel Căminar paie, Gheorghe Bibescu¹.

Dech. 30, Joi: Medelnicer, Vasilache sin Căminaru Polizache.

¹ Vlitorul Domn.

1827.

Ghenar 18, Marți: Vel Agă paiè, Costache Ralet, din Vel Clucer; Sătrae Pașail Mărunțeanu, din vtori Log.

Ghenar 21, Luni: Vel Comis paiè, Aleco Retoridi, din vtori Log; Sărdar Tănase Carabulea, din Sluger; vtori Vistier, Staudiu Bobăicescu ot Cerneți.

Febr. 5, Simbătă: Medelnicer, Ioniță Mitescu, din Sluger.

Febr. 7, Luni: Vel Comis paiè, Costache Fălcoianu, din vtori Log; Clucer za arie, Iordache Nicolidi; vtori Vistier, Costandin Dionisiu.

Mart 14: Caimacam la Craiova, cu sărutare de mână, biv Vel Hatmanu Costache Ghica.

April 8, Vineri: Paharnic, Iancu Cămpineanu; Sărdar, Zamfirache Crețeanu, din vtori Log.

April 21, Joi: Medelnicer, Grigore Dimancea.

April 21, Duminecă: Vel Căminar, Grigore Ghica sin luminatu beizadea Dimitrache Ghica¹.

April 28, Joi: Vel Pitar, Costandin Boerescu.

Mai 4, Miercuri: epistat de Vornic Țerii-de-sus, cu sărutare de mână, Vornicu Iordache Gulescu; epistat de Vornic Țerii-de-jos, cu sărutare de mână, Logofătu Costache Cămpineanu.

Mai 5, Joi: Vel Ban, luminatu beizade Costache Ghica; epistat de Vel Cămăraș, cu calfan, Vornicu Nicolache Ghica; Vel Agă, Aga Costache Cornescu; Stolnic, Cost. Zătoreanu ot Craiova, din Medelnicer; Medelnicer, Ioniță Mavrodin ot sud Teleorman.

Mai 26, Joi: Sluger, Costache Vișoreanu; vtori Vistier, Ioniță Popovici ot Craiova, din postelnicel.

Mai 28, Simbătă: Sărdar, Costache Mihail Bălăcianu²; vtori Vistier, Mihalache.

Mai 31, Marți: Vel Ban, Banu Barbu Văcărescu.

Iunie 7, Marți: Căminar, Ștefan Ogrădeanu din Stolnic; Vel Pitar, Costache Borănescu, din treti Log.

Iunie 9, Joi: Paharnic paiè și epistat de Vel Portar, Dimitrache Voinescu, din Sărdar; Stolnic, Petrache Perieț³, din Vel Pitar.

Iunie 11, Simbătă: Paharnic, Vasilache Voinescu, din Sărdar.

Iunie 19, Duminecă: treti Vistier, Costandin sin Ianache Rovinaru din Sud Gorj.

Iunie 22 Miercuri: Vel Log, Țerii-de-sus, Aleco Filipescu, din Log, Țerii-de-jos: Vel Log, Țerii-de-jos, Log, Nestor; Vel Hatman paiè, Aleco Vilară, din Agă.

¹ Din ramura lui Grigore-Vodă Ghica al Moldovei, decapitat la 1777.

² Recte Pălăceanu, neam de negustori.

³ Perieț.

Iunie 26, Duminecă: epistat de Vel Vistier, cu blană, Banul Grigore Brâncoveanu.

Iunie 27, Luni: epistat de Vel Post, Vornicu Grigore Filipescu; Vel Vornic al 3-lea, Vornicu Aleco Ghica; epistat de Vel Spătar, Log. Aleco Ghica; Vel Vornic de politie, Vornicu Aleco Nenciulescu.

Iulie 2, Simbătă: Medelnicer, Franțiscu (?); treti Vistier, Tudorache Merișescu.

Iulie 6, Miercuri: Vel Clucer, Barbu Știrbei, din Căminar; Pațarnic, Grigore Izvoranu, din Sărdar; Sărdar, Grigore Bengescu.

Iulie 11, Luni: epistat de Vel Vornic al 4-lea, cu sărutare de mână, Vornicu Aleco Crețulescu; Vel Hatman paiè, Dimitrache Ghica, din Căminar; Sărdar, Bănică Bălăcianu; Medelnicer, Iordache Neculescu; vtori Vistier, Ioniță zet eclisiarhu Luca.

Iulie 15, Vineri: Vel Hatman al Divanului, Log. Manolache Băleanu.

Iulie 16, Simbătă: Sărdar, Costache Hiotu; Medelnicer, Iancu Dinancea; vtori Vistier, Ștefan Drăgoescu.

Iulie 19, Marți: Vel Spătar paiè, Pavlache Nevrogordit¹; Vel Comis paiè, Costache Racoviță, din vtori Log.; Clucer za arie; Mihalache Izvoranu; vtori Vistier, Costandin Roșca.

Iulie 23, Simbătă: Sărdar, Luca, din treti Vistier; Sluger, Costandin Algi.

Iulie 27, Miercuri: Vel Comis paiè, Dimitrache Fălcoianu, din vtori Postelnic; Sărdar, Barbu Dănescu, din vtori Vistier; Medelnicer, Mincul Mardagiu, din vtori Vistier; Sluger, Păun Piscupescu; în tagma Hătmăni; vătaf za aprozi, Ghiță Vălcănescu; vătaf za Divan, Costache Cerchez; vătaf za păhărniceii, Manolache Dâmboviceanu.

Avg. 17, Miercuri: Sărdar, Matei Filișanu, din Medelnicer; Medelnicer, Ioniță Crăciunescu, din treti Log.; Sluger, Iancu Anghelidi.

Avg. 23, Marți: Sărdar, Dimitrache Cotopulea, din Cupar; Sluger, State Pardalos, din Căpitan za dorobanți; Clucer za arie, Peărache Mihail; vtori Vistier, Andrei Deșu; treti Vistier, Alecu Dimieriu.

Sept. 6, Marți: Căminar, Nicolae Gulianò, din Stolnic; Medelnicer, Fotache Păianu, din vtori Armaș; vtori Vistier, Gheorghe Hristodul²; treti Vistier, Vasilache; treti Log., za Craiova, Ioniță Ciocârzeanu; Polcovnic za Craiova, Ioniță Poenaru.

Sept. 13, Marți: Medelnicer, Costandin Brătășanu; Sluger, Dincă Socoteanu.

¹ N'am intilnit altă dată acest nume.

² Zis și Anghelescu.

³ Zis și Băicoianu.

Sept. 16, Vineri: Sărdar, Ștefan Ioanu starostea, din Medelnicer; Medelnicer, Iancu Tătăranu; Sluger, Tănase Rioșanu.

Sept. 23, Vineri: Sluger, Nicolae Oțetelișanu; vtori Vistier, Tudorache arabagibaș; vtori Armaș za Craiova, Iordache Tipoleos; Polcovnic za Cerneți, Alexandru Botea.

Sept. 26, Luni: Vel Comis paiê, Costache Glogoveanu.

Sept. 27, Marți: epistal de Vel Comis, cu sărutare de mână, Spătaru Pavlache [Nevrogordit].

Sept. 28, Miercuri: vtori portar, cu sărutare de mână, Medelniceru Manolache Hiotu.

Oct. 4, Marți: Vel Clucer, Iancu Ralet, din Căminar; Paharnic, Costache Ștefănescu, din Sărdar.

Oct. 5, Miercuri: Sărdar, Nicolae Vieroșanu, din delibaș; Medelnicer, Tudorache Porumbu, din circ-sărdar.

Oct. 6, Joi: Sărdar, Iancu sin vătaf Mihalache, din tufecibaș; Medelnicer, Ioan Caramanlău, din 1...

Oct. 19, Miercuri: Sărdar Dimitrache Bogdănescu, din Șătrar.

Oct. 22 Simbălă: Sărdar, Iordache Politimos; Medelnicer, Aleco Brădescu, din caftangibaș; Clucer za arie, Nicolae Costandănu Teohari, din Grămătic al Cămării.

Noemv. 12, Simbătă: Vel Clucer, Grigore Călinescu, din Căminar.

Noemv. 19, Simbătă: Stolnic, Ghiță Lehtiu, din Sluger; Sluger, Ioan Racotă: Vel Pitar, Gheorghe Hronescu; vtori Vistier, Ioniță Sănescu; treti Vistier, Dimitrache Elefteriu.

Dechemv. 3 Simbătă: Sărdar, Costache Oțetelișanu, din vtori Postelnic; Medelnicer, Costandănu Călinescu, din vtori Portar; vtori Vistier, Manolache Robescu; treti Vistier, Alexandru Iarca Iarca.

Dechemv. 17, Simbătă: Sărdar, Iancu Gărdescu, din Sluger.

Dechemv. 29, Joi: Sărdar, Ianache Pitișteanu; Medelnicer, Dimitri Dimancea, din ici-ciohodar.

1828.

Ghenar 7, Simbălă: Sărdar, Ioan Hristu, din vtori Comis.

Ghenar 8, Duminecă: Sărdar, Grigore Andronescu, din treti Log; Cupar, cu sărutare de mână, Chiriac, omul casei gospod.

Ghenar 17, Marți: Medelnicer, Aleco Lipănescu, din samdagibaș².

Ghenar 21, Simbătă: Sluger, Iancu Pală, din Căpitan za dorobanți.

Ghenar 24, Marți: Sărdar, Costache Brăiloiu; Medelnicer, Nicolae Alexandrescu, din cafegibaș.

Ghenar 26, Joi: Stolnic, Barbu Socoteanu, din Sărdar; Săr-

¹ Un cuvânt indescifrabil.

² Șeful luminărilor Curtii.

dar, Dimitrache Cnezu¹, din Sluger; Sluger, Panăit Vișopulo; Clucer za arie, Tănase Gazoti, vtori Vistier, Anton Algi.

Ghenar 28, Simbătă: Sărdar, Dimitrache Polizache; Sluger, Alexandru Diculescu, din vtori Vistier.

Febr. 1, Miercuri: Căminar, Pe'rache Arion, din Stolnic; Medelnicer, Gheorghe sin Stolnic Ianache Geanoglu...² episcop din Rîmnicu; Sluger, Dimitrache Mărcan; Clucer za arie, Siancu Tereijescu (?).

Febr. 21, Marți: Vel Clucer, Costandin Iatropolu.

Mart. 26, Luni: Stolnic, Dimitrache Ștefanopolis.

Mart. 30, Vineri: Stolnic, Dimitrache Zefcari; Medelnicer, Iordache Gazoti, din Clucer za arie.

April 3, Marți: Stolnic, Pană Buescu, din Sluger; Sluger, Costache Tigveanu; Clucer za arie, Ghiță Carainesu (?); vtori Vistier, Gheorghe Furduescu.

April 5, Joi: Căminar, Costache Vilară, din Stolnic; Stolnic Gheorghe Argintoianu, din Sărdar; Medelnicer, Costandin Argintoianu; Sluger, Aleco Furduescu; Clucer za arie, Hristache sin vameșul Chiriac of Craiova; vtori Vistier, Petrache Tigveanu, trei Vistier, Ionită Ralea sin Ștefan.

April 9, Luni: Căminar, Mihalache Darvari, din Paharnic; Sărdar, Ralea Alecsiu; Sluger, Gheorghe Sachelariu; Vel Pitar, Costandin Anagnoste.

April 14, Simbătă: Paharnic, Ianache Arion, din Stolnic; Sărdar, Iancu Trăsnea; Clucer za arie, Nicolae Jurescu; vtori Vistier, Dimitrache Mușceleanu; trei Vistier, Toma Cernăvo-deanu.

April 18, Miercuri: vtori Postelnic, Mihalache Goranu.

April 19, Joi: Sărdar, Costache sin răposatul Clucer Ștefănică³; vtori Vistier, Pavlache Gheorghiu of sud Romanați.

April 21, Simbătă: Sărdar, Mihalache Chiunurgioğlu; Vel Pitar, Dinu Râmnicianu.

April 24, Marți: trei Po L., Matei Ștefănescu.

April 25, Miercuri: Vel Vornic Terii-de-sus, Vornicu Mihalache Ghica; Vel Vornic al Hea, Grigore Romanof, din Vel Vistier; Stolnic, Preda Saulescu, din Sărdar; Sărdar, Searlat Urfăleanu, din Sluger; Medelnicer, Aleco Mavrodin, din mușgibaș⁴; Vel Pitar, Matei Păunescu din credinceri; vtori Vistier, State Stolojanu.

April 26, Joi: Vel Comis paîe, Manolache Cretulescu, din divietar; Sărdar, Aneste chiurcibaș; Medelnicer, Chiriac, omul gospod, din Cupar; Sluger, Mihalache Vierșanu, din vtori

¹ Sau Chinezu.

² Un cuvînt indescifrabil.

³ Costache Ștefănescu sin Clucerul Dimitrache Ștefanoin.

⁴ Șeful luminărilor.

Log. za obicciuri: Sluger, Nicolae Blehan; vtori Vistier, Anto-nache sin Polcovnic Andrei Botocea.

Fără dată: Vel Vornic al 4-lea paiè, cu sărutare de mină, Costache Cămpineanu, din Vel Log. Țerii-de-sus; Vel Vornic al 4-lea paiè, Spătaru Aleco Ghica, din Vel Log. Țerii-de-sus; Vel Hatman paiè, Aga Costache Cornescu, din Agă; Vel Agă paiè, Grigore Filipescu, din Vel Clucer; Vel Cămăraș paiè, Iancu Ghica, din Vel Comis; Vel Clucer, Pană Băbeanu, din Căminar; Căminar, Vasilache Voinescu, din Paharnic; Stol-nic, Iordache Porumbaru, din Sluger; Sărdar, Spirea Dascălu; Sluger, Scarlat Racotă; Clucer za arie, Ghiță Velescu; treti Log. Costache sin Iane Dimiariu; vtori Vistier, Mihai Ceau-șul de Vistierie treti Log., Ioan vnic, Bobescu treti Vistier, Hristea Condeescu.

* * *

Din această arhondologie reiese că Domnul pămîntean Gri-gore Ghica, în cei șase ani de Domnie, a dat boierii, una sau suc-cesiv mai multe, la 505 indivizi, dintre cari boierii întâia oară de el au fost 342 și, dintre aceștia, originea a vre-o 150 nu-mi este cunoscută; erau adecă oameni noi: oameni de casă ai Domnului, sau ai boierilor mari, produse ale școlilor su-perioare din Principat, etc.

În același răstimp, Domnul pămîntean din Moldova, Ioniță Sturdza, a boierit vre-o 871 indivizi, din cari numai vre-o 90 ridicăți întâia oară din popor¹.

Comparînd arhondologia lui Grigore Ghica cu aceea publicată din ordinul guvernului provisoriu rusesc² la 1829, se poate vedea cîți din boierii de la această dată își aveau boierii de la Domnii fanarioți d'inainte de 1822. Scăzînd din totalul de 750 de boieri și boierinași de toate treptele de la 1829 pe cei 342 cari-și aveau boierii de la Ghica, rămîne că 408 aveau cafta-nele de la Domnii fanarioți anteriori. Nu se poate spune deci că acești Domni fuseseră din cale afară de generoși în distri-buirea boierilor.

Cei 750 de boieri și boierinași de toate treptele de la 1829 represintau 580 de familii la o populație de circa 165-000 de familii sau circa 800.000 de locuitori³, deci, un boier la 200 de capi de familie.

Domnia „pămînteană” s'a caracterizat prin pornirea impo-triva Grecilor și izgonirea celor mai mulți dintre ei din slujbe⁴. S'au schimbat persoanele, dar a rămas sistemul, Domnia „pă-

¹ Listele date de Ghibănescu, *Surete și izvoade*, X, pp. 263-74 și 276-83.

² În copie la mine.

³ După statistica lui Kreuchely de la 1824 (Hurmuzaki-Iorga, X. 294).

⁴ Hurmuzaki, X, p. 177.

mînteană” a însemnat și mai departe dreptul pentru dregători de a „abusa” de puterea lor, dar pentru dregătorii „pămînteni”.

Totuși, și în arhondologia lui Grigore Ghica găsim 62 nume de familii de Greci boierii, vechi sau noi, din cari în rîndurile boierilor mari opt familii, de al doilea rang vre-o douăsprezece, iar celelalte obscure.

Din arhondologie se mai poate vedea cari boieri s’au raliat treptat la Domnia lui Grigore Ghica, după ce, la început, și-au manifestat nemulțumirea rămînînd deșterați în Ardeal.

În tot cazul, opoziția mării boierimii la noua Domnie pămînteană n’a fost atât de dîrză ca în Moldova, și de aceea nici n’a fost silit Ghica să urmeze exemplul colegului său din Moldova, care a numit în dregătoriile cele mari boieri din familiile secundare pentru a umplea locurile pe care deșterații nu voiau să vie să le ocupe.

Nu se poate spune că Grigore Ghica ar fi dat o atenție deosebită urmașilor familiilor vechi băștinașe care în vremea Fațarioșilor decăzuseră din situația lor anterioară. Representanții unor astfel de familii figurează și în arhondologia lui Ghica tot cu ranguri secundare¹.

În sfîrșit arhondologia lui Ghica ni mai arată cit de puțin sîntem informați asupra ierarhiei și protocolului de acum nu mai mult decît o sută de ani.

Constatăm că se făcea deosebire între rang, funcție și rînd.

Astfel unui boier cu rang de Vel Spătar i se da funcția puțin inferioară de Vel Agă efectiv, dar tot odată i se acorda „rînd” superior de Vel Logofăt al pricinilor străine. Unui boier cu rang de Vel Postelnic, i se acordă „rînd” de Vel Logofăt al Terii-de-jos. Unui boier în slujbă de Vel Vornic de politie i se acordă „rînd” superior de Vel Logofăt al Terii-de-sus.

Se întîmplă să se dea boierilor slujbe efective inferioare rangului lor. Așa, spre pildă, un Vel Vornic e numit în funcție efectivă de Vel Spătar, un Vel Ban în aceia de Vel Vistier, un Vel Spătar în aceia de Agă, un Căminar în aceia de Comis, un Comis în aceia de muhardar, un Medelnicer în aceia de vtori portar, etc.

De obicei însă, cînd un boier este numit într’o funcție efectivă inferioară în rang boieriei sale, el este numit „epistat” al acelei funcții. Așa, spre pildă, un Vel Logofăt devine epistat de Vornic al patrulea sau epistat de Vel Comis, un Vel Vornic sau un Vel Logofăt devine epistat de Vel Spătar sau de Vel Postelnic, un Vel Vornic devine epistat al Cămărășiei gospod,

¹ La 1822 boierii Divanului Craiovei cer Domnului să boierească pe frații lordachi și Grigore Oteteleşanu, săraci, dar cu știință de carte și pricepuți hotarnici, căci „ne este la toți cu necinste să-i vedem pe urma slugilor boierești și altor proști cari în străluna stăpînire a Grecilor, cu dare de bani, s’au făcut ceea ce nu li se cădea...” (Arh. Stat., No. 2423). Totuși acei frați nu figurează printre boierii lui Ghica.

un Serdar devine epistat de Vel Cupar, un Vel Păharnic sau Vel Pitar, epistat de Vel Portar, etc.

Regula pare a fi fost că gradele se conferă prin îmbrăcare cu caftan, iar funcțiile prin „sărutare de mână”.

Această regulă se poate înțelege și pe Fotinò, care spune spre pildă că ispravnicii, la numirea în slujbă, nu se mai îmbrăcau cu caftan, căci trebuia să fi fost boieri d'înainte, ei veniau numai la Curte să sărute mâna Domnului¹.

Din arhondologia lui Ghica pare a rezulta însă că erau casuri cînd și rangurile boierești se conferiau numai prin ceremonia sărutării mîinii domnești și fără îmbrăcare de caftan. Așa spre pildă se face un Șătrar haleă (efectiv) cu sărutare de mână, fără a se menționa că avuse mai nainte vre-un rang boieresc.

Pentru alte ranguri mici, conferirea lor prin sărutare de mână se poate explica prin aceea că nu implicau neapărat îmbrăcarea cu caftan. Așa, spre pildă, rangurile sau funcțiile de trei portar, vătaf de Divan, vătaf de păharniceii, cupar, etc. În aceste casuri, căftănirea era, evident, o favoare în plus.

Invers, se întimplă, dar rar, să se confere unui boier cu caftan un nou caftan cu prilejul numirii lui într-o nouă funcție sau înaintării lui în rang. Așa spre pildă un Căminar paie (onorific) este numit Căminar halea (efectiv) cu caftan, un Vel Vornic, care neapărat deci era „caftanliu”, primește caftan cu prilejul numirii în funcția inferioară gradului său, de epistat de Vel Cămăraș; Vel Banul Grigore Brincoveanu, care evident că era „caftanliu”, este îmbrăcat cu „blană” cu prilejul numirii sale în funcția de Vel Vistier; tot așa vedem îmbrăcîndu-se cu „caftan” un Vel Logofăt numit epistat al Cămării domnești, un Vel Logofăt numit epistat de Vel Spătar, un Vel Vistier numit epistat de Vel Cămăraș.

Dar acestea sînt excepții. Regula pare a fi fost că un caftanliu trece în alt rang sau în altă funcție prin ceremonia sărutării mîinii domnești. Dacă i se acordă cu acest prilej un nou caftan, aceasta constituie o favoare în plus.

După un obicei, pe care l-am găsit inaugurat de la sfîrșitul sec. al XVIII-lea pentru staroste de binale și pentru meimarbășa², de a califica „ofichion de boierie” o slujbă care prin felul ei nu era o boierie, figurează printre boierile acordate de Grigore Ghica și acelea de „staroste de brutari” și de „staroste de compania Craiovei”.

Amintesc că nu sîntem documentați asupra deosebirilor ce trebuie să fi existat între îmbrăcămintele onorifice numite caftan, biniș, contăș, blană, feregeă și capot.

Ioan C. Filitti.

¹ Fotinò, *Ist. Daciei*, trad. Sion, III, p. 264.

² V. A. Urechîă, *Ist. Rom.*, VI, p. 696; XI, p. 270.

O colecție veche de spițe de neam¹.

(Sfîrșit.)

de Sever Zotta.

IV. Descendența fiicelor lui Miron Costin.

O altă spiță de neam înseamnă, nu fără greșeli, descendența și prin femeia cronicarului. Fiica lui *Safta* a fost căsătorită cu *Pătrașco Zosin (Bașotă)* Stolnic, alta (*Tudosca*) cu — greșit: «Ilie» *Zmăcilă*, cunoscut fiind că ea a fost soția lui *Grigorie Zmăcilă*, Spătar al 3-lea supt Antioh Voevod, *tatăl* lui Ilie. Grigore era fiul lui Savin Banul², menționat mai sus³.

Urmașii *Tudoscăi* Gr. *Zmăcilă* nu sînt arătați⁴, cei ai *Saftei Zosin*, însă, se pot urmări prin patru generații.

Ea avu doi fii: *Neculai* și *Ion*, și două fiice: *Maria*, stearpă, și *Anița*, soția unui *Botianul*.

Ion a avut pe *Toader*, iar acesta o fiică, cu nume necunoscut, căsătorită cu *N. Aslan*, Medelnicer, și pe alta, *Ecaterina*, soția Stolnicului *I. Bantăș*.

Dintre copiii lui *Bantăș*, *Dumitrachi*, *Toader*, o fiică cu numele nearătat și *Zoe*, aceasta a fost a doua soție a lui *Scarlat (Carol)* *Hartingh*⁵.

Anița Botianul a avut pe *Radu*, *Postelnic*, iar acesta trei fiice (*Clucereasa Ioniță Gane*, *Postelniceasa* Gr. *Hermeziu* și *Pităreasa* C. *Pătrașcu*), și un fiu — *Vasile*, Stolnic, ai cărui copii au fost: *Postelniceasa Dumitrașco Statachi*, *colejschii sovietnic Ioan* și *Aga Neculai*⁶.

¹ V. n-le precedente, pp. 48 și 371 și urm. La p. 372, rîndul 4 din sus, este a se ceti „altă clasă”, în loc de „această clasă”; la p. 373, rîndul 1 de sus: „sugestivă”, în loc de „negativă”; la p. 376, rîndul 4 din sus: „Gheorghe”, în loc de „Grigorie” și la rîndul 12 din jos „combinație”, în loc de „continuatie”.

² *Urechia*, *Miron Costin*, II, p. 534 și lorga, *Stud. și Doc.*, VI, p. 277.

³ P. 376.

⁴ Ilie *Zmăcilă* pare să nu fi avut urmași. Nu-i găsim nici pe o altă spiță, la Acad. Rom.

⁵ El era fiul lui *Johann Festus Hartingh* (1768-1831), *gubernatorul militar al Basarabiei* (1813-1817), și al *Elencăi I. S. Sturdza Voevod*, divorțată de Gr. Al. *Ghica*, viitorul Domn al Moldovei. Familia H. era originară din *Amsterdam*, avînd ca strămoș pe Marcus H. c. 1660. Fiul acestuia *Martin* era amiral al flotei olandeze, iar nepotul de fiu, *Neculai*, guvernator în lava (com. de regretatul *Paul Gore*).

⁶ Familia *Botianul* (*Boteanul*) era după *Sion*, *Arhondologia Mold.*, de origine din Țara-Românească. Sufixul și numele de botez ca *Radu* și *Șerban* (la *Sion*) par a confirma afirmația.

Pităreasa *C. Pătrașcu* a avut o fiică, măritată cu *Aga I. Carp*, tatăl fraților *Neculai Carp*, *Spătar*, și *Petre Carp*, *Spătar*. Aceasta era tatăl omului politic *P. P. Carp*, descendent deci din *Miron Costin* și din nevasta acestuia *Ileana I. Movilă Voevod*.

Miron Costin a mai avut, însă, încă o fiică, *Anița Vorniceasa*, ai căreia urmași nu sînt cunoscuți și se pare că nici n'a avut, de oare ce în 1742 *Constantin N. Mavrocordat Voevod* întărește lui *Ioan Bașotă (=Zosin)* biv *Postelnic* părți din *Terlești* și *Mălești* pe *Pрут*, jud. Iași, „care au fost a mătușei sale *Aniței Vornicesei, fata răposatului Miron Costin vel Logofăt*“¹.

Dacă ar fi avut copii, trecerea moșiilor la nepotul ei de soră ar fi puțin explicabilă.

V. Ciogoleștii.

Despre o altă familie istorică, cea a *Ciogoleștilor*, autorul spișelor ni dă date deosebit de importante. Regretatul *V. Pârvan* s'a ocupat în mod amănunțit de trecutul acestei familii², scutindu-ne de cercetări inutile. Comparînd spița regretatului *Pârvan* cu cea de față, constatăm o vădită nepotrivire. După cea d'întăiu, *Spătarul Petrașco Ciogolea*, al cărui tragic sfîrșit în 1653 ni-l transmite letopisețul lui *Miron Costin*, a avut pe *Lupașco*, *Mărguța* și *Constantin*, pe cînd după a doua pe *Ionașco Postelnic* și *Măricuța*, căsătorită *Pilat*, mama lui *Șt. Pilat Vornic de Poartă*³. *Ionașco* are pe *Sanda*, căsătorită cu *Stolnicul Contăș*⁴, pe *Ileana* soția *Pitarului Nichita* și pe *Ioan, pircălab*, căsătorit cu o *Marie*.

Contăș are mai mulți copii, „numiți *Totoescu*“, evident după moșia *Totoești*. Familia există și în *Bucovina*, recunoscută ca nobilă în 1793. *Nichita* are de asemenea cîțiva copii.

Pircălabul Ion Ciogolea are pe *Ștefan*, cunoscutul *Vornic de Poartă* de la sfîrșitul sec. al XVIII-lea, *sterp*, și pe *Anghe-*

¹ *Creșt. Col. Acad., Rom.*, 1909, p. 193.

² *Convorbiri Literare*, XXXVIII.

³ Prea cunoscutul boier din sec. al XVII-lea a murit la *Țarigrad*. El luase, pe cînd era goștinar de oi la *Ținutul Sucevii*, mănăstirii *Sucevița* un „scump odor ce se chiamă aripidă, ce au fost dăruit mănăstirii de un sfînt părinte anume *Gheorghie Moghilă, Arhiepiscopul și Mitropolitul Sucevii*“ (*Creșt. Col. Acad. Rom.*, 1909, p. 194).

⁴ Un *Stol. Contăș*, 1676, v. *Ghibănescu, Sur. și Izv.*, V, pp. 31-3.

luşa, soţia lui *Sandul Hîjdău*, a căroră fiică *Ilinca* era soţia lui *Şt. Stîrcea* şi mama fraţilor *Gheorghie* şi *Petraşco* şi a *Bălaşei Calmuşchi*.

Arătările spiţei fiind în cea mai mare parte în conformitate cu cercetările noastre documentare¹, n'avem motiv să ne îndoim de autenticitatea lor, şi spiţa regretatului Pârvan ar fi deci de complectat în ce priveşte această descendenţă a lui *Petraşco Ciogolea*. Reiese din ea că *ultimul Ciogolea* a fost *Ştefan Vornicul de Poartă*. Însă nici spiţa aceasta nu este complectă, întru cît ştim că *Ştefan* a avut „*cinci fraţi, dintre cari unul Stolnic*”², şi *Ciogoleştii* mai apar în secolul al XIX-lea³. Oricum, ea este interesantă întru cît ni dă filiaţiunea între *Petraşco Ciogolea* şi *Vornicul Ştefan*, *strănepotul* lui.

VI. Descendenţa prin femei a Marelui Logofăt Ionaşco Gheanghea.

Dintre marii boieri ai secolului al XVII-lea se distinsese prin o situaţie politică predominantă de deosebit de lungă durată *Marele Logofăt Ionaşco Gheanghia, Gheanghea* sau *Ghenghea*, înfăţişându-se al mai multor Domni, din 1612 până în 1634⁴, cu o mică întrerupere, cînd nu era decît al doilea sfetnic, *Vel Vornic* al *Ţerii-de-Jos* (1626-1630) în *Domnia* lui *Miron Barnovschi*, de şi rudă cu el⁵, şi a lui *Alexandru Coconul*, şi descendenţa acestui boier de neam vechiu ni arată o spiţă, în parte greşită.

I se dau doi fii: *Ionaşco* şi *Grigorie*⁶, *sterpi*, şi două fiice, una căsătorită cu *I. Ciolpan*, alta cu *Şt. Prăjăscul*, „*Vornic* şi *în urmă Stolnic*”. Este exact că a fost un *Stolnic*⁷, însă nu

¹ 1722, Aug. 10, *Mihai Racoviţă Vv.* către *Neculai*, ginere lui *I. Ciogolea pîrcălab*, pentru moşiile *Blindeşti* şi *Lieştii*, jud. Iaşi (*Arhiva Stat. Bucureşti*, doc. fam. *Stîrcea*, acum la *Moscova*). 1793, Martie 6. *Jalba Ilincăi* din *Bucovina (Stîrcea)* pentru părţi din *Blindeşti* şi *Hărmăneşti*, cite $\frac{1}{2}$ sat, date de zestre de la maica ei *Angheluşa Hăjdău (ibid.)*. 1790, Martie 7. *Perilipsis* ce au arătat *Vornicul Şt. C.* pe sat *Gliţeni* din *Ţinut Iaşi*, 7142 (1634), Febr. 12, danie de la *Miron Movilă Vv.*, pentru *Pătraşco C.*, 3-ti *Log.*, şi frate-său *Miron C.* (*Acad. Rom.*, doc. I, 110).

² *Pârvan, o. c.*, p. 53. — Cf. *Iorga, Doc. Bistriţei*, II, pref., p. 22.

³ *Ibid.*

⁴ *Ghibănescu, „Divanurile”*, în *Arhiva* din Iaşi, 1915.

⁵ *I. Tanoviceanu, ibid.*, 1892, p. 329.

⁶ Documentaţi ca fraţi, 7129 (vezi *Colecţiile Acad. Rom.*, 1909, p. 125).

⁷ *Spiţa Prăjăscul*, compusă de *Tanoviceanu*.

el, ci *Lupul Prăjescul*, Vel Clucer, era căsătorit, c. 1660, cu *Safta* fiica lui Gheanghea Vel Logofăt¹. De și după spița de față descendența lui Ghenghea s'ar fi stins în linie bărbătească, totuși în 1788 pretind într'o mărturie oficială mai mulți boierinași și mazili din Bucovina că mazilii frații *Ghenghe din Voloca* (îngă Vășcăuți pe Ceremuș) „să trag din Ghenghe Logofăt Mare, care în multe scrisori vechi este însemnat”. Sînt și recunoscuți ca nobili de către Consiliul Statelor din Lemberg².

Descendența prin familia Prăjescul nu corespunde nici cu spița familiei, nici cu documentele.

Ce privește însă cea prin familia *Ciolpan*, ea pare să fie de la *I. I. Ciolpan* încoace exact însemnată. Acesta însă n'a fost — dacă n'avea un omonim — *ginerele* lui Ghenghea, ci *nepotul lui de fiică, Antimia*³. Ginerere era evident *Grigorie Ciolpan* fost Hatman, tatăl lui Ion⁴.

I. I. Ciolpan, dintr'un neam vechiu și însemnat⁵, avu, pe îngă o fiică Maria, soția Jicnicerului Irimia, și un fiu *Vasile*, al căruia fiu, *Gavril*, n'avu decît două fete, una soția lui *T. Buhărescul*, Clucer, alta a lui Vărlan *Bontăș* și a căruia fiică *Paraschiva* era căsătorită cu *Stolnicul Ștefan „sin Panaile Ușierul”*. Cunoscătorii istoriei Moldovei vor recunoaște imediat în acest *Panaile Ușierul* pe vestitul *Panaiolachi Morona Ușierul*⁶, apoi Mare Postelnic, care a avut un rol politic considerabil între 1674 și 1708, ca sfetnic deosebit de priceput⁷ al lui D. Cantacuzino, C. Duca și Antioh Cantemir și ca mijlocitor al Dom-

¹ *Ibid.* V. și Ghibănescu, *Sur. și Izv.*, X, p. 183; „nepoții Ghianghli Logofătul, Prăjeștii”.

² Arh. delegațiunii țerii, Cernăuți.

³ 1636, Iulie 14. „*Ion Ciolpan, feciorul Antemiei, nepotul lui Gheanghea Logofătul (Creșterea col. Acad. Rom., 1908, p. 65).*”

⁴ 1635, Oct. 11. „Zapisul lui *Ion Ciolpan, feciorul lui Grigorie Ciolpan ce au fost Hatman*”, prin care vinde *Lupului Prăjescul Clucerul* o vie la Cotnari” (*ibid.*, 1911, p. 121).

⁵ Un Trifan Ciolpan era delegatul boierimii pe îngă Sultanul Soliman, cînd acesta fu la Suceava în 1538. (*Let.*, I, p. 197).

⁶ *Ibid.*, II, pp. 209, 251, 256, 281, 285, 288; III, pp. 32, 34, și a. l.

⁷ „Om ales la trebile țării pre atunce” (M. Costin, în *Let.*, I, p. 69). — Poate că acest *Panaiofi* este autorul scrisorii din 27 Febr. 1673 către residentul olandez din Constantinopol, prin care-i recomandă ca tălmăciu pe „*il signore dr. Mavrocordato*” (Iorga, *Studii și doc.*, XXIII, p. 239).

niei lui Mihai Racoviță, care totuși l-a ucis în Domnia a doua. De numele lui și al unui Agă turc, căruia îi era tălmăciu, este legată trista amintire a dărîmării cetăților Suceava, Neamț și Hotin în Domnia întâia a lui D. Cantacuzino.

El era căsătorit cu Ecaterina, fiica Marelui Stolnic Iordachi Cantacuzino și a Ilenei Apostol Catargiu¹ și a avut în 1706 cel puțin doi fii², pe Ștefan cel menționat și pe *Velîșco*³.

Ștefan avu un fiu, *Gavril*, numit așa după unchiul lui Gavril Ciolpan, „numit și *Caracaș*“, iar acesta pe Ioniță *Caracaș*, sterp, pe Lupul *Caracaș*, sterp, pe Bălașa, soția Pitarului *N. Kogălniceanu*, și pe Medelnicerul *Gavril Caracaș*. Cu fiul acestuia *Manolachi*, Postelnic, se stinge ramura aceasta a descendenței în linie masculină a lui *Panaiotachi Morona*. Surorile lui Manolachi erau căsătorite: una, *Catrina* cu *T. Singiorz*, alta, *Frosica*, cu *Hagi Manole Balica* Jicnicer, tatăl lui *Alecu Balica*, din mijlocul secolului trecut, probabil editorul scrierilor lui *Al. Beldiman*.

VII. Urmașii Vornicului Ioan Moțoc, † 1564.

Un crîmpeiu de spiță ce ocupă și de renumitul neam *Moțoc*, începînd cu *Gheorghe Vornic de gloată*. Acesta știm că era fiul lui *Toader*, nepot de fiu al faimosului Mare Vornic al lui Ștefan Tomșa I, *Ioan*, decapitat cu stăpînul său la Liov în 1564, și strănepot al *uricarului Gheorghe Moțoc*⁴. Spița de față completează deci filiațiunea în linie descendentă și pare că se bazează pe informațiuni sigure.

Lui *Gheorghe* i se dau doi fii: *Toader* (numit așa după bunic, cum era obiceiul) și sus-menționatul *Ilie* Vel Medelnicer și o fiică, „*fimeia Manescului*“. *Toader* are pe *Gavril* și *Sandul*, iar *Ilie* pe *Gheorghe*, *Origore* și o fiică (Bălașa), soția sus-menționatului *Gavril Ciolpan*. Mănescul are pe *Vasile* și *Ioan*, iar *Gheorghe Moțoc* pe o fiică, soția lui *Dănilă Giurgiuvanul*.

Spița se poate completa în modul următor: *Gheorghe Moțoc*, Vornicul de gloată, a avut și un fiu *Coste*, Spătar⁵, iar *Ilie* încă

¹ Filitti, *Arh. Gh. Gr. Cantacuzino*, p. 278.

² Iorga, *Studii și Doc.*, V, p. 407.

³ Idem, *o. c.*, VII, p. 203.

⁴ Hasdeu, *Arh. Ist.*, I², p. 20.

⁵ *Uricariul*, X, p. 168.

doi fii: *Toader*, ginerele lui N. Murguleț al doilea Logofăt¹, cel emigrat cu Ilie în Polonia, și *Neculai*.

Grigore avu doi fii: *Negoitșă* și *Sandul*, dintre cari *Negoitșă* are pe *Iacob* și *Ioan*². În 1789 un Ioniță Moțoc din Culeuți, în Bucovina, fu recunoscut ca nobil. Apoi un frate *Mihail* în Moldova³, unde mai erau boieri Moțoc la începutul și mijlocul secolului trecut⁴. Sînt și răzeși în județul Neamțului și alurea.

Încuscriile Moțoceștilor cu familiile Mănescul și Giurgiuvan, din Bucovina, sînt cunoscute. Pe soția lui Dănilă (în mirenie Dimitrie) Giurgiuvan o cheama *Maria*, iar mama ei, Safta, era fiica lui Dumitrașcu Boul al doilea Logofăt și al Ilenei Drăguțescul⁵.

* * *

Am putea să continuăm, criticînd și completînd alte spițe de neam, de mai puțină importanță, dar nu acesta este scopul nostru, ci de a atrage atențiunea acelor cari vor vedea spițele asupra faptului că luminile alternează cu umbrele, adevărul cu informația greșită, nu însă cu invenția, spre onoarea autorului basarabean conștiincios, care nu înseamnă ceia ce nu cunoaște, precum ne-am încredințat văzînd atîtea nume de bolez neînsemnate. Pentru timpul croniceii plastografiate a lui Huru și documentelor false ale Sioneștilor, publicate cu o prudentă rezervă în notă de către Hasdeu în *Arhiva Istorică*, de și erau legalizate, corectitudinea genealogului *pro domo* C. Tufescu este remarcabilă, iar dragostea închinată muncii materialmente desinteresate merită o mențiune onorabilă.

Un document slavo-romîn.

1609 (7117), Ianuar 12, Tîrgoviște.

Radu Șerban Voevod întărește, prin poruncă domnească, cărțile cumpăritoare de ocine ale lui Popa Stanciul și fratele său Vintilă din Costeștii de Vilcea :

† Милосердію божію їм Радца воєвода и господаря всьох земель Сирррввазієкоє княк покочнар їм Бєскрак воєвода, дарани

¹ Zah. Voronca, *Mihalcea*, p. 20.

² *Acad. Rom.*, doc. XCVII, N-le 16 și 150.

³ Arh. Delegațiunii Terii, Cernăuți.

⁴ Sion, *Arhondologia Moldovei*.

⁵ *Documentele* în proprietatea noastră. — D. Boul era fiul lui Ștefan Boul, menționat mai sus.

господства ми сію покелѣнїе господства ми попен Станчул
 снн поп Думитру н брашїе ви[н]тила шп коштеши н сѣ с[н]и[о]ре
 ему елещеж богъ даст, якож да мѣ ест ученѣ с коштеши але
 дела за учни станок н шп на фрънкула н шп крьчюн н шп
 думитру н шп на кучна н на нестор, на ка[ѣ]кѣла кесах каре
 елеко сехть ест избрани шп поля н шп цѣм, шп водѣ, шп
 горѣ нѣтеда шп прѣвѣсом хонаром н шп пакїю шп с ко-
 штеши за аф ас[при] гот[ови]. И пак кѣп[и] попа Станчу н кра-
 шїе ви[н]тила учену у коштеши шп над Карбула г месни за
 ас[при] ш гот[ов]е[н]. И пак кѣп[и] попа Станчул н кинтила шрен
 фьлчи ла ка[а]лѣ Непулуи за цѣ ас[при] шп на шпрѣ. И пак
 кѣп[и] попа станчул н ви[н]тила в месни шп мьгурѣ ла е[а]ле (*sic*)
 хумелор за ри ас[при] шп на кьакѣла дѣикон. И пак кѣп[и] попа
 Станчул н ви[н]тила д фьлчи шп гакочѣла [шп] калѣ гьрден
 за фла ас[при] готокн шп нѣкшѣ н радѣслак шрен фьлче шп
 фьрце. И пак кѣп[и] Попа станчул н ви[н]тила а место шп на
 кучна[ѣ] за ра ас[при]. И пак кѣп[и] попа. станчул н ви[н]тила г
 месни сѣпшѣ мьгур[н]ле на нестор за хк ас[при]. И пак кѣп[и]
 попа станчул н ви[н]тила в месни на думитру шп зѣшон за
 са ас[при]. И пак кѣп[и] попа станчул н ви[н]тила е фьлче шп
 злам[ѣ]не шп на данок за цѣ ас[при]. И пак кѣп[и] поп станчул
 н ви[н]тила а место у кѣчѣмїти шп на стонка за п ас[при]. И
 пак кѣп[и] попа станчул н ви[н]тила в месни шп сьлѣще шп на
 кѣчел за см ас[при]. И пак кѣп[и] поп станчул н ви[н]тила а место
 шп мьлчкю шп на Еван за кракѣ. И пак кѣп[и] поп станч н
 ве[н]тила а место шп на марину шп зеподїе за ро ас[при]. И
 пак кѣп[и] поп станчул н ви[н]тила фьлчи в шп фир[н]ици шп на
 карбула за ѣла ас[при]. И пак кѣп[и] поп Станчул¹ н ви[н]тила а
 место шп сьлѣще шп на коштѣ за с ас[при]. И пак кѣп[и] поп
 станчул н ви[н]тила в месни шп лавур[н]и шп на соман за нѣм
 ас[при].

Продадох сіе людіе еж кешрѣх сі учене за нехном докро колѣ
 н н съезнанїе вьскѣм мегїаном шп у крьст место, шп поля, шп
 шѣм шп водѣ н шп горѣ н шп плаю. Се го радїе дадох н гос-
 подство ми попи станчул н ви[н]тила у коштеши, якож да м[8]
 ест учинѣ за дедни вѣ шѣаб сѣ вѣж кнѣком, прѣвнѣчїном
 нн шп когожи непоколебнм по шрїзмо господства ми.

¹ Loc rupt in original.

ОѢЖ СКО СВЕДѢНІЕА ПОШАВЕДОМ ГОСПОДЕШКА МИ ЖУНАН РАДУА
САУФ. КУВЕСКУА. ЖУНАН ЧЕРНИКА КЕА ДВОРЪ, ЖУНАН АУЦА КЕА АУ-
ГОФЕШ, ЖУНАН НИКА КЕА КИШЕР, ЖУНАН МРКЪЕ КЕА СПАШАР, ЖУНАН
БЪРКАН [вѣа¹ сина], ЖУНАН ГАНГОРІЕ КЕА КОМНЕ, ЖУНАН СПАИЧУА
КЕА НЕУ, ЖУНАН ДЕКА КЕА ПОСТЕЛНИК, ЖУНАН АУЦА КЕА АУГУФЕШ.
И аз ѡКГОЕ ИКИСАУ У ШРЖГОИЦЕ, АЦА ГЕН[аріе] КИ ДИИ, КХ АЖИ
ЗРАІ. †

(În monogram :)

† ІѲ РАДУА ВОЕВОДЕ (L. P.) МАДЕШІЮ ВКІЮ ГОСПОДИК.

(Traducerea :)

† Din mila lui Dumnezeu Io Radul Voevod și Domn a toată
Țara-Româneasca, nepot răposatului Io Basarab Voevod, dă
Domnia Mea această poruncă a Domniei Mele *popei Stanciul*,
fiul popei Dumitrie, și fratelui Vintilă din Costești și copiilor
lui cîți Dumnezeu îi va da, ca să-i fie ocină la Costești, însă :
din Deal drept ocina lui Stan și de la Frîncul și de la Crăciun
și de la Dumitru și de la Bucilă și de la Nestor, de la Vilcu cu
toate care se află acolo, cît se va alege din cîmpie și din pădure,
din apă, din muntele Neateda, cu toate hotarele din plaiul din
Costești, pe 1.700 aspri gata. Și iar a cumpărat popa Stanciul
și fratele Vintilă ocină în Costești de la Barbul 3 locuri cu aspri
300 gata. Și iar a cumpărat Popa Stanciul și Vintilă trei fălci la
Valea Năsipului drept 700 aspri, de la Oprea. Și iar a cumpărat
Popa Stanciul și Vintilă 2 locuri în Măgură la *Valea Humelor*
cu 150 aspri de la Diaconul Vilcu. Și iar a cumpărat Popa Stanciul
și Vintilă 4 fălci în Glăvoeul (de la) Valea Gârdei drept 530 aspri
gata, de la Neașu și Raduslav trei fălci din Feregi. Și iar a cum-
părat Popa Stanciul și Vintilă un loc de la Bucilă cu 130 aspri.
Și iar a cumpărat Popa Stanciul și Vintilă 3 locuri *supt Măgu-
rile* de la Nestor pentru 620 aspri. Și iar a cumpărat popa Stanciul
și Vintilă 2 locuri de la Dumitru din Zăton cu 230 aspri. Și iar
a cumpărat Popa Stanciul și Vintilă 5 fălci în Zlamene de la
Dan cu 770 aspri. Și iar a cumpărat Popa Stanciul și Vintilă
un loc în Buciumete de la Stoica, drept 80 aspri. Și iar a cum-
părat Popa Stanciul și Vintilă două locuri în Săleaște de la Bu-
cilă drept 240 aspri. Și iar a cumpărat Popa Stanciul și Vintilă
un loc în Mlăciiu de la Ioan drept o vacă. Și iar a cumpărat
Popa Stanciul și Vintilă 1 loc de la Marin din Zăpodie cu 170
aspri. Și iar a cumpărat Popa Stanciul și Vintilă fălci 2 în Fe-
regi de la Barbul cu 430 aspri. Și iar a cumpărat Popa Stanciul

¹ Loc rupt în original.

și Vintilă un loc în Sălește de la Costea cu 200 aspri. Și iar a cumpărat Popa Stanciul și Vintilă două locuri în Lazuri de la Coman drept 340 aspri. Au vîndut acești oameni mai sus zîși aceste ocine ale lor de bună voie și cu știrea megiașilor din jurul locului, din luncă, din pădure, din apă, din pădure și din plaiu.

Așa dar a dat și Domnia Mea Popii Stanciului și lui Vintilă din Costești, ca să li fie ocină din bătrîni, de ohabă, copiilor sau nepoților, strănepoților, de către nimeni neschimbată, după porunca Domniei Mele.

Iată adecă maritori au pus Domnia Mea: jupan Radu Clucer Buzescul, jupan Cernica Mare Vornic, jupan Lupul Mare Logofăt, jupan Nica Mare Vistier, jupan Mirzea Spătar, jupan Bărcan Mare Stolnic, jupan Gligorie Mare Comis, jupan Stanciul Mare Păharnic, jupan Leca Mare Postelnic, jupan Lupul Mare Logofăt. Și eu Neagoe scris-am în Tîrgoviște, luna Ianuarie în 12 zile, în anul 7117 [1609].

† Io Radu Voevod (L. P.), din mila lui Dumnezeu Domn.

Hirtie dublă fără marcă. Cerneală roșă și neagră. Peste monograma diacului în roș e semnătura proprie a Domnului cu cerneală neagră.

Pecete aplicată. Hirtia pusă de-asupra peceții e cusută cu liniță. Se poate citi: **IO PAȘA ROȘ...**, restul șters. În mijloc silueta celor două personaje obișnuite.

Sînt identificabile și poartă azi același nume: Deal, Valea Nisipului, Măgură, Glăvociu, Feregi, azi sat aparținînd com. Costești, Zăton, Zlamone, Mlăciu, azi sat la N. de Feregi, Siliște, Lazuri. Muntele Neteda se află la N. de muntele Arnota, pe apa Bistriței.

Actul în posesia mea.

Aurelian Sacerdoțeanu.

Cărți nouă de istorie universală.

Cercetarea îndelungată a documentelor istorice și mulțimea de monografii privitoare la anumite instituții sau anumite popoare au dat naștere în zilele noastre la lucrări care ni înfățișează un tablou general al evoluției omenirii.

Dar tocmai aceste lucrări de sintesă care vor să privească istoria universală dintr'un singur punct de vedere, nu izbutesc. Colecțiile H. Berr și L. Halphen, Ph. Sagnac nu prezintă o unitate prin faptul că fiecare autor care tratează o epocă sau o anumită instituție a unui anumit popor privește istoria din punctul său de vedere, așa că unitatea lipsește.

Cu totul altfel se prezintă însă lucrarea de sintesă a d-lui N. Iorga, „*Essai de synthèse de l'histoire de l'humanité*“. Cele

două volume de la început¹, *Histoire ancienne* și *Histoire du Moyen-Age*, prezintă o unitate desăvârșită. Și faptul e lesne de înțeles: întreaga istorie e scrisă de același învățat, care privește evoluția umanității în general, dintr'o singură privire. Cei doi volume ale d-lui N. Iorga, avem impresia că privim evoluția omenirii ca și cum ne-am uita la fotografia unei regiuni luate «à vol d'oiseau».

Ca și în științele naturale, teoria catastrofală trebuie să dispară din studiul istoriei. Naturaliștii au renunțat de mult la explicarea erelor geologice prin acele cataclisme care ar schimba brusc scoarța pământului. Evoluția naturii e înceată — natura non facit saltus — iar schimbările scoarței pămîntești se petrec în mod lent, supt ochii noștri, cari de cele mai multe ori de abia le pot percepe. Același lucru se petrece și cu evenimentele istorice. Privite de la distanță, schimbările în istorie ni se par asemănătoare cu acele cataclisme închipuite din geologie. Și așa apar ele într'adevăr pentru aceia care se desinteresează de valoarea izvoarelor. Dar ce fel de izvoare? Tratatele de pace? Tratatele de alianță? Nu. Ele ne pot minți, ele ni pot ascunde adesea ori realitatea, dîndu-ni o înagîne cu totul falsă a veacurilor trecute.

Scrierile particularilor, scrisorile, memoriile, impresiile personale, iată izvoarele care ne vor face să respirăm atmosfera veacurilor trecute.

Lucrarea d-lui N. Iorga aduce în această privință schimbări radicale în studiul istoriei. Cataclismele dispar, iar omenirea ni apare în evoluția ei lentă și firească.

Istoria datează de la apariția primelor unelte. Există o civilizație încă din vremea cea mai depărtată a trecutului omenirii. «De îndată ce găsim o artă omenească care, singură, presupune o ridicare a mijloacelor sufletești, o întreagă organizare a ceea ce formează mediul material, de îndată ce apare coexistența pașnică a ființelor omenești dispunînd de tot ceea ce trebuie ca să se apere și să se ajute între ele, avem a face cu istoria».

În Sumer, Accad și valea Nilului «viața locală domină în epoca arhaică și fiecare grup izolat e stăpînit, condus de zeul creator și suveran».

¹ În al. viitor despre celelalte două

Imperiile orientale se alcătuiesc. Marii regi din valea Nilului și din Mesopotamia «se ridică la aspirațiuni de imperialism. Marea tragedie a războaielor pentru dominațiunea universală, fiecare națiune luptând în numele zeilor săi și supt conducerea regilor săi de esență divină, a început».

Rasa «mijlocie», adoratoare a Cybelei, Arienei, etc., defilează înaintea ochilor noștri. Pe coastele și în insulele Mării Egee se alcătuiește poporul elin din «fusiunea a trei rase: una neariană, vădită de o parte a nomenclaturii geografice, alta protoelenică dedată de la început navigațiunii și în sfârșit din organisațiilor politici veniți de la Nord.»

«Pur omenească, civilizația care creiază această națiune — căci pentru întâia oară civilizația luată de pretutindeni creiază o națiune — nu atîrnă strîns și exclusiv de niciun element material. Dar, în același timp, oriunde ar fi, ea întreține simțul unității națiunii. Ești Elen în clipa cînd curențele de influență vor fi sfârșit de a se întîlni, de a se transforma reciproc, de a se contopi într'o nouă formulă în care, prin zeii umanizați, aproape fără altă atribuțiune decît frumuseța lor, totul pleacă de la om pentru ca să revie la om. La omul însuși, creator al zeilor săi și transformatorul lor perpetuu prin poezia fabulelor și prin aceia a artei care-i îmbracă de realitate vizibilă.»

«Pe la sfârșitul veacului al V-lea lumea mediterană supt forma elenică era alcătuită.» Civilizația asiatică a Perșilor și cea «Putere maritimă care putea să servească interesele comerciale ale regelui regilor, adică lumea punică și cetatea care izbutise să o domine, Cartaginea» aveau să fie dușmanii elenismului. Victoriile Grecilor au avut însă drept rezultat înflorirea frumuseții civilizației ateniene.

De și învinși, Perșii nu vor rămînea incapabili de orice acțiune politică și, în luptele care vor continua între cetățile grecești, ei vor interveni adese ori. Pacea lui Antalkidas e «sfârșitul elenismului politic». Filip al Macedoniei ia conducerea războiului de răzbunare împotriva Perșilor. Fiul său Alexandru îi desăvîrșește opera. «Cea ce a rămas unitar din epopeia lui Alexandru a fost contactul între civilizațiile isolate și, în primul rînd, după acela dintre elenism și Persia, contactul dintre civilizația Occidentului, unit supt sceptrul Macedoneanului, și cea formă

cu totul particulară a organizației umane, a concepțiilor religioase, sociale și politice, care era India.»

Celții și Romanii încep însă acum să joace un rol de samă în basinul Mării Mediterane. Satul primitiv de pe malurile Tiburului, stăpinit mult timp de Etrusci, căpătase caracterul urban.

Toate popoarele de pe țărmul Mării Mediterane aspiră să creeze un imperiu mediteranian. Roma, care la începutul războaielor cu Cartagena nici nu se putea gândi la o politică imperialistă, ajunge, după înfrângerea coalițiilor mediterane alcătuite de Hannibal, unul din «imitatorii» lui Alexandru-cel-Mare, să aibă o «influență fără margini asupra a tot ce se petrecea în lumea întreagă», de și era încă departe de a fi consolidată din punct de vedere social și politic. «Ea era însă o instanță de apel a cărei formulă executorie nu era niciodată fără efect : aceasta era principala ei misiune.»

Războaiele externe, luptele interne duc la concentrarea puterii republicii în mîna unui singur om. Sistemul politic al lui Cesar e următorul: «dictatura fără titlu regal, moarhia *imperatorului* fără termen, ajuns la moarte un zeu. *Καισαρ ὁ θεός* devenind de acum înainte formula oficială în Orient pentru învingătorul de la Pharsale».

Istoria începuturilor creștinismului e pe larg expusă în «Histoire ancienne». Ni dăm samă cum Creștinismul ajunge treptat-treptat să se substituie imperiului.

Cuceririle lui Alexandru pusese în contact lumea mediterană cu India budistă. «Fraternitatea se desprindea din toate învățăturile lui Buda.» Concepțiile acestuia au ajuns în Palestina, locul de origine a creștinismului.

Cu vremea se ajunge la împăcarea dintre Biserica lui Hristos și Imperiul lui Cesar, «două forme mondiale opuse». «Constantin, dîndu-și samă că unitatea nu poate fi menținută cu ajutorul vechilor instituții definitiv usate, căutase la creștinism un principiu moral și găsisse în el o organizație.» «Capitala noului imperiu pacificat nu mai putea fi Roma. Inaugurator al unei nouă ere, orientate și mai mult spre monarhia asiatică, Constantin avea să fie întemeietorul centrului acelui «orbis christianus» al său.» «Imperiul creștin prin Biserica» începea.

S'a spus mult timp că Imperiul roman s'a prăbușit la venirea barbarilor și că din ruinele lui au răsărit popoarele nouă. Această

teorie e cu totul înlăturată în lucrarea d-lui N. Iorga, Imperiul roman continuă să trăiască în mintea popoarelor din evul mediu. El trăiește, căci nici barbarii nu i-au proclamat desființarea, ci l-au recunoscut. Biserica însăși continuă tradiția Împărăției romane. Ea nu e numai «un organism religios», ci și «ultima formă a unei transmisii istorice milenare în stare să domine» sau «să distrugă, întemeiată pe sentimentul popular, orice improvișare trecătoare a barbarilor».

«În fața *barbaricului*, spiritul roman, conștiința romană supraviețuiau dominațiunii reale și permanente a Împărăției romane». Acum încep să iea ființă în fiecare provincie romană tot atâtea «Romanii» care «produc individualități».

Cînd Iustinian a reluat din mâinile barbarilor provinciile unde aceștia se stabiliseră, n'a avut gîndul să refacă vechea Împărăție romană. «Imperiul nu revenia, el fusese în totdeauna în acele provincii a căror posesiune directă o relua acum. Barbarii nu fuseseră, după cum spune Firmus într'una din cuvîntările sale, decît «un complement», «o parte din imperiu». Iustinian a crezut că se poate lipsi de Cei și în clipa aceea a socotit ținta atinsă.»

Reluarea posesiunii directe de către Iustinian a adus însă nemulțămiri printre provinciali. «Populația pe care Teodoric o adormise prin serbări strălucite care continuau pe acelea ale vechilor împărați, ajunsese să urască pe Greci, să se arate mai prietenă Goților decît Grecilor.» «Din ce în ce ea se simțea singură romană, aspirînd să-și aibă «Romania» sa.»

Opoziția vieții populare romane și barbare împotriva împăraților „bizantini“ se datorește vechilor rase autohtone. „În Siria Italia, Galia și Spania, ceea ce s'a întimplat revoluționar și creator se datorește întăiu de toate vechilor rase, creațiunilor spontane ale vitalității lor alături de imperiu și de la un moment dat împotriva lui“.

Niciodată nu i-a trecut în minte cuiva că Imperiul nu există. Există un imperiu, există un împărat la Constantinopol. Biserica se suprapusese peste tot întinsul Împărăției romane. Noțiunea ei era asociată cu aceia a imperiului. Biserica urmă deci tradiția romană și niciodată ea nu ar fi luat hotărîrea să rupă legăturile cu imperiul. Ceea ce a cauzat înfrîngerea „imperialismului occidental“ a fost „ocazia împăraților“.

Cînd Apusul a fost amenințat „în tot ce conținea el ca tradiție romană în sensul latin, a fost scăpat prin alianța dintre cei doi reprezentanți ai acelui spirit cari erau, pe de o parte, Papa, pe de alta, căpetenia Gallilor, «maiordom» de nume, rege de fapt».

Cînd Papa a văzut că împăratul nu mai e în dreapta credință, că e eretic — era tocmai epoca certurilor dintre iconoclaști și iconolatri —, a socotit să dea lui Carol coroana imperiului, căci el avea acum în mîinile sale orașul Roma; el se intitula în Capitularele sale: «*Gratia Dei rex regnique Francorum rector et devotus Sanctae Ecclesiae, defensor atque adiutor in omnibus Apostolicae Sedis*». Dar nu numai Papa a avut spontaneitatea de a da coroana lui Carol: întreg poporul a aclamat pe noul împărat.

De sigur că împărații din Răsărit n'au recunoscut pe Carol ca împărat, nici nu-și puteau închipui că ar exista altcineva decît dînsii, care să poarte acest titlu. Regele franc era pentru ei un usurpator.

A ni-l închipui însă pe Carol ca un împărat al Francilor săi ar fi o mare greșală. «El era împărat, dar nu pentru țara lui. Acolo, el rămînea rege cum fusese și cum înțelegea să fie, după regulile speciale ale regalității franceze.» Carol «era împăratul Bisericii lui Hristos, agent el însuși al «servitorului servitorilor lui Hristos», în misiunea de cruciată și în această singură misiune.»

Cultura romană nu dispare în evul mediu. «Tradiția literară a antichității n'a fost niciodată întreruptă.»

Cînd Otto a fost proclamat împărat, n'a avut autoritatea lui Carol-cel-Mare. Regele Franciei nu înțelegea să i se supune și, dacă acesta era redus la stăpînirea efectivă a centrului său regal, toți vasalii erau în stare să se unească împrejurul lui contra aceluia care stăpînea dincolo de Rin. Cînd, supt Ludovic al VI-lea, Henric al IV-lea încearcă să atace Parisul, tot poporul frances se strînge instinctiv împrejurul steagului Sfîntului Dionisie. «Regele are deci cu el acel instinct național care proclamă pe Francesii superiori Englesilor.»

Clasele sociale contribuie laolaltă la evoluția omenirii. Și poporul de jos ia parte la desfășurarea faptelor mari. Ar fi o naivitate să mai credem că expedițiile cruciate au fost pornite

de nobili și numai după impulsul lui Petru Ermitul și al Papei, prins în lupta cu Împăratul. Popoarele au început încă din anul 1000 pelerinajul la Locurile Sfinte. Aci trebuie deci să găsim originea cruciatelor. Raul Glaber ni spune că «întăiu porniră oamenii de jos, apoi cei de mijloc și la urmă și cei mai mari regi și conți și prinți...»¹.

Vedem deci ce rol joacă *poporul* în evul mediu. E foarte naivă împărțirea în șapte expediții a cruciatelor. Dar noi uităm că alte cruciate au fost în tot evul mediu și în tot basiniul mediteranean. Cruciate pot fi socotite și luptele Span otilor cu Arabii. Bătăliile de la Zalaca și de la las Navas de Tolosa sînt și ele tot lupte ale cruciaților. Ideia de cruciată se păstrează până la începutul evului modern. «Proiectele de cruciată nu muriseră în vremea cînd Filip al IV-lea începuse să domnească în Franța. O întreagă generație se formase la amintirea îndemnurilor Picardului Petru Ermitul și a isprăvilor Lotaringianului Godefroi de Bouillon.» În epoca «războiului de o sută de ani» Jean sans Peur, ducele Burgundiei, pornește în fruntea cavalerilor francesi nedisciplinați, dar plini de avînt războinic, să se alătore la cruciații adunați din toate părțile spre a da piept cu Turcii la Nicopol. Purtarea cavalerilor francesi a fost aci la fel cu aceia pe care au avut-o la Crécy, Maupertuis și Azincourt.

Încă de la începutul cruciatelor, regii Franciei au căutat să «contopească feudele în coroană». Atît Franța, cit și celelalte țeri se îndreaptă spre o «concentrare teritorială».

Cavalerii francesi vor da însă dovezi de vitejie nebună și foarte adese ori zădarnică în Războiul de o sută de ani. Elanul cavaleresc va continua și în veacurile următoare. E de ajuns să ne gîndim la Francisc I-ia².

Din colecția L. Halphen—Ph. Sagnac — *Peuples et civilisations, Histoire générale* — au apărut până acum trei volume, din douăzeci anunțate pe dosul copertei.

„Les premières civilisations“, primul volum, al cărui autori sînt dd. G. Fougères, G. Contenau, R. Grousset, P. Jouguet și J.

¹ Istoria poporului frances de N. Iorga, cap. VIII, *Franța cruciatelor*.

² A se vedea în această privință capitolul intitulat: Reacțiunea cavalerescă, Ofensiva francesă în Italia și în Rin, din volumul *Istoria poporului frances* de N. Iorga.

Lesquier, ni înfățișează istoria popoarelor orientale și a Grecilor până la războaiele medice. Autorii ni arată mai întâiu cadrul în care se vor desfășura acțiunile omenirii din primul volum. Ei studiază apoi cele dintâi regate din valea Nilului și din Mesopotamia, migrațiunile Indo-Europenilor, imperiile orientale, talasocrația cretană, civilizația din Iran, Grecii. Lucrarea se oprește în ajunul războaielor medice.

Nu înțelegem însă de ce primul volum e intitulat „Les premières civilisations“, cind se vorbește numai de Orient. Civilizația paleolitică și cea neolitică din Europa, cele mai vechi pe care le-a cunoscut omenirea, lipsesc din acest volum. Autorii au urmărit de sigur planul lor: ei studiază istoria pe regiuni. Dacă autorii acestei colecții ar fi studiat în mod sincronistic întreg basiniul mediteranean, ar fi tratat în același volum civilizația elenistică și republica romană.

Dacă într'adevăr acesta li-a fost scopul, cum reiese cel puțin din cele două volume de istorie antică apărute până acum, nu înțelegem de ce primul volum poartă titlul de «Premières civilisations». N'ar fi fost mai exact titlul de «Premières civilisations de l'Orient et de la Méditerranée orientale»? Acest titlu ar fi fost cel puțin în conformitate cu planul de conducere al autorilor în expunerea istoriei antice.

Cu titlul însă pe care îl poartă primul volum, cetitorul care se interesează de primele *civilizații* ale Europei apusene și centrale și care se așteaptă să găsească rîndurile care-l interesează, e cu desăvîrșire desamăgit de lipsa lor.

Al doilea volum apărut e intitulat «La conquête romaine». Autorul, d. André Piganiol, ni înfățișează evoluția puterii romane de la apariția cetății Roma până la imperiul lui August. El nu se mărginește însă numai la studiul Romei. Întreaga Europă ni apare în evoluția ei paralelă cu aceea a Italiei. Preistoria și protoistoria apusului sînt tratate în acest volum, însă pe scurt.

Al treilea volum, intitulat „Les Barbares“ și scris de d. L. Halphen, ni aduce istoria omenirii din veacul al IV-lea până în al X-lea. Această lucrare se prezintă bine din punctul de vedere al expunerii istoriei politice. Societatea însă lipsește cu totul. Poporul e neexistent. Nu e de ajuns să se arate alcătuirea societății, trebuie să reiasă rolul jucat de popor în desfășurarea evenimentelor. Nicăieri în lucrarea d-lui L. Halphen nu reiese

rolul jucat de popor în evul mediu. Rolul Bisericii, spre deosebire de felul cum ni apare în opera d-lui N. Iorga, e cu totul șters. Biserica nu reiese ca acea autoritate care face și desface totul, în fața căreia se închină toate căpeteniile barbare.

Autorul expune amănunțit istoria politică a Bizanțului, istoria civilizațiunii bizantine e însă neexistentă. Cele două pagini consacrate expunerii culturii bizantine sînt cu totul insuficiente într'o lucrare intitulată „Peuples et *civilisations*“.

Cînd vor apare lucrările d-lor Roussel și Albertini, ni vom da mai bine seamă de planul autorilor. După felul cum se prezintă cele trei volume apărute pînă acum, colecția Halphen-Sagnac pare a fi de folos mai mult pentru istoria pragmatică.

Colecția intitulată „L'évolution de l'humanité“ și condusă de d. Henri Berr se va împărți în patru serii: antichitatea, evul mediu, epoca modernă și cea contemporană. Pînă acum au apărut 19 din cele 25 de volume consacrate antichității. Primul volum, scris de naturalistul Edm. Perrier, tratează despre evoluția vieții pe pămînt pînă la apariția omului. Jacques de Morgan ni prezintă apoi foarte clar evoluția industriei preistorice, iar al doilea volum, „L'humanité préhistorique“, insistă însă prea mult asupra Orientului și a influenței lui asupra țărilor d'împrejurul bazinei mediteran. Civilizația bronzului și aceea a fierului în Europa sînt slab redate. Găsim amănunțit descrisă preistoria din Caucas, din Iran, din Mesopotamia și din Egipt, pe cînd civilizația bronzului în Apus, epocile la Tène și Halstatt sînt superficial redate. Nădăduim că d. Hubert va trata protoistoria Europei în lucrările sale anunțate în această colecție „Les Celtes“ și „Les Germains“. Ne întrebăm însă de ce, în această epocă de sintesă, unde fiecare volum are pretenția să îmbrățișeze un spațiu cît mai întins, să nu ni se dea o lucrare de ansamblu, în care să vedem dintr'o singură privire evoluția întregii umanități preistorice. Ca și în colecția Halphen-Sagnac, ne surprinde și aici neexactitatea titlului.

Volumul III e scris de d. Eugène Pittard. Autorul, după ce ni înfățișează evoluția raselor omenești preistorice, precum și caracterele celor actuale, trece la studiul din punct de vedere antropologic al fiecărui ținut din Europa și din celelalte continente.

D. Eugène Pittard emite păreri care pot folosi arheologiei pre istorice. (A se vedea în această privință etnologia Franței, a Italiei, a Cretei, a Egiptului, precum și comparația dintre Slavii nordici și cei sudici, pe care d. Pittard nu-i vede de acelaș rasă.)

Al patrulea volum, scris de L. Febvre, arată rasa în raport cu mediul: e o introducere geografică la studiul istoriei. Volumul d-lui J. Vendryès, „Le langage“, poate face parte dintr'o colecție de lingvistică. Ne întrebăm ce caută într'o colecție istorică un volum în care ni se vorbește despre originea limbajului, în care sînt expuse multe chestiuni care interesează mai mult pe lingvist și în care nu găsim nimic despre evoluția fiecărei limbi sau a fiecărei grupe de limbi. Cum a procedat d. Pittard în volumul „Les races et l'histoire“, unde ni descrie fiecare regiune din Europa din punct de vedere etnologic, putea să procedeze și d. Vendryès, arătîndu-ni istoria fiecărei grupe de limbi.

În Volumul VI, „Des clans aux empires“, vedem evoluția popoarelor de la fasa de clan la cea de imperiu. Prima parte a acestui volum, scrisă de d. Davy, privește chestiunea independent, fără nicio aplicație la faptele istorice; ea se bazează mai mult pe fapte etnografice. În partea a doua, d. Moret încearcă să reconstituie prin izvoarele scrise ale istoriei, precum și prin descoperirile arheologice trecerea popoarelor orientale de la fasa de clan adorator al unui totem la cel de imperiu. Egiptul unitar ia naștere din contopirea triburilor indigene într'un singur Stat. Faraonul e întruchiparea divinității. D. Moret e partisanul contopirii scurte egiptene, pe cînd J. de Morgan susține cronologia scurtă. Vedem deci defectul sinteselor colective; nu totdeauna autorii sînt de acord.

În volumele următoare, „Le Nil et la civilisation égyptienne“, de Alex. Moret și „La Mésopotamie, les civilisations babylonienne et assyrienne“ de L. Delaporte vedem evoluția organizării interne a Egiptului și a Statelor din Mesopotamia, precum și religia, arta, etc.

Ne miră însă lipsa unui volum privitor la civilizațiile din Siria.

D. G. Glotz ni dă o frumoasă reconstituire a vieții egeene în al 9-lea volum al colecției H. Berr. Istoria Egeenilor, așa cum se cunoaște pînă astăzi, e resumată în începutul volumului. Se

dă o mare atenție materialului arheologic, singurul în stare pînă acum să ni reveleze din secretele civilizațiunii egeene.

D. A. Jardé expune, în volumul intitulat „La formation du peuple grec“, istoria politică a Grecilor de la origini pînă la Alexandru. Epoca elenistică e tratată de d. P. Jouguet, în „L'impérialisme macédonien et l'hellénisation de l'Orient“. Autorul consacră cea mai mare parte din volum Egiptului Ptolemeilor. A. de Ridder și W. Deonna expun, în „l'Art en Grèce“, rolul social al artei grecești, grupările etnice și cele două curente ionian și dorian, contopirea celor două curente, tehnica artei grecești, influențele streine.

În „La pensée grecque“, Léon Robin urmărește, studiind primele cosmogonii, școlile ioniană, eleată, etc., pe Platon și pe Aristotele, evoluția cugetării în legătură strînsă cu știința, arătînd că în filosofia greacă, metafisica, fizică, psihologia, fiziologia și etica erau strînsate într'un mănunchiu și că fiecare școală căuta să dea o explicație integrală a lumii sensibile și a celei transeendentale.

Din seria consacrată istoriei Romanilor a apărut: „l'Italie primitive“, în care autorul, d. Léon Homo, expune mai întălu izvoarele pe care se bazează istoria Romei în legătură cu expansiunea puterii Etruscilor și politica externă a Republicii pînă la sfîrșitul războaielor punice. În volumul intitulat „Les institutions politiques romaines“ d. Léon Homo ni înfățișează organizarea Republicii și apoi aceia a Imperiului, luptele interne, politica internă. Pentru originile civilizațiunii romane, pentru religie, artă și literatură, d. Berr a consacrat un volum scris de d. Albert Grenier și intitulat: „Le génie romain dans la religion, la pensée et l'art“. Autorul studiază influențele etruscă și greacă, religia romană, începuturile literaturii la Roma, literatura supt Republică, epoca lui August. Lucrarea însă se oprește aici, civilizația imperială lipsește. Cu dreptul roman de la originile lui pînă după reformele lui Iustinian se ocupă d. J. Declaretul, în „Rome et l'organisation du droit“.

D. V. Chapot expune în „Le monde romain“ căderile romane și războaiele republicei de la sfîrșitul căderii Cartagini pînă la Imperiu, precum și acelea ale Imperiului pînă în veacul al VI-lea. Autorul consacră cîteva pasagii armatei romane și finanțelor și apoi trece la studiul fiecărei provincii romane în parte.

Din seria „histoire ancienne, en marge de l'empire romain“ din colecția H. Berr a apărut „La Perse antique“ a d-lui Clément Huart, în care autorul urmărește civilizația din Iran de la origini până la cucerirea arabă.

O lucrare de popularizare e aceea a d-lui Maxime Petit („conseiller-maitre à la Cour des Comptes“), „Histoire générale des peuples“ (3 volume mari, ilustrate; vol. I, Antichitatea și evul mediu, vol. II, Epoca modernă, vol. III, Epoca contemporană), publicată cu colaborarea mai multor profesori.

Planul după care s'a condus d. M. Petit a fost programul școlar din 1902. Autorul nu ni spune acest lucru, însă aceasta reiese de la sine mai ales în volumul I, în partea consacrată evului mediu și în cel de al doilea. D. Maxime Petit a căutat însă să umple golurile programului din 1902 introducând în cărțile sale capitole relative la istoria bizantină, scrise de d. Ch. Diehl, precum și la civilizațiile din Indii și din Extremul Orient, scrise de Sylvain Lévi și Michel Cordier.

Autorii celor trei volume, publicate sub direcția d. lui Maxime, un specialist în materie de istorie, au căutat să concentreze într'un spațiu restrâns cit mai multe amănunte. Lectura e îngreuiată din cauza mulțimii de numiri proprii care se succed fără să ni le putem asocia de mai multe ori cu un fapt istoric oarecare. Prin aceea însă că această lucrare se intitulează „Histoire générale des peuples“ autorul a înțeles să reserve pagini întregi pentru istoria unor popoare care, dacă au jucat un rol oarecare în istoria colonială, n'au contribuit cu nimic la civilizația lumii.

S'au rezervat coloane întregi pentru istoria Afganistanului, pentru Siam. Mediterana asiatică, Insulele Filipine sînt bine reprezentate. Ne înrebăm însă: unde ar putea găsi cineva un paragraf referitor la istoria Românilor și la rolul acestora în Sud-Estul european. Românii sînt de cele mai multe ori trecuți sau la paragraful privitor la Bulgari, sau în capitolele rezervate Turcilor. Bibliografia istoriei Românilor (lucrarea d-lui prof. N. Iorga, „Histoire des Roumains et de leur civilisation“, și aceea a lui A. D. Xenopol, „Histoire des Roumains“) e trecută la „Slaves du Sud“.

Și apoi cele câteva rânduri care sînt consacrate Românilor

puteau fi cel puțin exacte. Iată însă ce ni se spune în capitolul relativ la Turci (în primul volum), scris de d. Clément Huart: „les règnes des premiers successeurs de Mohammed II sont remplis par la conquête de la Valachie et de la Moldavie, qui, pourtant, ne furent pas annexées, mais régies, sous une forme qui rappelle le protectorat, par des hospodars choisis dans les principales familles grecques du Phanar; cette situation dura jusqu'au milieu du XIX-e siècle, où ces deux provinces, d'abord réunies sous un prince de la famille des Hohenzollern, finirent par constituer le royaume de Roumanie“. În altă parte „(Mohammed), se tournant alors contre la Valachie, où régnait un tyran infâme nommé Vlad, surnommé par ses sujets „Drakul“, „le diable“, et par les Turcs „le voïvode empaleur“ à raison de sa prédilection pour ce genre de supplice, le pâl, auquel personne ne pouvait se vanter d'échapper, occupe le pays et Vlad fut contraint de s'enfuir en Hongrie“.

Aceiași confuzie între Vlad Dracul și Vlad Țepeș o face și A. de la Jonquière în mediocra sa „Histoire de l'empire ottoman“. Se pare de altfel că d. Clément Huart s'a folosit numai de lucrarea lui de la Jonquière, de aceia și istoria Turcilor e așa de confus expusă. D. Huart n'a consultat clasică lucrare a d-lui N. Iorga, „Geschichte des Osmanischen Reiches“, ci s'a mulțămît cu lucrarea profesorului de la Galata-Seraî.

De multe ori însă găsim în lucrarea d-lui M. Petit greșeli de un comic irezistibil. Iată ce scrie d-l Ch. Le Goffic în capitolul privitor la istoria literaturilor contemporane: „le poète Majoresu „(sic) fonde à Jassy le groupe de la Jeunesse“ et le journal des *Causeries littéraires*“, și tot în același capitol ni mai vorbește de poetul român Blintiarescu (? !), lyrique et dramatique“.

Dacă pentru Romîni s'au făcut astfel de confuzii, ne întrebăm ce trebuie să se fi întâmplat cu alte popoare?

Lucrarea d-lui M. Petit mai presintă și disproporții. Orientul antic e tratat pe larg, istoria Grecilor e bine din punct de vedere arheologic. Istoria Romanilor e însă cu totul redusă, mai redusă chiar decît într'un manual didactic. China și India sînt puse pe aceiași treaptă cu Roma.

Istoria Bizanțului e frumos înfățișată de d. Ch. Diehl. Civilizația arabă, cu toată nomenclatura bogată, e datorită unui specialist ca d. Ch. Huart. Istoria Europei apusene e expusă pe larg.

Această lucrare putea fi de folos pentru un nespecialist dacă lectura ei n'ar fi fost îngreuiată cu mulțimea de amănunte și de numfiri proprii și mai ales dacă ar fi lipsit confuziile.

Valeriu Papahagi.

Un pamflet austriac din 1799 îndreptat contra Francesilor

Comunicat de T. G. Bulat.

În bibliotecile ardelenne se pot afla multe din aceste foi volante, date în românește. D. I. Marțian a publicat de curînd în „Arhiva Someșană” un astfel de pamflet, care se află într'un exemplar și în colecția de manuscrise a Bibliotecii Asociației, Astra, de la Sibiu, de unde am luat și pe cel care urmează. Conținutul lui se referă la timpul de grea încercare atît pentru Europa care ceruse ajutorul sangvinarului Suvorov, cât și pentru armatele revoluționare franceze, care pierdeau din teren.

La Num. 4111. 1799.

BCU Cluj / Central University Library Cluj
Otdatornicească (officialis).

Înștiințare din Londeh în 4 Aprilie ieșită, despre a Frîncilor (Franțozilor) în ținutul acela prin petreacere făcute groasnice vrăjmășii și nelegiuiri, din care adevăratele urmări mai jos să arată.

Lîngă drumul ce se chiamă Fiițuganis, în satele pe lîngă Nanders așezate Reșhai și Graun, unde, măcar că mai blînd și mai domol s'au purtat Frîncii de cât pe airea, totuși cătancele cealea proaste, pe unde au ajuns, ce au văzut cu ochii, tot au cules cu mâinile; casăle acealea, care amărîți și săracii lăcuitori le părăsise, le-au stricat și le-au prădat; ba încă și însuși povățuitorul ghe-neraliș porția de pe săracii lăcuitori pe sama sa au tras-o, și au scos-o, în Nandăr cu groasnică vrăjmășie întrînd.

Unde, numai decăt în ceasul cel mai dintăiu, casăle ceale mai bune, și boltele neguțătorilor le-au prădat, ușile și lăzile le-au spart, ba încă și feațele (pardosalele) casălor le-au despîcat, și le-au stricat, sculele ceale mai scumpe toate cu sine le-au dus; iară ce-lalalte, mai slabe, le-au stricat, și de nimic le-au făcut. În zadar s'au silit săracii lăcuitori pre sine de la acești făcători de rău cu bani a se răscumpăra, că, de cunva întru acest chip doao sau trei tabăre de la sine le-au și depărtat, al patrăle și al cincilea taberă numai decăt în urma aclora au sosit, și de la săracii lăcuitori toate averile au prădat.

Întîmplarea unui crîșmariu, care ca deregătoriu lîngă iagheri era rînduît și mai înainte cu o zi de intrarea înapotrivorilor Franțozii au fost murit, zăcînd mort în casă, și amărîta lui vă-

duvă de supărare și de amar bolnavă, cît și de suspinurile săracilor prunci împrejurată zăcea, neputînd muia și domoli inimile acelor fără de omenie Franțози, mortul pe fereastă l-au aruncat afară, iar pe amărîta văduvă bolnavă în locul bărbatului său au pus-o pentru ca să poată roscoli și căuta și în pat.

Cu fiește cine, care dinaintea vrăjmașilor n'au putut scăpa și fugi, groasnic au urmat.

Sila și curviile cu care au asuprit pe partea fomeească, ba încă și pe fomeile ceale bătrîne fără vătămarea cinstii cu toate stările împrejur nu se poate spune.

Însuși ghegeneralii de spre o parte jalbele (ponoslurile) nu le-au fost ascultînd, iară de spre altă parte, spre trăsuri neobrasnică pildă o fost arătînd.

Unul dintre dișșii au poftit pentru porția aprinderi două sute de galbini ce se cheamă luidor, cu acea amelintare (*sic*) că și ținutul Nanderului, ca magazinumul cel împărătesc, care tocmai atunci cu flacăra ardea, îl va aprinde, de cumva banii care i-au poftit, în două ceasuri nu or căpăta și nu or da, la mîna lui pe ascuns, ca alte tisturi franțozăști despre aceia nimic să nu știe, și numai cu mare rugare și făgăduință abia s'au putut mijloci, să se îndestulească cu șumă mai mică.

Ținutul Fundului cu ceva au fost mai norocos decăt al Nanderului, pentru că acolo s'au fost dus un ghegeneralîș care urmările ceale reale a cătanelor în cîtva le-au conținut.

Dară, cît s'au mișcat acesta de acolo, tabăra, care au fost rămas înapoi, de loc au început a prăda casăle, și cu graba a strînge toate ceale ce au aflat; iară, fiindcă s'au fost apropiat cătanele celea împărătești, vremea prădătorilor s'au scurtat, și oarecîtiva dintră dișșii, întirziîndu-să, au căzut robi în mîinile cătanelor celor împărătești, iară aceia ce au pățit și au răbdat ținutul ce să chiamă Taofers, iaste peste firea și creaderea omenească, că pe preotul de acolo l-au împușcat, ținutul tot l-au prădat, și cu săracii locuitori vrăjmășaște au urmat.

Pă lăcuitori din ținutul ce se chiamă Ghesurene care nu s'au putut ascunde în pivnițe i-au închis întră niște ziduri de piatră. Orașul l-au prădat și l-au aprins; pe birău și pe preotul locului, în pielea goală desbrăcându-i, i-au gonit de acolo afară și i-au duudit; iară dintră ceialalți lăcuitori, care s'au fost ascuns, mulți de foc și de fum au pierit; așîșderea un sat de lingă margine, ce se chiamă Maș, până la cinci casă au ars și s'au făcut praf și cenuse.

În Șuldere 17 (?) casă prin foc s'au prădat, iară pe cealelalte le-au mântuit oastea chesaro-crăescului feldmarșal ghene aliș Belegarde, care au sosit după aceia acolo.

Din Laoci, Burglis, Firşenburg și din Marienburg tot ce au aflat culegînd și prădînd au dus cu sine împotrivorii Franțozi. Țipetile, vaietile și necazurile acelor nenorociți care se roagă de ajutoriu sînt minunate și vrednice de milă.

DOCUMENTE

Acte și scrisori referitoare la mănăstirea Cașinul.

de Aurelian Sacerdoțeanu.

Între pachetele de documente necatalogate de la Arhivele Statului din București, referitoare la mănăstirile foaste închinat Sfințului Mormînt, am aflat unul cu foarte multe acte grecești și românești din secolul trecut, care privește exclusiv mănăstirea Cașin în legătură cu Soveja.

Am socotit necesar să extrag pe acelea pe care le-am crezut de o importanță oarecare, atît pentru mănăstirea Cașin, cît și pentru împrejurimi. Unele provin chiar de la Mitropolitul Veniamin.

Majoritatea poartă o pecete în ceară roșie. Se poate citi numai una: 1828. *Σπραγίς της ἐν Μολδαβίᾳ ἐπι[τ]ροπῆς τοῦ ἁγίου τάφου.*

Iată actele:

1808, August 15. Învoială între mănăstirea Soveja și Cașin pentru împărțirea Țiganilor robi dați de Patriarhul Avram.

Să face arătare prin această învoială că dăm unul la mîna altuia pentru Țăganii ce au fost dat din Țăganii mănăstiri Sovejii, de răposatul întru fericire patriarhul Avramii mănăstirii Cașinului la let 1784, neputînd să-i aducă la stăpînire lor, cu rudenile care să cadă, la mănăstire Cașinului, au urmat la let 1806, fiind lipsiți de hrana lor și de mare nevoi și foame, și, ca să nu moară de foame cu muierile lor, cum și cu toți copiii lor, unii dîntr'înșii au venit la Cașin, la Cașin la mănăstire și s'au îndestulat la lipsa lor, care n'o avè în vreme aceia. Dîndu-li egumenul hrana lor că trebuitoare și până acum neputîndu-să a alege acei cari era dați de patriarhul cu rudenile lor ca să să statorniască la mănăstire Cașinului, și fiind o mare năstatornicii între dînșii și între igumeni, totdeauna supărare, noi acum ne'm învoit ca, cîți să află la mănăstire Cașinului, de astă dată să fii nestrămutați acolo, și iar cîți sînt la Soveja, asămeni să fii nestrămutați. Nici igumenul de la Cașin să nu primescă mai mult de la Soveja, dacă ori vini Țăgani cari vor cere să mai

vii la Cașin, cu[m] și igumenul de la Soveja să nu primescă pe cei ce vor să vie de la Cașin la Soveja, cum sînt arătați și numii lor mai jos a Cașinului.

Acei vechi Țigani cari să aflau aici mai înainte afară di cei dăruți de patriiarhul, de la mănăstire Soveja, sînt aceștia :

Dumitru Turcu cu frate-său și copiii lor și fimiia lor.

Costantin Baltareț cu fimiia lui și cu copiii lor.

De cei dăruți de la patriiarhu.

Toader Dinga cu toată casa lui.

Botu cu toată casa lui și cu doi flăcăi însurați și unul fugit, Stoica.

Pateru cu fimiia și cu copiii lui.

Ștefan Grecul cu cupii și cu fimiia lui.

Mateiu ficior a lui Radu Constantin.

Stanclu Dinga.

Ștefan Dinga.

Burne Dinga.

Sandu Dinguleț.

Stan ginirie lui Ștefan Dinga.

Vasili Drăghiciu cu copii lui.

Radu Drăghiciu cu copii lui.

Feciorul lui Ion a lui Sămion Grapă cu Țăganca lui.

Sămion Grapă cu Țăganca lui.

Ștefan Vlez cu toată casa lui.

Ion Ungureanu Herar cu toată casa lui.

Filul lui cu fata Botului, anume Andrei.

Ioan Bănaș cu toată sălașul lui (*sic*).

Ionită feciorul Pușcașului.

Neculai iar frate lui cu tot sălașu lui.

Ion Pușcaș cari este chelar cu ficioru lui Stan și cu o fată mari.

Nedei cu Țăganca lui și cu un ficior.

Vveri (*sic*?) Răproi ficior a lui.

Dumitru Lițu herar cu toată casa lui.

Codrean Iăutar cu toată casa lui.

Lachi cu fimiia lui și copiii lui.

Cioroiu Toader cu Stisireli (*sic*?) lui Toader Baltareț.

Niculaiu Mateiu, Țiganca lui de la G.ozăști.

Drăghiciu cu fimiia lui și cu copii lui; Fulga Bătrînu cu fimiia lui și Bucur cu fimiia lui.

Acești Țigani de sus arătați să fie nestrămu[ta]ți de la mănăstire Cașinului cu bună vo.re noastră : cari a strica, ori noi cari am făcut învoială ori alți, să fie neertat de Domnul Dumnezeu.

1808, Av[gust] 15.

(Iscălitura).. ων δε Σωβέρτες ομοει.

II.

1819, Ianuar 22. Instrucții date de Vistierie isprăvniciei de Bacău relativ la zilele de lucru ce datoresc locuitorii de pe moșiile mănăstirii Cașin.

De la Vistierie.

Cătră cinstita isprăvnicie Ținutului Bacău.

Sfinție Sa egumenu mănăstiri Galata și exarh mănăstirilor Sffintului Mormint a făcut arătari că lăcuiitorii di pe moșie Bărsăanii de la acel ținut, ce este a mănăstiri Cașinu, să împotrivesc la lucrarea zililor de boiresc după hotărîre ponturilor, deci, fiindcă hrisoavile ce are accastă mănăstire îndatoresc pe lăcuiitorii satelor mănăstirii ca să lucrezi ziili întocma după hotărîre ponturilor, pentru aceia dar să scrii dv. să chemați pe lăcuiitori înainte dv. și să li arătați că de aciasta nu pot fi apărați, ce după putere hrisoavilor mănăstiri sînt datori să lucreze zilile după ponturi.

Fiind dv. cu privigheri ca, atît pe lăcuiitori să-i supuneți a urma hotărîrea ponturilor, cum și lor a nu li să face cit de puțin a suferi peste a ponturilor hotărîri, și de punire la cali ce veți faci spre nepăgubire mănăstiri să aratați egumenului ca să facă înștiința și Sfinții Sali exarhului.

(Iscălitura.)

1819, Ghenar 22.

III.

1824, August 24. Scrisoare a Voevodului Sandu Sturza către egumenul Isaia.

Părinte Isaio,

Cu bucurie am priimit carte Sfinții Tale și celi cuprinsă cu cè mai vie străbatire le'm înțales, atît pentru aflare întru întregime sănătății de care bucurîndu-mă am lăudat numile Ocrotitorului, cum și pentru celelaltî cuprinsă temeieri pentru greutățile vremii și împrejurările ei, de cari cu adevărat și pără astăzi sântu încă neștersă din sufletele bieților oameni.

În adevăr, de și n'am fost bejenar, de și numai într'aciasta n'am ispitit, dar, fiindu-mi toati cunoscute, mai multu li-am semțiu decît le-și fi pătemit. De aceia nu puțină mă îngrijesc a vă mîngîia. Dar, fiindcă acum de-odată nu ne înlesnim, vei fi încă îngăduitoră pără la Sffintul Dimitrie, sau mult pără ia lasatul săcului de postul Crăciunului, căci atunci nădăjduiascū la Dumnezeu că voi putè da sferșitu unii împliniri dorite. Cu mîngîiare Sfinții Tale,

Noi Sandu Sturza Voevod.

1824, Avg[ust] 24.

Observații. Actul e deteriorat. Iscălitura este autografă.

IV.

1825, Novembre 6. Plingerea egumenului Isaia pentru furturile făcute de locuitorii mănăstirești în timpul băjeniei și referința Domnului.

Prea-Înălțate Doamne,

Jăluiesc Înălțimii Tale că în vremea răzvrătirii a anilor trecuți lăcitorii mănăstirii Cașinul, închipuind descoperirea tuturor lucrurilor mănăstirii, mișcătoare și nemișcătoare, precum cai, vaci, oi, boi, păpușoi și aitele asămene oștenilor vremii aceia, nu numai că li-au descoperit pe aceste toate cite le avea mănăstirea, ce s'au atins întru tot felul de apucări și furtișaguri lucrurilor mănăstirii, împărtășind și pă alți megieși lăcitori împregiurași cu aceste răpiri ce au făcut acești țărani a mănăstirii, negoțatorind, între dinșii, și prin alții, vitele mănăstirii și aitele asămenea, să fie la dinșii furtișaguri, lăsînd mănăstirea în grea struncinare de sărăcie. Pe lingă toate acestea și o apăratură ce au avut mănăstirea iar acești locuitori o parte dintr' inșa o au stricat. Pentru care rog înalta bunătate Înălțimei Voastre ca asupra acestor raboștiri de cătră însuși lăcitorii mănăstirii și a altor împregiurași să fie înalta poruncă la locul cuviincios de unde să să sloboadă și o carte de blăstăm asupra numiților mai sus spre descoperire și deșlășuirea (*sic*) a adevărului în frica lui Dumnezeu, ca să nu rămîie mănăstirea păgubașă de dreptul ei, și va rămîie mare pomenire la mila Înălțimii Voastre.

Prea-plecat, smerit
și slugă

Isaia, egumen mănăstirii Cașin.

(Pe V-o :)

1825, Noemvrie 6.

Noi, Ioan Sandul Sturza, cu mila lui Dumnezeu Domn țării Moldaviei.

Cinstiți și credincioși boerii Domnii Mele dv. ispravnici de Ținutul Bacău, sănătate.

Veți înțelega din jalobă arătare și cerire ce face egumenul mănăstirii Cașinul de la acest Ținut, de prădăciunile și furtișagurile ce i s'au pricinuit mănăstiri de cătră lăcitorii acei monastiri. Deci pentru toate aceste scriim și poruncim Domnia Mă dv. ca, înfătoșindu-l pă egumenul mănăstirii cu părții lăcitori și alți megieși împregiurași prin rînduiți la fața locului oameni de ispravă, să se cerceteze, [cu] carte de blestem ce s'au dat de la preasfințitul Mitropolit, toati celi arătate în jalobă, cum și inpotrivirile părăților, și, cînd se va dovedi precum arată, atunce toati aceli păgubiri să să împliniască fără de mai mulfă prelun-

giri, ca să nu rămii mănăstiri isterisite de dreptul ei. Iar, cînd cu cercetarea și puniri la cali ce veți faci nu să va mulțami vre-o parte, atunce, dînd mărturie la parte ce să va cădè, să-i sorocîți ca să vii în giudecata Divanului. Aciasta poruncim.

1825, Noemvrie 8.

Vel Logofăt.

(L. P.)

Pecete ovală cu cerneală roșie.

V.

1826, Februar 20. Vistieria cere cîștiul înainte de vreme, avînd trebuință de bani.

Vistieria

Cătră Sfinție Sa igumenul ot Cașin.

Fiindcă Sfinția Ta acum la Sve. Gheorghie ai să dai 3.005 lei pentru moșiile mănăstirești grăcești ce le ții în orândă și fiindcă de la mănăstirile din gos au venit multe poliță pentru plata embaticurilor, care dupa trebuința ce au mănăstirile din gos urmiază să să plătiască ca să nu [să] li să dè smintială la trebuință le ce au, spre această dar însuși trebuința ce vi să arată saiești să să] ciară de la Sfinție Ta cîștiul Sv. Gheorghie ca să-l plătești acum. Și pentru nepăgubire Sfinții Tale să-ți oprești dobânda banilor din ziua ce vei număra banii până la Sv. Gheorghie, câte un leu pol la sută pe lună. Aciasta dar fiind fără pagubă Svinții Tale, patrioticești indiamnă Visteria pe Svinția Ta ca să arăți gaeret și să faci întâmpinare a să plăti bani ce ai să dai la dum[nea]lui boeriu rînduit Spat. Scarlat Crupenschi și la Divanul de Vistierie, care s'au priimit pentru a primi bani, și ai trimite îndată la Eși în plata polițiilor venite de la mănăstirile din gos. Pentru căți bani vei da, vei lua sâneturile pomeniților prin carte această și, precum s'au zis, vei fi scăzut la Sv. Gheorghie cu bani ce vei da cu arătata dobândă fără ce mai mică pagubă a Sfinții Tale. Să nu te dipărtezi de a plăti banii și a arăta acel din parte Svinții Tale gaeret întru această trebuință a mănăstirilor din gos, pentru ca nu cumva nesocotința mărimei trebuinții să-ți aducă căință, de vreme ce de la Svinție Ta să cere : aceia ce ai să dai fără paguba Svinții Tale.

1826, Fevruar 20.

(Iscălit :) Vel Vlst.

VI.

1826, Mart 4. Adresa de înaintare a ordinului Vistieriei.

De la isprăvnicie Bacăului
cătră Sfinție Sa igumenu ot Cașin.

Să alaturiază Sfinții Tale carte cinstitei Vistieriei, din care te

vei pliroforisi de nevoie ce este pentru banii cerșuți. Deci se face Sfinții Tale cunoscut că aice este atât diacul Vistieriei, cum și omu gospod, așteptându banii, cari mai mult decât trei zăli nu au zăbavă. *Și Sfinția Ta vino îndată, și să aduci bani.*
1826, Mart 4.

Crupenschi Spăt.

Partea subliniată este subscrisă de chiar Spătarul Crupenschi. Restul e scris de altă mină.

VII.

1827, Septembrie 29. Mitropolitul Veniamin trimete la mănăstirea Cașinului pe preotul Iordachi din cauza beției.

† Arhierească blagoslovenie trimitem
Cuvioșii Tale.

Aducătoriul aceștii, preotul Iordachi din satul Cîrligul, Ținutul Neamțului, pentru a sa îndreptare și părăsire de patima beției supt care să aila căzut și pentru depărtare adunării sale cu cei de acolo, de aceia să trimite acolo la mănăstire Cașinul, unde va rămînè petrecînd pentru de-a purure și, dacă după trecere de vreme își va îndrepta viața cu părăsire și îndreptare de toată urmare ră, apoi va avè voe, cerînd, a să îmbrăca și în cin monahicesc. Aăasta, și il blagoslovim.

1827, Săptemvre 29.

A Cuvioșii Tale părinte sufletesc,
Veniamin, Mitropolit Moldoviei.

Adresa :

Cuviosului egumen al monastirii Cașinul chir Isaiia, cu arhierească blagoslovenie.

(Sigiliu mic în ceară roșie, cu data 1803.)

VIII.

1828, Decembre 7. Mitropolitul Veniamin obligă pe egumenul mănăstirii să lase pe locuitorii Sovejei să-și îngroape morții în cîmîtrul mănăstirii.

† Arhierească blagoslovenie trimitem Cuvioșiei Tale.

Să alătorează aici aăastă jalbă a lăcuitorilor din satul Soveja a aceștii monastiri, pe care văzîndu-să tînguire lor ce fac asupra Cuvioșii Tale, își scriem ca să li să sloboadă voe a-și îngropa trupurile morților în acel ținîrim precum, au fost și mai denainte, căci, cu toate că acum monastire de călugări, dar iaste lucru cu păcat și catigorisitoriu pentru Cuvioșia Ta a să împraștia lăcuitorii pri[n] lume numai din aăastă pricina.

Știm că lăcuință de călugări este, dar călugări nu lăcuesc,

*și mai ales că, de vei [voi] să-i oprești să nu să îngroape, în-
fii fă-le beserică și îngrăditură, și atunci pot a să îngroape
acolo și a-ș lăsa fînțirumul ce din vechi îl au.*

A Cuvioșii Tale părinte blagoslovitoriu

Veniamin, Mitropolit Moldaviei.

[1]828, Dechemvrie 7.

Partea subliniată e intercalată în text de altă mână, cu aceia-
și cerneală însă. Jalba amintită nu se află.

IX.

1831, April 17. Scrisoarea Sărdarului Iordachi relativ la ex-
pulsarea unui negustor turc.

Cu fiiască plecaciune
sărut mîna Svinții Tale.

Primind cu plecaciuni cinstită scrisoare Svinții Tale, am înțales
cele poruncite pentru Mustafa-Aga ca să-l înlesnesc la trebuin-
țele ce va fi avînd aice. Pentru cari cu supunir: îți răspund că
eu cu cè mai mare bucurie pentru hatîrul Svinții Tali am fost
gata a sluji. Având aice pricină cu niști oamin la ocnî pîntru
800 bucăți lemni ce li-au fost dat bani ca să-i facă, și, de nu
venè poronca stăpînirii ca numai de cît să să ridice toți Turcii
ca să triacă în patria lor, negreșit că i s'ar fi isprăvit pricina;
dar, fiindcă neguștor[ul] nu poate a mai zăbovi, mi-au zis că în-
tr'această pricină lasă vechil pe Svinție Ta și la Svinție Ta lasă
și toate hărțile. După sarbătoare întîlnindu-ne, vom puni la cali
a să săvîrși pricina aciasta, iar eu sânt

al Svinții Tali fiu sufletesc
și slugă plecată
Iordachi Sărdar.

1831, April 17.
Ocna.

Adresa:

Svinții Sale părintelui Isaia, egumen svintelor m[ănăstiri] Ca-
șinu și Soveja, cu fiiască plecaciuni.

(L. P.)

X.

1834, Februar 21.

Numirea unui nou egumen la mănăstirea Soveja în locul lo-
coteneței egumenului de la Cașin.

Epitropia Sf. Mormînt din Moldavia.

Cuvioșiei Sale chir Isaia, igumenul mănăstirii Cașinul.

Fiindcă la monastirea Soveja, asupra căria vremelnicești v'ați aflat Preacuvioșia Voastră împlinitoriu îndatoririi de igumen, acum s'au rînduit și s'au statornicit adevărat igumen pe chir Ioachim Piru, apoi Epitropia încredințează Preacuvioșiei Voastre ca după legiuitele rînduieii să teslimarisîți rînduitului igumen monastirea cu toate ceale din lăuntru iai odoară, veșmînte și altile, făcînd doi izvoade anume [a]rătătoare. Unul îl veți da rînduitului igumen supt a Preacuvioșiei Voastre iscălitură, și altul supt iarăși a Prea cuvioșiei Voastre iscălitură îl veți triimite la Epitropie.

Ο μητροπολίτης Βηθλεέμ Βενέδικτος και ἑξάρχος.

(Iscălit) Vel Log[ofăt]. H. Adamachi Comis.

No. 85.

1834, Fevruar 21.

Iași.

XI.

1834 Februar 28. Diferite lucrări ale epitropiei Sf. Mormint.

Epitropie Sf. Mormint

din Moldavie.

No. 96.

1834, Fevr. 28.

Eșii.

Catră Cuvioșia Sa părintele Isaia igumenul M. Cașinului

Cerire Cuvioșiei Voastre ca, înpotriva facerii din nou cu toată otînduiala (bez zugrăvitul numai) a doă catapitesmi, a stranilor doamnești și arhieriești, precum și a toate celelalte streni ce trebuie neapărat la monastirile Gălata și Cetățuia, după planurile ce s'au dat Cuvioșiei Voastre și după măsurile ce au luat să-pătorul ce l-ai trimes cu toată a Cuvioșiei Voastre cheltuiala ce ni și-adusă aice la locul undi ai să să așezi, să să lasă posasiia moșii ai încungiurătoare monastiri Cașănului împreglur ce au fost până acum,

Epitropie, socotindu-o pe cit folositoare pentru Sf. Mormint, pe aita și răsplătitoare jărtvirii aceștia (rupi)... și așa Pre-cuvioșia Voastră, stepănind posăsiia după contractul dat acum din nou pe trii ani începători de la 23 Apr. urmatoriuului an 1834, văș urma plata banilor posăsiia precum au fost în trietiia trecută ce să împlinești la 23 a viitoarei lună Apr. Tot odată Epitropie, cu aciastă lăudată faptă a Cuvioșiiilor Voastre, pe lîngă slujbă, ca un agiutoriu pentru aceste sfenle lăcașuri, încît nu lipsi a înștiința și pe pre-fericitul patriarh roadurile cele ce răsaru de la adivarații filii a Sf. Mormint, și, de primirea aceștia, Epitropie dorești a avè răspunsu

Ο Μητροπολ. Βηθλεέμ Βενέδικτος και ἑξάρχος.

(Iscălit :) Vel Logofăt.

H. Adamachi Comis

XII.

1834, Martie 22. Se orînduiește nou egumen la mănăstirea Tazlăul.

Epitropia Sf. Mormint

din Moldavia.

No. 137.

1834, Martie 22,

Eșii.

Către Prea Cuvioșie Sa chir Isaia, igumenul monastirei Cașinul.

Findcă la monastirea Tazlăul închinată Sf. Mormint (implinindu-să prothezmia fostului până acum igumen la viitoriul Sf. Gheorghie) s'au rînduit și s'au statornicit din porunca preafericitului patriarh adevărat igumen pe Cuvioșia Sa chir Agathangel, apoi Epitropia, încredințînd Preacuvioșii Voastre, vâ însărcinează ca, după legiuitele rîndueli, să mergeți la arătata monastiri și, în ființa amînduror părților igumenești, făcînd doă izvoadi anumi arătătoare de toati odăjdiile i odoarile din lăuntru monastirei, precum și de vitele i pojiția casilor igumenești și celor din ogradă și afară, unul îl veți da noului rînduit igumen supt a Prea Cuvioșiei Voastre iscălitură și altul supt iscălitura noului rînduit igumen chir Agathangel, insoțit și cu raportu de rînduială din partea Preacuvioșiei Voastre îl veți escpederisi drept la Epitropie.

Ἡ Μητροπολίτης Βηθλεεμ. Βενέδικτος καὶ ἔπαρχος.

H. Adamachi Comis.

XIII.

1834, Maiu 27. Judecata egumenului de la Cașin cu locuitorii cari au năpădit moșia mănăstirii Soveja, Cîmpurile.

Epitropie Sv. Mormint din Moldavia.

Către Preacuvioșiasa igumenul monastirei Cașinul, chir Isaia.

Din întovărășita aicea poruncă a Divanului Țarei-de-Gios supt No. 1098 cătră giudecătoria de Putna și copia a adresului Epitropiei supt No. 438 pre larg vei binevoi a te plioroforisi Preacuvioșia Ta de ceale poruncite de Divan pentru partea de moșie a monastirei Soveja, din moșia Cîmpurile, asupra căria au năvălit samavolnicești răzășii celorlalte părți.

Deci Epitropia însărcinează pre Cuvioșia Ta ca, dînd trebunului de Putna pomenita carte, să priimești a te înfățașa la lucrările giudecătoriei din partea Sv. Mormint, silindu-te cu toate puțințile a să dezrădecina samavolnica întîndere a rezeșilor și

a să înființa proprietatea Sv. Mormint întocmai precum au fost până la năvălirea răzășilor; iar, dacă Cuvioșia Ta poate nu vei pute însuși, vei rîndui pre alt obraz, pe carele veți socoti om cu deplină cunoștință pentru gradul dreptăților Sv. Mormint, și de lucrarea întru toate veți împărtași Epitropiei răspuns.

Ὁ Μητροπολίτης Βηθλεὲμ. Βενέδικτος.

H. Adamachi Comis.

No. 260.

1834, Maiu 27.

Iași.

XIV.

1834, August 24. Însemnare asupra a două moșii ale lui Scarlat Donici.

Cu plecăciuni mă închin Precuviosiei Voastre, aghie Cașinul.

Prè-înălțatul Doamnu mi-au poroncit ca să trimit Cuviosiai Voastre însemnare aciasta a două moșiori și anumi Cetățuia a dumniei lui Scarlat Donici și Vinderei a dumnealui Spat. Dumitrachi Canta, pofîindu-vă ca să binivoiți după insercinare ce v'au făcut (fînd Cuviosia Voastră aice) să cercetați și, de sînt de pleceri, să înștiințază. Așijdere vă rog și eu din parte Epitropiei să luați bunătăți a cerceta cu scumpăiați dacă vre una dintr'amîndoa aceste ce Măria Sa au dat însemnări (pe cari veți găși-o (*sic*) într'aciasta scrisoari periclișită) să așimiluesc în marimi, în bunătăți și vînat cu Cămileștii, și să înștiințat formale pe Epitropia pentru cei mai diparti lucrari potrivit cu poronca Prefericirei Sali ce vă ești (*sic*) cunoscută, iară eu sînt

al Cuviosiai Voastră

slugă

H. Adamachi Comis.

P. S.

Aciastă scrisoare să va trimiți *dumnealui* Cuviosiai Voastre cu înadinsu trimes de cătră ispravnic sau samășul de Bacău și răspunșurile ce veți faci Epitropiei li veți trimăti la aciala de la carile veți [fi] primit aciasta, adică ori la samășul sau la ispravnic de Bacău, pentru ca să trimătiți pe Sandul îndelungatnic drum.

1834, Avgust 24.

Eșii.

Adresa :

Către Precuviosul perinte și igumen sf. monastiri Cașă-
nului chirio chir Isaia.

No. 368.

(L. P.)

[Pecetea]: 1828. Σφραγίς τῆς ἐν Μολδαβίᾳ ἐπι[τ]ροπῆς τοῦ ἁγίου τάρου.

XV.

1834, Octombrie 8. Rînduirea unei comisii de cercetare a unor plîngeri călugărești la mănăstirea Tazlău.

Epitropie Sv. Mormint din Moldavia.

Preacuvioșiei Sale igumenului monastirei Cașinului,
chir Isaia.

Din însoțitele aicea copii de pe anaforaua Presfințitului Mitropolit din 18 a trecutei luni Septem[vrie] către prea-înălțatul Domn și de pe jalba a cîțva călugări de la mănăstirea Tazlăului prea larg te vei plioforisi Preacuvioșia Ta de tînguirea acelor călugări și arătările ce fac asupra igumenului numitei monastiri Tazlăul, chir Agathanghel.

În privirea dar a unor asămînea împregurări, Epitropia, gă-sînd de cuviință a să rîndui localnică comisie spre a să descoperi prin aceia adevărul între toate a lui întinderi, s'au și adresaris't cu Preasfințitul Mitropolit, cu cerere să rînduiască și din partea sa un obraz duhovnicesc; iar apoi din partea Epitropiei să însărcinează pre Preacuvioșia Voastră. Așa dar, viînd la starea locului mădulariul ce să va rîndui de către Preasfințitul Mitropolit, veți păși amîndoi către cercetarea tuturor celor cuprinse în jalba călugărilor, pe a căroră arătări esti întemiată anaforaoua, și toate descoperirile le veți împărtăși Epitropiei, spre cea mai nainte legiuită lucrare.

Ὁ Μητροπολίτης Βηθλεέμ. Βενέδικτος καὶ ἑγχαρχος.

Iordachi Vel Log[ofăt].

H. Adamachi Comis.

No. 403.

1834, Octomvrie 8.

Iași.

XVI.

1834, Octombrie 17. Protopopul de Bacău e numit în ancheta de la Tazlău.

Epitropia Sv. Mormint din Moldavia.

Cătră Preacuvioșia Sa igumenul monastirei Cașinul,
chir Isaia.

Preasvințitul Mitropolit, după adresarisirea Epitropiei în pricina călugărilor ce s'au jăluit asupra igumenului de Tazlău, au rînduit din partea sa pe protopopul Ținutului Bacăului, Apostol, spre a fi față la cercetarea ce esti rînduită a să faci la starea locului după jalba acelor călugări.

Așa dară Epitropia însoțită pre lingă aciasta trimite Preacuvioșiei Voastre porunca părintelui Mitropolit cătră numitul protopopu, priimită pre lingă adresui cu No. 497 pre a urma împreună lucrarea după cum s'au regularisit.

(O) μητροπολίτης Βηθλεέμ Βενέδικτος και Ἐξαρχος.

H. Adamachi Comis.

No. 412.

1834, Octomvrie 17.

Iași.

XVIII.

1834, Decemvrie 24. Schimbul moșii Cămileștii cu Sieștii.

Epitropie Sf. Mormint

din Moldavvie.

No. 515.

Anul 1834, Dechemvrie 24.

Eșii.

Cuviosia Sali igumănelui Cașănelui, chir Isaia.

Ești și cunoscută și știută Cuviosia Tali porunca prefericitalui Patriarhu pentru schimbul ce urmiază a să faci cu preînălțatul Doamnu Mihail Sturza Vv. pentru moșie Cămilăști a M. Cașănelui. Și iarăș știut ești Cuviosia Tale înscrisul ce s'au dat Mării Sali lui Voadă pentru moșie Obârșeniei a dumnealui Căml[inar] Pavel Cerchez, ci să făgăduia a să da împotriva Cămilăștilor. Deci, fiindcă ivitele imprăgiurări atingătoare de Obârșeni înfătoșaze împădecari întru săvîrșire schimbului îngrădit cu cercul lăgiuit, apoi preînălțatul Doamnu au binivoit a găsi moșia Lieștii de la Țănutul Tecuciuului și altile. Ră[n]duim iarăș pe dumnealui Spat. Răducanul Cazimiri spre a-ju răcomăndui Cuviosia Tale ca un igumăni și diaprăună lucrătoriu întru aciasta.

Așa dar Epitropie însărciniază pe Cuvosia Ta ca, potrivit cu adresul de mai înainte din 15 a trecutei luni Septemvrie supt No. 371, întilnindu-te cu dum-lui Spat. Cazimiri și făcînd de

aproapi cunoștința moșilor ci ț va arăta dumnealui Spat. să raportești pre kirgu Epitropiei spre naintire lucrării.

Ο ηεροπολίτης Βιθλεέμ. Βενέδικτος και Ξάρχος.

Vel Logf.

H. Adamachi, Comis.

Tot fără fișe și necercetate mai slut și alte pachete. Ar fi de dorit să se extragă din toate cel puțin actele românești de o importanță oarecare.

* * *

Acte din Vălenii-de-Munte și Slănic.

de N. Iorga.

Adecă noi carii și mai jos ne vom iscăli dat-am credinșos zapisul nostru la mâna dumnealui logofătului Tănase precum să să știe că ne-am învoit cu dumnealui și i-am vândul o vie parajină ce este alătura cu a dumnealui în dealu Ciubului, călă este toată, cu obrațiia ei dinpreună, partea lui Vasile Tigănică, și tocmeala ne-au fost pă fl. 60. adecă șaizeci, și o roche de alağă, și acești bani i-am priimit toți deplin în mâinile noastre. Și dumnealui să aibă a o stăpâni ohamnică în veci, moșie stătătoare, dumnealui, copii dumnealui, nepoții, strănepoții, căți Dumnezeu îi va dărui. Și, când am vândul această parajină, au fost cu știrea tuturor fraților. Și, când s'au făcul acest zapis, au fost mulți oameni de einste. Și pentru mai adevărata credință ne-am iscălit mai jos, și ne-am pus degetele în loc de pecete drept nume, ca să să crează.

1808, Fevr. 21.

Eu unchiiaș Vălcu am vândul.

Eu Vișan sin Vasile ot Vărbilău am vândul.

Eu Dinu sin Vasile am vândul.

Eu Dragoslav sin Dumitrache slujitor am vândul.

Și am vândul de bună voia noastră, nesiliți de nimenia.

Și am scris eu pop[a] Ioan cu zisa mai sus numiților.

*

Adică eu pop[a] Stanu dau bun și credinșos zapisul meu la mâna dum. jupân Vasile ot Slănicu precum să se știe că, avându eu pop[a] Stanu unu răzor de vie pă lângă dumnealui și eu jupănu Vasile pă lângă părintele trei răzoră, m'am învoitu, și cu țelina ce o cumpărasem, și am schibatu cu Sfeți Sa, și m'a

dat și părintele di jos un colțu de livece cu pământul ei, în dreptu tal. 55, adicăte cinzeci și cinci, și să abu dum. a stăpâni dum. cu bună pace de către mine, și părintele să abă a stăpâni iar cu bună pace de către mine. Și această invoială amu făcut-o de a noastră bună voe. Și, cându s'au făcut această invoială, au fostu și preoți și megiași car[e] mai jos să vor iscăli a-nume.

1809, Noev. 1.

Eu pop[a] Stanu ot Mălăești m'am iscălit cu dumnealui jupân Vasile.

Eu Vindil[ă] diiaconu ot Dumbrăvești și sântu și mar.

Eu Ona vânător.

Eu Vasile sinu Ona inar.

Și am scrisu eu pop Ioni[ă] brat pop[a] Stan cu zisă dumnea[lor], și sântu și martur la căstă invoială.

*

Adică eu cel mai jos iscălitu încredințăm cu acest zăpis al meu la mâna dumnealui jupân Vasile Lepoș precum să să știe că, rămăindu o vie ce să numește Cuibu, ce au rămas de la răposatul frate-meu Tănase, și, nefăcându-i dumnealui trebuință, fiindu-i piste mână, am cumpărat-o eu dă la dumnealui i dă la copii răposatului frate-mieu, dreptu tal. 300, adică trei sute, la care bani neavându-i eu acuan a da, m'am rugatu de dumnealui ca să mă aștepte să-i dau în trei tomni, și eu să am a o stăpâni cu bună pace de către dumnealui, i dă către nepoții dumnealui. Iar, nedându bani până la soroacele ce să numește mai sus într'acestu zăpis, atunci dumnealui are toată voia să mă tragă la judecată, și cheltuiala sau zăcuiala ă-ar face să fie tot de la mine. Și, împlinindu bani până la soroacele ce me-am pus, atunci să am a lua zăpis de la mâna dumnealui. Și spre încredințare am dat acest al meu și me-am pus și degetul în loc de pecete ca să să crează.

1810, Mart. 25.

(deget.) Eu Ioni[ă] sin Ion Arnăutu ot Văleni, platnicu.

Și am scris eu Ioan proin potr. cu zisa lui și mart.

*

Adică eu care mai jos mă voi iscăli adeverez cu acest zăpis al meu la mâna dumnelui jupănului Vasălei Lepuş precum să să ştii că, din toată socoteala ce am avut-o cu răposatul vără-meu luată şi dată, acum am rămas drept datori tal. 266, adică doo sute şaizăci şi şasă dá lei tocmai, ca să-i răspunz fără de necion cuvânt, fiidecă ne'm socotit şi ne'm izbrănet, şi vadeo me'm pus la sfârşătul lunei aceştia, să aib de a-i răspunde. Şi pentru mai adevărata credinţă m'am iscălit, puindu-mi şi degetul în loc de pecete, ca să să creză.

814, Iul. 8.

Eu Oiţă holtei, platnec.

Eu Co[stan]dinu dilaconu ot Slănec am fostu faţă.

Eu Hristea sin Iliia martur.

Şi am scris eu Hristodor cu zăsa şi voia dumnelor, şi martor.

44 20 adică patruzeci şi patru şi jumătate am primitu dintr'aceşti bani ce sântu într'acestu zăpis.

BCU Cluj / Central University Library, 1813, Iunie (?) 11.

1821, Faur 6.

† Cu ajutor[ul] lui Dumnezeu şi a Maicii Nostre pururea fečora s'au făcut această foe de zestre a nepoti mele, anume Safta, după cum răspunde acum pe anume.

1 plapună de cit cu cearşaf[ul] ei.

1 saltea şi patru perne de cit.

4 perne de balistă.

2 cearşafuri.

8 cămăşi.

10 şărvete.

2 peşchire lungi.

3 brănişore.

1 şiofonir[ă] de la Stanu Stroe pá vale, ce este cumpărată, oh[ia]m[ă]n[ic]ă.

2 inele de argintu.

1 pereche cercei de argintu.

Casele de la Văleni i prăvăliia i cu tot coprinsu, cu pământu loru, oc[ia]m[ă]n[ic]ă, ce este de la taică-său Tănase, şi

viia de la Mălăești dinu Cărlăți la vale. cătă să află, cu casele ei i cu crama, oh[ajm[n]ică. afară dinu rozorile ce sântu cum-părate de la pop[a] Rizea.

2500 bani gata.

1000 pentru petice.

500 salba de la gât ce este dată de pomană de moși-său.

1 pereche paftale de argintu.

Unu cazanu de rachiu.

Un ligheanu cu ibric[ul] lui.

4 talere cu tacăm[ul] lor.

1 sahan.

2 tingiri.

1 căldare de casă.

2 scorțe de așternul.

1 mindiru cu postav.

4 perne de părete cu postav.

4 perne albe lungi.

Și mila lui Dumnezeu la casa copiilor.

Eu Neculau *pratru (sic) ugo* adeverezu.

Eu Sanda răposatului Vasile adeverez la aceștea toate.

Eu Ionu Lepuș mar.

Eu Hristea Portar mar.

Eu vătf. Mihaiu mar.

Eu vătf. Apertu *(sic)* mar.

Eu vătf. Iorga mar.

Eu Ioniță băcanu mar.

Și am scris eu pop[a] Gheorghe cu zisa și cu învățătura dumnealui și mar.

Adică eu care mai jos ne vom iscăli dat-am adevărat și credinčos zapisul meu la mâna dumnealui chir Zahir băcan ot Slănic, precum ca să să știe că, avându eu iarăș aici în sat Slănicul doo rânduri dă case cu prăvălie și cu brutărie, ce să află pă moșiia sfintii mănăstiri Colți, însă cu copriusul lor, după zapisul ce-l am, care și acela i l-am dat dumnealui, și după întâmplarea vremilor le-am făcut vânzătore și le-am vândut dumnealui cu tocmeală bună. în tl. 900, adică noo sute, de bună voia mea și cu știrea tuturor rudeniilor și a vecinilor care mai jos să vor iscăli. Și să aibă dumnealui și copii dum-

nealui de a stăpâni în bună pace. Iar, întâmplându-să dă a să seula cinevaș, să am eu a răspunde. Și, cându s'au făcut a cestu zapisu, au fostu și alți omeni dă față. Și pentru mai bună încredințare m'am iscălit.

822. Mart 13.

Eu Dinul băcan ot Slănic, sudil chesaricescu, adeverez, și vânzător cu toți copii mei.

Eu Enache fețor lu Dinu băcanu adeverez. Eu Aspra, soția Dinului băcan, vânzătoare.

Eu State sin Dudu ot Chempina, martor la acestu zapis.

Eu Gheorghe brat Dinu băcanu adeverez dinpreună cu copii mei.

Eu Nițu copil, vecin, mar.

Eu Neculce, bărbier, mar.

Eu Dumitrache Răja mar.

Eu Ion Fulău, vecin, mar.

Eu Dobra, soția răposatului vătaf Necula, vecină, sânt martură.

Eu State băcan mar.

Eu Dragomir Filică adeverez.

Eu Stere sin Dragomir adeverez.

Pop Costandin mar.

Cod Andrei mart.

Cod Catargiu față fidu.

*

Adecăte eu Stoica, soția Dinului Corăcă, fratele diacon Mateiu Corăcă, ce să trage den moș călugăr Cărstia, dat-am bun și credințos zapisul meu la mâna dumniului jupân Saufirache zet jupăniasa Sanda ot Slănic precum să să știe că i-am vândut doo pogoane de loc sterpu din drumul diatului, ce merge la Dinulu Anghelache, lungu până în vătăa, de spre soare apune, și să răzorește pă dânsul cu diacon Marin zet Anghela Mălăiasca, pă din jos să răzorește cu diacon Ilie. Care acestu loc este pă dinaintia casei dumniului ca pimăiță dumniului, care pă acestu loc este și drum de merge la acareturile dumniului. Și tocmiala ni-au fostu pog, pă 11. 18. adicăte optusprezece. Cari și bani i-am primit toți deplin în uâna mia, și am datu acestu zapis la mâna dumniului spre

a fi ohamnic stăpâniilor, dumniului și copii dumnealui, nepoți, strenepoți, căți Dumnezeu va dărui. Care și acestu locu l-am vândut cu știria tuturilor moșuenilor i a răzorașilor. Și pentru mai devărală credință m'am iscălit puindu și degetul în loc de pecete, ca să criază. Și am vândut de a mia bună voce, nesilit de nimenia.

1822. Apr. 11.

Eu Stoica soția Dinului Corăcă denpreună cu fii-mea Sanda, vânzător.

Eu Vlad sin Rad[u] parcălab, martor.

Eu jupăniasa Sanda, martoră.

Eu Gheorghe soțul Stoichi, fămei de al doilia, adeverez.

Și am scris eu Ilie diiacon cu zisa nuniților, și martor.

Eu Ion Chireiu Corăca și martor.

Eu Dobre, leutar, martor.

Adecă eu Stoica, soția lui Dinu Corăcă, fratele diiaconului Mateiu Corăcă, ce să trage din moș călugăr Cărstia, dat-am bun și credinços zapisul meu la mâna dumniului jupân Zanfirache precum (*sic*) să să știe că i-am vândut doo pogonue și jumătate, pogonul pă tal. 18, adică pă il. optusprezece, ohamnică moșie stătătoare, ca să stăpâniască dumniului și copii dumniului, nepoți, strănepoți, căți Dumnezeu va dărui. Și, cându s'au făcut acestu zapis, fost-au și alți oameni martori, care mai jos să vor iscăli pă anume, și spre încredințare m'am iscălit și eu ca să să criază, puindu și degetul în loc de pecete.

1822, April 12.

Eu Stoica, soția Dinului Corăcă, vânzătoare denpreună cu fii-mea Sanda.

Eu jupăniasa Sanda, martor.

Mateiu diiacon am scris cu zisa Stoichi, și martor.

Adecă noi care mai jos ne vom iscăli dăm acest bun și credinçosu zapisu al nostru la mâna dumnealui jupân Samteri (*sic*) zăd jupăneasa Sanda ot Slănicu-precum să să știa că am vândut oșprezece prăjini de locu sterpu de capu pogonelor de la jupân Dinu, ce sântu vândute tot de noi, pă

slăjini doozeci și cinci, ce vine de la porta casei dumnealui la vale până Stoica, soția Dinului Gorăcă, și până în vâlă de spre Apusu. Și am vândut în dreptu îl. 10 de a noastră bună voia, ca să slăpânească dumnealui și copii dumnealui căți Dumnezeu va dărui, în veci. Și pentru incredințare am iscălit, puindu și degetele la nume, ca să fiia de credzul.

1822, April 15.

Eu Aghela Mulăesica vânzătoare.

Eu diiacon Marin, zed Aghela, vânzător.

Eu Vișan olar, mar.

Eu Vălsanu sin Ene.

Și am scrisu eu diiacon Marin zed Aghel cu mâna mea.

*

Prea-înnălțate Doamne,

Aspra, soția lui Costandin sudil chesaricesc ot Slănic dintr'accest jude, Saac, au dat jalbă Mării Tale, acăfind că, măritându-să dă către un unchi al ei, între celelalte, i-au dat zestre o casă la Slănic i tal, patru sute douăzeci, bani gata, și cu acești bani au făcut bărbată-său și altă casă cu prăvălie pentru neguțătoria sa, au mai cumpărat și alt loc alătura cu cel dă zestre de au făcut și o brutărie, care neguțătoria au și urmat-o cu bună orânduială în diastima dă doozeci de ani, avind credet cătră toți, apoi, dintr'acastă trecută răzvrătire mergind spre scădere și fiind dator la un protopop Gheorghe îl. 107, după moartea acestui protopop fii-so popa Costandin, ce să află cu șederea tot la Slănic, apucind pă bărbată-său dă bani, și neavind, s'au pus acest preot dă i-au făcut mezat casile, și, silind pă bărbată-său, le-au vândut la altu, fără a-i pune în loc andipricon¹, și au rămas pă drumuri cu șapte copii, stricîndu-și și credetul ce au avut bărbată-său, și să roagă Mării Tale să-și ia acea casă ce au avut-o, înapoi, și acel cumpărător să-și caute bani la cine au dat. La a căria jalbă de la zece ale trecutului Noemyrie s'au dat luminată poruncă Mării Tale către noi ca să facem cercetare, și la dreptatea ce va avea jăluitoarea să-și afle indestularea, iar, neodihnuindu-să vre o parte cu cercetarea noastră, în scris să i sorocim la luminațul Divan. Luminatei porunci următori fiind, s'au înfățișat

¹ Αντιπρῶτον, „în locul zestrei”.

la judecată înaintea noastră jăluitoarea Aspra, stând lângă dânsa și bărbată-său Costandin, cu preotu popa Costandin ot Slănic, și înfrând în cercelare, ne-au arătat mai întâiu jăluitoarea foaia dă zestre cu tl. 802. Avgt. 15, iscăliță dă Dragomir Fleică i dă frate său Stan, unchii jăluitoarii, și într'acelelalte să vede pus că-i dă zestre nepoată-si Asprii o casă cu coprinsul ei ce l-au cumpărat de la Nițul, finul lor, apoi dă jos iscăliturilor peste cinci ani la tl. 807 să vede pus că-i mai dă și tl. 300 bani gata i zece galbeni pentru un cazan, și iarăș să iscălesc. Au zis după aceasta și piritului preot cu care cuvînt s'au pus dă au silit pă bărbată-său jăluitoari și au făcut mezat casii, dă au vândut-o, în vreme ce, dă avea să ia datoriie, trebuia să-l fi tras în judecată, și judecata să-l fi îndatorit ori la plata datorii, dă avea mijloc dă odată, sau cu soroace, după coprinderea prăvălii, și au răspuns că la acestea ce prin jalbă arată jăluitoarea nu are nicio știință, fără de numai zise că, avînd să ia de la Costandin, bărbatul jăluitoari, tl. 750, ca la un datornic, îi zicea să-i plătească cu încetul după puterea lui, și să vede că, pă de o parte, neavînd mijloc, iar, pă dă alta, avînd trebuință și dă bani ca să să neguțătorească, dă bună voia sa ș'au vîndut acea casă la un Zamfir băcan tot de la Slănic, și, în loc ca să priimească toți bani datori, tl. 750, au luat numai tl. 150 în tl. 300, în naht și tl. 150 zapis iarăș dă datoriie, iar tl. 300, i-au ertat, văzându-l că este scăpătat, ei, de ar fi fost precum jăluitoarea arată, că numai pentru bani ș'au vîndut casa, nu i-ar fi ertat tl. trei sute, ci dă bună voia lor, nesiliți, au vîndut-o, arătându-ne spre aceasta și o mărturiie în scris de la 21 ale aceștii următoare, iscăliță dă 15 marturi, prin care face arătare că bărbatul jăluitoarei n'au fost silit de către preot, ce dă bună voia sa ș'au vîndut casa. S'au adus înaintea noastră și Zamfir băcanul, cumpărător, de la carele cerându-i-să zapisul, să văzu cu tl. 822, Mart. 13, iscălit de către Dinul băcanul i dă către Aspra, soția lui, și dă 11 marturi, rude și vecini, și alții streini, cum și, în doi, dă Cămărașul Ocnii Slănicului, dat la mîna acestui Zamfir, cu coprindere că, avînd în satu Slănicu dooă rînduri dă case cu prăvălie și cu brutărie pă moșia mănăstirii Colții, le-au vîndut piritului Zamfir în tl. 900 și, după ce le-au cumpărat, au răspuns și piritul Zamfir

că, ca un bun stăpân ce s'au cunoscut că este, au mai cumpărat în urmă o șuviță de loc, au făcut și un grajd i alte împrejurări din lemeliie, cheltuind peste tl. 800, și jăluitoarea, dă știja că casile s'au vândut de bărbat-său fără de voia ei, cum dă nu să sculă da atunci să facă păra aceasta asupra lui, și nu numai că au făcut, ci încă bărbat-său au mai avut și alte case ale lui, în Ștefești, și în urmă le-au vândut și pe acelea, iar mai virtos că la zăpis de vânzare au iscălit și chear unchiul jăluitoarei, cei care au dat casile de zestre, și nu s'ar cuveni acum peste toate acestea ca să-l scoață din stăpânire. Deci, cîl pentru preotul popa Costandin ce jăluitoarea prin jalbă arată că au silit pe bărbat-său, și prin mezat făcut de sineși i-au vîndut casile pentru bani datorii, să dovedește neadevărata, pentru că, dă și au avut a lua preotul tl. 750, au luat numai tl. 450 în tl. 300 în naht și tl. 150 zăpis de datorii, iar tl. 300 i s'au ertat, după cum nici Dinul n'au tăgăduit. Dă ar fi fost preotul cu splashnă rea asupra lui, nu i-ar fi ertat acești bani, ci să vede că casa s'au vîndut de către bărbatul jăluitoarei prin bună învoială și nesilit de către nimeni la Zamfir băcanul și, asupra preotului nefiind nicio bănuială în mijloc, rămîne a fi apărât de păra jăluitoarei, plătind bărbat-său acci tl. 150 ce cu zăpis este dator preotului, iar, pentru casă, dă și zice Zamfir băcanul că prin bună tocmeală au cumpărat-o și s'au iscălit și jăluitoarea i rudele ei la zăpis și în urmă au văzut că au făcut grajdi i alte împrejurări, mai virtos că au avut bărbat-său și altă casă, la Ștefești, și au vîndut-o și pe aceea, au făcut și n'au făcut nicio cerere, la aceste îndreptări ale lui nu are niciun cuvînt, pentru că, în pravila pămîntului care este făcută cu sfat de obște și întărită de a să urma și a să păzi, să coprinde la cele pentru zestre, la cap al 33 și 34, zicînd chear așa: „Cînd bărbatul va pune prin știrea judecării altcevaș în locul zestrii, de acelaș preț, atunci lucrul de zestre poate să-l vînză, să-l zălojească, să-l facă orice va voi” și: „muerea, cînd va voi să puie la cin politicesc pe bărbat-său sau cînd va voi să dăzrobească, ori să scoață de la închisoare, ori să tîmăduiască pe el, ori pe copilul ei, ori să mărite vre o copilă a sa, volnică este să vînză lucru de zestre al ei prin adevărea judecării”—, după care această coprinde a pravilii i să de dreptate a lua casa cu locul ei, ce le-au avut de zestre, căci, de și

este vânzarea fără de nicio siluire făcută de bărbatu-său și să vede în zapis și ia iscălită, și unchiu ei cei care au inzeștrăto, dar nu este făcută cu temei ce să coprindă în pravilă, pentru că trebuia cumpărătorul dinpreună cu vânzătorul și cu soția lui să vie la isprăvnicul să arate și is[pravnicul] să facă toate cercetările și, ori să fi pus casa ce avea bărbatul său la Ștefești andipricon, care în urmă s'au vândut tot de către dănsul sau, de nu o priimea și era vânzarea cu bună voia ei, să adeverea zapisul de isprăvnicul, și acum jăluitoarea nu mai avea niciun cuvânt. Pentru aceia dar de la judecată să găsește cu cale ca jăluitoarea Aspra să aibă a lua casa cu locul ei ce le-au avut de zestre, și să le stăpînească în pace și nesupărată de către Zamfir cumpărătorul, carele să aibă a-și căuta bani ce au dat de la Costandin, bărbatul jăluitoarei, iar pentru suvița de loc ce au cumpărat-o Zamfir alături cu locul de zestre și grajdul și alte împrejurări ce au mai făcut tot pe locul de zestre, nu să cuvine după coprinderea tot a pravili pământului, nici ca să rămie păgubaș, nici ca să le rădice, de vreme ce pîritul Zamfir în pulerea zapisului de cumpărătoare au cumpărat această suviță, de loc, și au făcut grajd și alte împrejurări, și n'au făcut nicio pară jăluitoarea în diastimă de doi ani și mai bine, precum pentru aceasta pe larg să coprindă în pravila pământului, unde la cele pentru vânzări la capul al 32 să coprindă chear așa: „când va vidă vânzătorul nemișcător lucru strein și cu judecată să vă cere și să va lua de stăpînul său, atunci vânzătorul să fie dator la întoarce cumpărătorului prețul și dobînda banilor, iar cumpărătorul să dea stăpînului rodurile lucrului. Dacă va înbușcă cumpărătorul locul acela cu săduri, atunci stăpînul lucrului să plătească cheltuiala înbușcării”, după care și această coprindere a pravili pământului este datoare jăluitoarea a plăti toată cheltuiala ce au făcut pîritul Zamfir pe locul de zestre ce acum prin judecată i să dea în stăpînire, în căl prin cercetare să va dovedi la fața locului, nefiind după tot cuvîntul drept dator pîritul Zamfir cumpărător ca să le păgubească. Și, fiindcă nici o parte nici alta nu au rămas mulțumitori după cercetarea și alegerea ce am făcut, și acum fiind vremea primăverii, când toți de obște încep la lucrul viilor și la arăturile pământului de primăvară, li s'au

pus soroc ca după sărbătorile Sfințelor Paști să să afle amândoaă părțile la luminatul Divan spre a li să face cea dășăvărșit luminată hotărâre.

1824, Fevr. 27.

(Iscălese cei doi ispravnici.)

La 1-iu August 1824, în Ploești, se arată, pentru aceste trei „persoane”, dintre care „Costandin sin Costandin” e „sudet k. k.”, că „socolindu-să mai pre urmă aceste trei persoane între dînșii ca, de vor intra ei în judecată mai departe, să sting amîndoo părțile, atît cu cheltuiala, cît și cu trecerea vremii, și așa au căzut cu rugăcune cîteș trele fețele de noi iscăliții prin dare de compromis de a lor bună voce, nesiliți de niminea și cu ale lor iscălituri întărit ca ceia ce vom găsi noi cu dreptul și în frica lui Dumnezeu vor fi mulțumiți cîteși trele fețele de a nu mai umbla prin judecată cu cheltuială. Am găsit a fi cu cale ca să mai dea Zamfirache Aspri, soții lui Costandin, sudetul k. k. încă tal. 450, adecă patru sute și cinzeci de lei tocmai, în bani gata în mîna Aspri, și toate alte datorii ce va fi mai avînd Zamfirache la Costandin, cu zapise sau fără de zapise, toată să să erte, cum și un zapis cu un cusur de bani al unui popa Costandiu ot Slănic, dator fiind numitul sudet acestui preot, să îndatorează Zamfirachi ca și de această datorie să-l ec.ollisească pă Constantin din ori cum va ști, de a nu mai rămînea Costandin dator, atît numitului preot, cît și lui Zamfirache cu o pară măcar, și, dentr'acești tal. 450 ce să mai dă acum Aspri, iarăși să îndatorază tot Zamfirache ca să-i cumpere singur un locșor de casă ca de 10 sau 12 stînjeni la satul Ștefeșii, după cum să va putea învoi cu vînzătorul locului și să-i aducă Zamfirache herestea de casă din pădure cu ai săi boi sau în cheltuiala sa pînă în bătătura acestui arătat loc, ca să-ș facă Aspra, soția lui Costandin, casă pă acest loc, de a nu rămînea cu copilașii lor în drum. Inșă lemnele heresteli să și le taie Costandin din pădure, cît îi va face trebuință pentru această casă. Și cusurul banilor din tal. 450 după ce să va cumpăra acel loc de Zamfirache să să pue la o mîna cîn-
[st]iță streină, să șază. Și, cînd va începe Aspra a-și face casele, să aibă numita persoană a-i plăti lucrul dulgherilor, cum și altele ce va face trebuință la case, spre a să putea săvîrși

aceste case din suma acestor bani, ca să fie andipricon, iar nu să se cheltuiască bani zadarnic. Și, după a lor rugămintе ce prin scris ne-au dat, am găsit într'această chip după cum mai sus arată a fi cu dreptul, dîndu-li-să la mîna la amîndoo părțile întru asemenea carte, de a nu mai avea mai mult putere a să secula unul asupra altuia, și s'au dat lui Zanfirahe și anaforaoo dumnealor boerilor ispravnicii din sud Saac, cum și escoflisul acesta și compromisul cel de dînșii iscălit, de a-ș avea putere și unul și altul la mîinile lor, și după dreptate am întărit noi trei cei den jos iscăliți, și să slăpînească în pace.

Ploești, 824, Avst 1.

(Intre iscălituri: 'Ιωάννης Γεωργίου)

Eu Aspra, soția lui Cosd. sin Cosd., sînt mulțămită la ceia ce au găsit dumnealor.

Eu Zanfirahe băcanu suntu mulțumil la ceia ce au găsit dumniilor.

(degete.)

Eu Costandia sin Costandiu sînt mulțumit la ceia ce au găsit dumnealor cu cale.

Eu Aspra, soția lui Din[u] băcan dă ațea din sat Oenii Slănicu, cară mai jos mă iscălescu, dau această bună adevărînță a mea la cinstita mîna dumnealui Vistierului Themele precum să să știe că ll. 400, adecă patru sute, ce au fost la dumnealui, lăsați dă Zanfir sin Tenea, din porunca starostii, ca să șază dăpoziton, până când ne vom apuca ca să ne facem casă, și acum, apucându-ne dă facerea casii, ne-am și priimit bani toți dăplin în mîna a mea, dă la mai sus numitul boer, fiind față și Din[u], soția mea, ca cu dănsii să ne ajutăm la facerea casii, și, ca să nu mai aibă dumnealui nicio pricină dă spre noi, i-am dat această adevărînță, iscălindu-mi numele, și ne-am pus și deget ele în loc de pecete. Asemenea și Din[u], soția mea, s'au iscălit cu mîna lui.

824. Noem. 29.

Eu, Aspra, soția Dinului băcan, adeverez.

(deget.)

Și am scris eu Mihalache logt. cu rugăcunea numitei, și mart[ur].

Findeă Aspra, soția mea, ș-au priimit bani ce în dos să vad că au fostu dăpoziton la dumnelui Vistier Themelie, dă aceia m'am iscălit și eu.

824, Noem. 29.

Eu Din[ui] băcan adeverez.

Să însemnează rândurile banilor care s'au dat.

35 Pă cumpăratu lemnelor.

65 Pă cumpăratu locului.

10 pă zece mii șindrită.

108 meșterilor prin Ioan Șimiiian.

10 pă cinsute podină tot prin Ion.

36 pă 12 mii cuie de șindrită prin Dinu.

8 chîria șindrili tot prin Dinu.

18 pentru mîncare meșterilor tot prin Dinu.

20 prin mîna Aspri, Noemyrie 23.

60 iarăș prin mîna Aspri, Noemyrie 29.

100. adecă taleri patru sute.

I-au primitu Cost. pl. martur.

*

Adeverința mea la mîna dumnealui chir Zanhir precum ca să să știe că, fiind eu dator părintelui popi Costandin II. o sută cinzeci cu zapis, și așa ne-am învoit înaintea negustorilor la Ploești i înaintea stăroștii k. k., den Ploești ca să-mi scoța dumnealui zapisul datorii mele dă la numitul preot, care după hotărârea ce ne-am hotărât au și urmat, și me-am scos zapisul după cum au putu a să învoi cu prețul, și dându-mi zapisul la mîna mē, i-am dat și eu această adeverință pentru încredințare că l-am priimit. Și fiind și alte obraze de față. Și pentru încredințare am iscălit.

Eu Dinul băcan adeverez.

825, Iulie 28.

(Un treti logofăt.) Eu Chiriță sinu Costea băcanu martur.

Eu vâtaf Panaite (?) am fostu față.

*

Adică noi cei mai jos iscăliți încredințăm cu acestu zapis al nostru la mîna dumnealui jupân Zamfirache băcanu precum să să știe că, avându eu un petic dă loen lângă brutăria dumnealui, și m'am învoit cu dumnealui și i l-am van-

dut dă a noastră bună voe, și tocmeala ne-au fostu în dreptu tl. 15, adică patruzeci și cinci, și din colțu gardului din par până în vișan, la portă, despre drumu. Și să aibă dumnealui a-l stăpâni, căl și copii dumnealui, în bună pace, dă călără noi și dă călără copii mei în bună pace, nesupărat dă nimini. Si pentru mai adevărată credință ne-am iscălit, puindu-ne și degetile în loc dă pecetie, ca să să crează.

829, Fevr. 25.

Eu Ion Fulău dinpreună cu soția mea, anume Iva, adeverez.

Eu Dumitru sin Ion Fulău adeverez.

Eu Neculaiu sin Ion Fulău adeverez.

Eu vătaf Vasile Ispas, mar.

Eu vătaf Dumitru bārber, mar.

Eu Stoica Coman, mar.

Eu Neculaiu Haină, mar.

Eu Voiucu Coman, mar.

Eu Petre Cocărlan, mar.

Eu Dragomir Cocărlan, mar. | University Library Cluj

Și am scris eu Gheorghe brutar cu zisa numiților, și mar.

*

Adică eu, Stoica Flintașu, care mai josu mă voiu iscali dat-am bunu și credințosu zapisulu micu la mâna mamu (*sic*) priotesi moșu popi Dinului precu'm să să știe că, vânzându-mi dumneai Marija Prunos unu pețicu de locu părintelui, și eu avându niște pruni pă acestu locu, i-amu vândut mamu priotesi 10 de pruni, prunu câte parale șizeci, care facu tl. 60, adică șizeci, și acești bani i-amu priimit toți deplinu în mâna mea. Și dumneaei să aibă a stăpâni cu bună pace și copii dumneai, nepoți, strănepoți, căți Dumnezeu i-a daru. Și pentru mai bună și adăvărată credință ni-amu pusu numele și degetulu în locu de pecetie. Și să-i pui șase pruni, să împlinescu patruzeci toema.

835, Aprilie 11.

Eu Stoica Flintașu, vânzător.

Eu Ioana a Stoichi, vânzător e.

Eu Dumitrache sinu Stoica. Și, cându s'au vândut acești pruni, au fostu cu voia noastră a tuturor.

Eu Radu cizmar adeverez.

Eu Bratu Poinar adeverezu.

Dinu părcălabu „

Eu Neagu Arsene „

Eu Stoica Poinar „

Eu Dinu Călinu „

Și am scrisu eu Thoma dascălu. rugat fiindu de dansa.

Și este și unu nucu, iar unu rămăne alu meu.

*

Eu Terfir (*sic*) Brujbă i-amu răscumpărat de la preolu popa Dinu din porunca cinstili stăpâniri, fiindu pruni fratele cel mai mare, fiindu că am avut protemesisu din judecată.

1836, Sept. 27.

Eu Istadurus (*sic!*) alesu adeverezu.

Eu Ștefan alesu adeverezu.

*

Adeverința mea la mâna d. jupân Sanfirache ot Valeni precum să să știe că din toată socoteala am rămas bun dator lei 10, zece, și jumătate, și, apucându-mă ca să-i dau, eu, neavând, am făcut rugăcune ca să mă aștepte până în doo săptămâni fără de niciun cuvânt de pricinuire, ca să dau. Și spre mai bună încredințare am rugat pă scriitor de m'am iscălit la numele meu.

Eu Postolache sin Niagu Roșu ot Vărbilău.

838, Frev. 13.

(Încă o iscălitură.)

Și am scris eu Ioniță cu zisa numitului.

*

Hotarnici moșnenilor Casandra, fata lui Petre Băescu, și a clironomiilor lui Tudose și Stan Mihul.

D-lui chir Zamfir Țenescu ot Văleni.

Noi, întemcești pă porunca cinstili judecătorii, no. 178 și 1728, vrînd a da carte de alegere la mîinile arătaților moșneni, am stălut numai că am înțeles că d-ta te afli cu locul casi cumpărat, și, făcîndu-ți-să cuvenita chiecare, a ne înfățișa zapisul, ai arătat nesupunere. Pentru care am și raportul cinstili judecătorii și am priimit dezlegare cu no. 1758, povăluitoare cum să urmăm, dar, ca să nu vă rămîie cuvîni,

vă adăogăm al 2-lea chiemare, mărginindu-ți soroc ca la 28 de Aprilie următor să te înfățișezi cu zăpisul.

1840, Apr. 12.

No. 30.

L. Negulescu (încă o iscălitură).

(Adresa:) Hotarnici moșnenilor Văleni, dumnealui chir Zamfir Țenescu ot Văleni.

No. 30.

Dau bun și credinčos zăpisul meu la mîna d. jupîn Trandafir tabac precum să să știe că la trebuința ce am avutu am căzut cu rugăciune de mi-au dat lei cinsprăzece într'o lună, să-i luerez în vara viitoare oricînd mă va chieama, și eu să fiu dator a fi în piçoare. Și spre credetu am rugatu pă scriitor de m'au iscălit.

842, Apr. 12.

(Iscălește și un Păsculescu.)

Noi suptu iscăliții, satul Lepănești am dat (?) inscrișu nostru la mîna lui Ioanu sin Stanu Chičureanu precum să fii știut că am luat nește șindrilă pentru casa dă școlă și i-au rămasu datori lei optuzeci și șapte, care bani ne legăm să-i răspundem cu soroc până în do (*sic*) săptămăni, fără vre unu cuvăntu de precenă, iar, atuncea, la arătutul sorocu, nefiindu bani, orice cheltueli sau zečueli să va face, să fim tot noi răs-punzători. Și, pentru a fi acestu zăpisu temeinic că l-am datu noi, am rugatu pă scriitoru de ne-au iscălit cu numele nostre, puindu și noi degetele la numele nostre în locu de pecete, să să crează.

Eu David Comanu alesu, platnic.

Eu David Seceleanu alesu, plat.

Eu Mateiu Gleogaru plat.

Eu Ilic vânătoru plat.

Eu Radul Zeanu plat.

Eu Glegore plat.

Eu.... Seceleanu plat.

Eu Neculai alesu plat. și chezașu.

Și am pusu și pecetea satului.

Și am scrisu eu logtu Ioniță cu zisa numiților de mai sus și m'am iscălit.

843, Noevr. 8.

(Pecete cu fun: un arbore.)

843, Noevr. 7.

*

125 lei, adică una sută doozeci și cinci am priimit de la dumnealui cumnată-mieu Dumitru din banii păduri ce am vândut-o dumnealui jupân Zamfir lâng Văleni cu zăpis întârit de cinstita suptocrm. și orice pretenție va avea cumnatul, Dumitru, să-și caute, pentru că eu mi-am priimit toți banii deplin, scăzându-să cheltuelile și trebădu oamenilor aceea ce au mersu pă acolo. Și spre dovadă am rugat pe scriitor de m'au iscălit, pe care rugând și pre suptocăr. de l-au adevérit, iar eu puindu mi degetul, în loc de pecete să să crează, 1843, Iune 14.

Eu Stanca, soția răposatului Neculce Drăvicu ot Văleni, a-deverez.

Eu Zamfir cojocar am fost față, și martur.

Eu Istrate Tălmaș am fost față, și martur.

Eu Dima Boiangiu martur.

Eu Istrate cojocar am fost față și martur.

Scriilor Ioniță Grig. și martur.

Întărirea de supt-ocirmuire, cu pecetea cu trei brazi și data 1833: Suptocărmuirea plaiului Teleajnul.

*

Fie Domne mila ta spre noi, precum am nădăjdut și noi întru tine.

848, Ghenar 28.

Foița de zestre a fiicei noastre Mădichii, di cele ce ne lasă inima ca să-i dăm, precum mai jos arată.

270 (sic), adică doă mii șapte sute, bani gata.

1 o pereche case de la Slănicu cu prăvăliea și cu totă încăperea ce să va vedea, însă cu pricina ce este.

2. 25 stinjeni, adică doăzeci și cinci, fâneața ce să numește Tăriceaca, ohamnică.

3. doă pogone de vie lucrătoare deosăbi, cu obrația lor, însă și o casă ce să află pin în Postelniceasa Mira, și pin

în drumul mori lungu și porobiștea jumătate pîn în drumul mare.

4. doi boi de jug.

5. 4 vaci cu viței.

6. 1 cazan de rachiu, căpacu nemșesc, cu trei țevi.

7. 1 pereche telegari cu o căruță fericată, cum să află, i cu hamuri.

8. 10 oii meoare.

9. 6 buți de borhot din doge.

10. Casile de susu. Însă pă din doă, cu prăvălia de spre lane Sărbu, după moartea mea prăvălia, ear casile să le stăpînească de acum, cît și șopronu pînă în grajdu meu, și locu cît va ținea în dreptu casii, pînă în gardu lu Macovei. să fie prii di doă după încetarea mea, și grajdu să-l mutu (*sic*), locu cît este înpotriva casii pînă în Macuvei, să aibă a stăpâni de acum.

2 masă pă masă.

2 doo lingiri de aramă cu capacile lor.

1 căldare de aramă de oacă patru.

6 tab'e (*sic*) de cositor cu tacîmu lor

2 tacîm dulceață, adică o tavă, doă chisele, doă pahară, o farfurie, însă de sticlă, și doă ligărițe de argitu.

1 ladă de haine mare.

2 doă scorțe alese.

1 plapomă de tibetu stacojie cu babac.

1 idemu, însă cu lînă.

1 perne lungi ale salteli, idem de tibetu.

2 mici, idem.

2 perne mari albe.

4 mici idemu.

2 cearșafuri de așternutu.

12 șertete.

2 peșchire.

1 liveanu cu ibricu lui, de aramă.

1 o roche de mireasă, de mătăsărie, noă.

3 rochi de stăimjbă bune.

1 o roche de tulpan.

1 de bazea.

1 roche musulinu.

- 2 baltone.
 1 basmă mătase.
 1 o bucea de lână.
 1 o scurteică de lustrin blănită, de purtare.
 2 perechi cercei de Lipița.
 6 șârvete.
 1 peșchir de obraz.
 10 cămăși femești.
 O locitoare mică de stejaru.
 Un linu precum să află.
 Un tuču mare pentru deal.
 Un tărâncop.
 O sapă la deal.
 Doo hârdaie de deal.
 Una pereche heare de plug.
 Un caru de boi, lemnul și cu fer ce să găsește.
 Lemnul căruți de cai și cu hearele ce să găsescu și roatele.
 Patru scoarțe alese.
 Una plapumă de fibet
 Una plapomă de măsiliin. } cu cerșafurile lor.
 Doo saltele de pat.
 Un cearșaf de pat.
 Patru perne de saltele.
 Patru perne de -- (șters).
 Doo mesă pă masă.
 Doo prosoape de cuiu.
 Opt șârvete de masă.
 Șase tale re] cosiitor.
 Tacăm dulceți, tavă și doo chisele de marmură și doo pa-
 hară și doo lingurițe argintu,
 Una farfurie argintu pentru lingurițe.
 Trei tingiri aramă.
 O păreche pirostriei.
 Doo feșnice aramă.
 Patru lăzi închisă.
 Un palton mare.
 Trii rochi de lână.
 Trii fuste.
 Doosprezece cămăși femești.

Patru bucculăcuri.

Doo scurteici blănite.

Doo sute coți pânză.

Un bocculăc de numu.

Și toate mărunțișurile care sânt ale feli, și de la Dumnezeu milă și sănătate.

1859, Fevr. 1.

Ioniță Tenie.

Neculae Protopopescu.

Licsandru sin Stan Miu

măcelar Tanc.

(Încă o iscălitură.)

Fiie, Doamne, mila ta spre noi, precum am nădăjduit și noi întru tine. Foie dă zestre a cumnătuți, de cele ce să dă, rămasă de la socrul meu, pă suma ei, cum mai jos arată.

1859, Septv. 1.

Casele de sus pă jumătate de spre Macoveiu, prăvălie de supt casă jumătate, însă aripa de spre postă, spre Macoveiu.

În curte locul jumătate iarăș spre Macoveiu. Casele vechi din curte supt ale feli. Grajdul ce este în curte este al feli, dar este pă locul meu, precum în foia de zestre să arată, să-l ardice, să-l mute pă partea sa, iar supt șopron sânt stăpân.

25, adecă doozeci stănjini, moșie la Slănicu, ohavneacă, însă precum să găsece și la cap de late și de lungi până unde scriie zapisul sânt pă jumătate cu mine.

Via de la Mălăești deosebil, din care este pusă în foia mea, este a feli, spre pivniță.

Pivnița ce să află deplin de stejar șindilită, precum să află, este a feli.

Locul ce este slobod, porumbiște și o ...deosebil... este jumătate cu mine.

Un cazan de rachiu cu trei levi de aramă.

Șapte buți de prune pentru pus într'ăsele.

O bute mare pentru ținul rachiu.

Doo buți pentru ținul vin.

4 fuste.

2 perechi ismene.

1 fermineă blănită de postav.

4 buccalificuri.

1 boccealicu de ginere.

Și mila lui Dumnezeu să le fie întru ajutor.

Zaharie Țenescu.

Ioniță Țenie.

(Alte două iscălituri.)

Și am scris eu Anghel Țenescu cu zisa numiților și m'am
[iscălit].

DĂRI DE SAMĂ

Simeon Rali, *Orașul Siret în vremuri de demult*, Cernăuți, 1927.

Bună cercetare, foarte atentă a unui harnic cercelător.

Nouă, de și după Prelicz, ale cărui însemnări nu le-a celtit nimeni, sînt știrile despre descoperirile preistorice, cu privire la care ar trebui, firește, mărturii mai competente și studiul amănunțit al obiectelor păstrate. Foarte interesante cărămizile romane cu un număr de legiune sau cohortă și banii, de la Antoniu, Aurelian și Liciniu. Un comerț se făcea aici, roman ori ba, cu Nordul scitic.

Numele de Sasca al unei mahalale vine de sigur de la Sas-Vodă. Telebecinți, de unde Terebleuci, e satul lui Talabă, unui vechiu Talabă, care ar putea fi cumanic, *ante-romănesc* (v. p. 26). Și aici Tătărășii țigănești. Numele de orașe din cutare letopiseț rusesc nu pot fi decît din veacul al XVI-lea, nu de mai înainte (v. pp. 25-6). Nici vorbă de Cavaleri Teutoni pe aceea (v. p. 27 și urm.). Despre vechea cetățuie, v. p. 33 și urm. Rămășițe de piatră până mai dăunăzi, p. 34. Dacă Drăgușenii pot să nu vie de la fiul de Voevod Drag, numele de Bălcăuți adevărat „Bălcești” este neapărat de pus în legătură cu Balc fiul lui Sas (cf. pp. 36-7). Pentru catolicism în Siretiu, p. 39 și urm., 45 și urm. E probabil că, de fapt, Lațcu-Vodă n'a fost niciodată catolic. Căsătoria fiicei lui, Anastasia, cu Iurg Coriatovici și Domnia lui în Moldova îmi par din

ce în ce mai puțin probabile. Distrugerea de biserici catolice din partea lui Bogdan Orbul, ca răshunare că nu l-a luat princessa polonă, n'aș putea-o admite; v. pp. 57-8. O stradă a Grecilor; p. 58. Ruine de piatră lângă Căcaina, pp. 58-60 (de cercetat). „Quidam Ruthenicus” la p. 63 nu e nume de om, ci „un Rus”. Iarăși ruine la p. 65. Pietrele de mormînt conservate de la biserica armenească descoperită în pămînt trebuie cercetate și ele, p. 66. Autorul insistă pe larg asupra tratatului încheiat la Siretiu în 1145 de Ștefan, fiul lui Alexandru-cel-Bun, cu Polonia. Berăria supț Ștefan-cel-Mare, 75. Morile, p. 76. Satul Grecii înseamnă o așezare de negustori greci, p. 76 și urm. Era și o biserică, p. 78. Vama, p. 82 și urm. Se pune în legătură marele negustor din secolul al XV-lea Nicolae Brînză cu un sat purîndu-i numele, pp. 83-4. Iarmaroacele, p. 89 și urm. Circiumele, evreiești, pp. 92-3.

Urmează descripția monumentelor. Despre biserica domnească (Sf. Troiță), care se pare a fi fost prefăcută ca să aibă actuala formă de basilică, s'a ocupat d. Balș. Cu aspect tîrziu muntean e Sf. Ioan Botezătorul. Prigonirea din partea Evreilor și administrației austriece a acestui modest lăcaș, p. 107 și urm. Sf. Dimitrie al Sbiereilor, p. 119 și urm. Felul de cîrmuire, p. 125 și urm. Așezările străine, p. 130 și urm. Interesantă „cartea de suferială” din 1812 a unei Evreice, „negustoriță de piele”, scrisă „la grămada jidovască a Siretiului”, „pînă cînd nu se va amesteca la alișverîșuri”, p. 135. Schitul Sf. Onofreiu, p. 136 și urm. Distrugerea de egumen a actelor sirelene, pp. 141-3. Breslașii, p. 144 și urm. (cojocarii pînă azi, cu steagul Sf. Ilie). Stujba de începerea iarmarocului e descrisă foarte colorat. Căraușii de-acolo cu Rușii la Dunăre în 1877, pp. 148-9. Vechiul port, p. 151 și urm. Il purta tatăl lui Stefanelli. Se zice „ghiordie”, nu „ghiordè”. Interesante expresii cum e „capetește” și nume pentru obiecte ca „gripca” și „daragul”, p. 155. Călătorii pentru scumpie pînă la Galați și în Basarabia, p. 156 și urm. *Ticnariul* de 100 de chilograme, p. 160. Scumpia se vindea la Kutu. Petreceri, p. 169 și urm.

* * *

Dimitrie Urzică, *Sate și tîrguri de pe inaltul podiș al Doroheiului*, București 1928.

Foarte bună partea geografică și antro-po-geografică. Cea istorică pornește de la preistorie, înșirind descoperirile importante ce s'au făcut în județe. La istoria propriu-zisă, nu trebuie să se recurgă la... nugele lui Asachi, cum nu trebuie să se repete poveștile cu Iazigii de la Iași și Doroca de la Dorohoiu. La mențiunea localităților istorice, de sigur că Podciga luptelor dintre urmașii lui Alexandru-cel-Bun e de aici, dar Verbia nu e Verghia de aici, ci o localitate pe Sijia. Studiul e închinat amintirii marelui erudit care a fost Vasile Bogrea.

* * *

Victor Motogna, *Relațiunile dintre Moldova și Ardeal în secolul al XVI-lea*, Dej, 1928.

Lucrare întinsă stringînd laolaltă ce dă materialul destul de risipit. Despre răscoala lui Dózsa este și o mai veche lucrare a lui S. Sever Secula (din „Archiva” de la Iași). D. Motogna aduce un act de confiscare a averilor nobililor romîni din Maramurăș (și un Petru Petriman) cari au ajutat pe răsculați, p. 8 și anexe. S'a petrecut același lucru și în părțile săsești. Și anume orașeni din Cluj au fost cîștigați, p. 9. Un Ioan Dragffy în oastea care suprimă mișcarea, p. 10. Ur-marea fu decretarea șerbiei, p. 11. Se relevă că pe bunurile ardelene ale Domnilor Moldovei noul regim nu s'a putut înstăpîni, pp. 12-3. Indreptări la concluziile lui I. Ursu despre politica lui Petru Rareș, pp. 14-5. Rareș despre Venețieni, pp. 15-6. Se relevă după un nou document publicat de d. Veress că în Maiu 1531 Rareș și cu Domnul muntean luară parte la asediul Sibiinului de Ioan Zápolya, pp. 31-2. Luarea Ungurașului de la Petru, p. 41. Fuga lui în Ardeal nu e descrisă de Ureche după Macarie (v. p. 43). Se dă în întregime povestirea lui Verancsics. Data intrării în Secuime la 1542, p. 57. Ascen-io Centorio nu ni era necunoscut, de și nu-l prețuiam prea mult; d. Motogna face bine că-l reproduce în anexele sale. O încercare, puțin reușită, de a reabilita pe Ștefan Rareș pe p. 75 și urm. Știri nouă despre întâia expediție ardeleană a lui Alexandru Lăpușeanu, p. 81. La p. 100: nu e vorba de fata, ci de sora lui Petru-Vodă Munteanul. Capul lui Despot trimes lui Ioan Sigismund Zápolya, p. 111. Bogdan Lăpușeanu pri-beag la Eperjes prin Ianuar 1574, p. 116. Note despre Zamfira

lui Moise-Vodă, ajunsă, prin căsătoria cu Cristofor Báthory principesă a Ardealului, pp. 121-2. Altă povestire, după Alexandru Szilágyi, a lucrurilor din 1577, p. 123 și urm.

La documente, ætul trădării Maramurășenilor, pp. 131-3. Altele de valoare mai mică. Cel despre Petru Raresș la asediul Sibiului, p. 138. O scrisoare din 1552 a lui Mircea Ciobanul, p. 156. Alta, pp. 161-2. Urmează extrasul din Centorio, p. 162 și urm. O scrisoare a lui Despot pentru căpitanul său Paul Secuul, din Suceava, 17 Septembrie 1562, p. 184. Se reproduce și actele privitoare la peirea lui care au apărut în *Revista istorică*, trimise tot de d. Motogna (v. p. 184 și urm.).

* * *

Economul D. Furtună, *Ucenicii stareșului Paisie în mănăstirile Cernica și Căldărușani, cu un scurt istoric asupra acestor mănăstiri*, teză de doctorat, București (f. an).

E o lucrare întinsă, plină de informație nouă, după inedit. Insemnarea actelor de fundație (p. 7 și urm.). De sigur că a fost stavropighie: cf. pp. 9-10. Biografia stareșilor, p. 10 și urm. (p. 10: Radu Șerban n'a avut Greci). Despre Căldărușani, p. 22 și urm. Stareșii, p. 25 și urm. Ar trebui publicată scrisoarea din Bibl. Ac. Rom., ms. 1236, fol. 165, a lui Ioasa de Argeș către Constantin fiul lui Dumitru Țară-Lungă din Schei (1690) (v. p. 30). La p. 37, nota 3, nu e împărăteasa Ecaterina, de mult moartă la 1809, ci nepoata ei, de fiu, Marea Ducesă Ecaterina. Viața în cele două mănăstiri, p. 41 și urm. Pe larg biografia stareșului cernican Gheorghie Ardeleanul; p. 45 și urm. Alți paisieni, mai ales Macarie învățatul și stareșul Calinic, p. 63 și urm. Despre scriitorul Nicodim Greceanu, p. 76 și urm. Condițiile de traiu, p. 78 și urm. Și Naum Rimniceanu a căutat aici un ultim adăpost, p. 82. Aceleași note la Căldărușani, p. 88 și urm. Listă de manuscrise de la Căldărușani, p. 95 și urm. „Imitația lui Hristos”, în traducerea lui Ioan Duma din Brașov, 1774, p. 99. Turci la Ploiești și Văleni în 1791, p. 106. Călugări ardeleni și străini, p. 107 și urm.

În anexe biografia contemporană a lui Gheorghie, p. 114 și urm., un discurs al egumenului Doroteiu de la Căldărușani, p. 125 și urm., regula lui Calinic, la Cernica, p. 133 și urm., note

de cronică ale lui, p. 141 și urm. (publicate în parte de mine), versuri călugărești, p. 144 și urm.

Se putea adăugi înfățișarea Cernicăii cu ctitorii într'un tablou al lui Papazoglu, după care am făcut și cărți postale.

* * *

C. Bobulescu, *Banul Tănăsă Gosan, 1769... — 1831 Iunie 17, București, 1928.*

E o lucrare de genealogie și biografie, abundant sprijinită pe izvoarele cele mai deosebite, căutate cu o rîvnă fără păreche ca și în alte lucrări ale meritosului autor. Tănase Gosan iea, pe la 1750, pe fata de patrusprezece ani, a lui Toader Nacul logofăt de vistierie (p. 22). Surorile miresei sînt soțiile lui Grigore Ceaușul, Gheorghe Carp și unui Arghire (p. 22 nota 54). Un frate, Lupu, p. 30. Catrina Gosan iea pe Stolnicul Neculce, p. 31. Fiul e al doilea Tănase, p. 34 și urm. (născut pe la 1770). O soră a acestuia iea pe Spătarul Cananău din Botoșani, p. 49. Testamentul lui Tănase, pe la 1825, p. 59 și urm. Moare de holera din 1831, p. 65 și urm.

Alături, multe alte știri de folos. Astfel, la 1824, o însemnare a lui Ioan Gherasim, care-și zice „Rumin ales” și se arată că „erea dăsăvârșit la cartea elinească, românească, latinească, muscălească și oreșce nemțească și franțuzească, și limba turcească și sârbească foarte bine o știea” (p. 6, nota 1). Mențiunea unui ms. al traducerii lui Beldiman, *Alexii sau căsuța din codru*, p. 7, nota 1. Căpîi după *Tarlo*, tradus de același, p. 9, nota. Îngroparea cerșitorului răspînditor de binefaceri Luminărică, p. 12. A Beldimăneștilor, p. 13. O notă a lui Filaret Beldiman că a copilărit la Cornești, „moșie părintească”, *ibid.* Despre preotul Ursul Zugravul, p. 15, nota 13 (coane făcute de dînsul la Obrijeni, Iași, în 1734) Hurmuzachi ca nume de botez, p. 16. O foaie de zestre din 1727, pp. 17-8. Turci din Birlad cămătari pe același timp, pp. 18-9. Nunta cu o Țigancă, pp. 20-1. Pentru cărțile de blăstăm, p. 24 note 63 și pp. următoare. O soră a lui Veniamin Costachi, care se află „legată” (de vre-un păcat) în mormînt, p. 27 nota: blăstămul se întinde și asupra copiilor. Un Moldovean pribeag, pe la 1800, la „Varșav”, unde moare, p. 34. Un exemplar din *Viețile Sfinților* ale lui Dosoftei la Gosănești, p. 35, nota 94.

Altă foaie de zestre (1790), p. 36. Rețetă de leacuri, pp. 40-1. Însemnarea unui scripcar țigăn, p. 43. Un pașaport bucovinean și în românește, la 1802, p. 44. Altul rusesc la 1821, tot și în românește, p. 57. Cele patruzeci de volume despre mănăstiri ale călugărului Andronic Badenschi de pe la 1800, p. 46 și nota 141. Două peceți ale mănăstirii Socola, atribuindu-i data de fundație 1596, p. 48, nota 150. Nomofilaxul Constantin și „pravilistul” Flechtenmacher la 1818, p. 50. Lepădarea „pe la biserici” a bastarzilor, p. 52, nota 174. Reproducerea inscripției, din 1820. a bisericii din Soloneț, p. 54. Stăpînire la Codrești a Spătarului Iordachi Drăghici, p. 58. Văduva lui, Maria (născută Nacu) vinde „moșia Bălțați cu hîzele Codreștii” mănăstirii Neamțului, la 1841, Februar 8, p. 67 nota 224. O scrisoare a acestei Mărioara la pagina 67.

* * *

I. Lupaș, *Studii, conferințe și comunicări istorice*, București, Casa Școalelor, 1927.

Cuprinde: „Factorii istorici ai vieții naționale românești” (se citează afirmația lui Fustel de Coulanges: „Pentru o zi de sintesă trebuiesc ani de analiză”). „Sensul și scopul istoriei” (Analiza și critica teoriilor lui Spengler). „Individualitatea istorică a Transilvaniei” (rostul de „jude” al lui Atanaric l-am stabilit cel d'întăiu; v. p. 50). În Ardeal s'ar fi purtat în vremea de după cucerirea de către Unguri o luptă între ortodoxie și catolicism; pp. 53-4. Încercarea Voevozilor Ardealului de a ajunge permanenți și cu drept de moștenire, p. 55 și urm. Voevodul Laurențiu de la jumătatea secolului al XIV-lea era din părțile Carașului, p. 78. Nimic nu arată că Litovoiu și Bărbat ar fi luat malul opus al Oltului; cf. p. 58. Căsătoria fetei Voevodului, de origine cumană, din neamul Borz,— cf. Borzea—, Ladislau, cu fiul regelui srb Ștefan Millutin, p. 61. La p. 63: Pösing, nu „Bazini”. „La mormîntul de la Putna, (panegiric al lui Ștefan-cel-Mare. P. 86: „Matei de Murano”). „Doi umaniști romîni în secolul al XVI-lea” (cunoscutul Nicolae Oláh și necunoscutul Mihail Oláh. La cel d'întăiu, scrisori către Sași, în 1554, indemnîndu-i să rămîie catolici — cu facsimile; se dă și recunoașterea de Împăratul Ferdinand, la numirea ca baron, a genealogiei sale din Dracul, Mihnea și Mircea— p. 96, nota. Celalt, cu numele de familie Csaky, s'a născut în Bihor.

pe la 1490, a studiat în Cracovia, a funcționat în Crasna și la Bălgrad, a fost secretar princiar și educator al lui Ioan Sigismund Zápolya; amestecat în vicisitudinile politice ale provinciei, moare la 1572: Gromo-i recunoaște însușirea de Român). „Destituirea unui episcop român din Ardeal la anul 1574” („ipotesa” că e vorba de Eftimie, Vlădica ardelean, cade; căci „daseib”, înseamnă „acolo”, în Moldova, nu în Ardeal). Tudora, mama lui Mihai Viteazul (resumă cele știute despre dînsul). „Patru scrisori românești din timpul stăpînirii ardeleni a lui Mihai Viteazul” (studiu analizat la timpul său în această revistă). „Capul lui Mihai Viteazul” (discurs la readucerea lui în 1520). „Politica lui Matei Basarab” (resumat istoric; cf. Iorga, *Studii și doc.*, IV, Prefața. Facsimile din scrisoarea Doamnei Elina despre lupta de la Finta, p. 162). „Principele ardelean Acațiu Barcsai și Mitropolitul Sava Brancovici” (comunicație la Academie; reprodus un act din 1661 al lui Sava, p. 191. Observații asupra datei episcopului înmormîntat la biserica din groapă-a Sibiului, p. 189, nota 1). „Nobilizarea popii Ioan din Vinț (20 Maiu 1664)” (după actul din Arhivele din Buda, 20 Maiu 1664; se nobilitează și fratele Oprea; li se zice „Zoba”). „Pribegia prin Ardeal a Mitropolitului Varlaam al Ungrovlahiei, 1679-1680” (oștirinouă, și după inedite: Varlaam fuge de frica Domnului său, Șerban Cantacuzino; dar la 1686 cel care era la Sibiu cu o suită de doisprezece trebule, în adevăr, să fie episcopul din Ardeal, întors sfințit de la Munteni). „Odăjdiile Mitropolitului Sava Brancovic” (după o știre ungurească despre sfințirea de dieci și biserici în timpul maziliei lui; un act din 1684 despre odăjdi; se propune cetirea unei pietre din biserica sibilană din groapă, care poate fi pe mormîntul lui Sava). „Activitatea literară-științifică a lui Dimitrie Cantemir” (panegiric). „Desbînarea bisericească a Romînilor ardeleni în lumina documentelor din jumătatea a veacului al XVIII-lea (largă analiză a cărții d-lui Silviu Dragomir; de fapt e o scurtă istorie a Unirii). „Părinții și bunicii scriitorului ardelean Ioan Piuariu-Molnar (a mai fost presintată în această revistă). „Revoluția lui Horia” (conferința e un capitol de istorie). „Iosif al II-lea și școlile românești din județul Aradului” (decisie din 18 Octombrie 1786 a comisiei aulice de studii). „Cea mai veche școală normală în România întregită” (ordine ale lui Iosif al II-lea din 1784 și 1786; Dimitrie Eustatievici e

așezat director). „Contribuțiuni la istoria politică a Românilor ardeleni de la 1780 la 1792“ (tot opera lui Iosif al II-lea; călătoria în Ardeal, cu „oiu căuta“; decretul de toleranță și de „concivilitate“; versurile lui Moise Moga pentru el, pp. 322-4; oferte ungurești către Prusia la patul de moarte al lui Iosif—p. 329 nota —; împrejurările românești supt Leopold al II-lea). „Chestiunea originii și continuității Românilor într'o predică de la 1792“ (a preotului Sava Popovici din Rășinari; se analizează modelul săses, de Michael Lebrecht, „Geschichte der aborigenen dazischen Völker in Abend Uterhaltungen“ — e partisan al aborigeneității românești, după Gebhardi). „O încercare de reunire a Bisericilor romine din Transilvania la 1798“ (o fac Aron Budai, Petru Maior și vicăriul de Făgăraș Ioan Para: un singur episcop după moartea lui Bob, n. răsădind în Ardeal, două consistorii, doi directori școlari, între Blaj și Cluj; se va cere și pensionarea Vlădicăi de la Blaj; protopopii aprobau; plan de congres comun; adresă la împărat; dar aceasta însemna închinare către uniți; se prevedea rezistența în Principate; ideea reapare la 1895, în jurul „Astrei“). „Doisprezece pețitori ai episcopiei transilvane vacante de la 1796 la 1810“ (Ioan Mihailevici, paroh sîrb în Pata, Nicolae Huțovici, preot în Abrud, episcopul sîrbesc Ioan Ioanovici, protopopul Avram Petrovici din Neopianta, vicăriul Ioan Popovici, Isaia Bălășescu din Bucovina, Pavel Chenghelaș, scriitorul sîrb cu cărți traduse și în românește, care știa și franțuzește, Timoteiu Mitropolitul de Sarde, protopopul Nicolae Panovici, arhimandritul bănățean Sinesie Radivoevici, Nestor Ioanovici, Petru Maior—pp. 428-9—, Vasile Moga). Tablă de nume.

* * *

P. Zane, *Probleme monetare din trecutul economiei noastre naționale*, Iași, 1927. „Sisteme monetare și monete principale din veacurile trecute“ (din Cercetări istorice“, IV), Iași, 1928.

Primul studiu epuizează subiectul, atît de vastă e informația și atît de atentă prelucrarea ei. Cuprinde considerații economice, foarte competente. A doua lucrare cercetează monedele obișnuite mai de mult la noi: perper, zlot, aspru, ug, galben, leu. Ca la toate lucrările autorului, o vastă bibliografie.

* * *

I. Bianu și N. Cartoian, *Album de paleografie românească (scriere chirilică)*, București, 1926.

Foarte frumoasă publicație începînd cu reproduceri din Psaltirea Șcheiană, Psaltirea Hurmuzachi și Psaltirea Voronețeană pentru a trece — peste hîrțile lui Petru Șchiopul, peste testamentul lui Radu Șerban și scrisorile lui Matei Basarab de la Brașov, care nu trebuiau să lipsească —, la mediocre probe ardelenesti din secolul al XVII-lea, dar și la specimene de admirabilă scrisoare moldovenească și munteană (pl. VII cu un prea frumos frontispiciu) din același timp. Pentru veacul al XVIII-lea alegerea e bună (pecetea Cernicăi pe pl. XI). La pl. XIV se revine — de ce? — la trecut cu scrisoarea lui Neacșu din Cîmpulung, cu o însemnare a lui Mihai Viteazul și o scrisoare a lui Neculai Pătrașcu, cu cîte un act de la Matei și de la Constantin Brîncoveanu, cu un ordin al lui Dimitrie Cantemir, etc. Cîteve linii de chenar. Se reiea apoi firul pînă la M. Kogălniceanu și V. Alecsandri.

* * *

Ioan Rusu Abrudeanu, *Moșii*, București, 1928.

De sigur că nu e lucrare de știință. Dar multe știri și o bogată ilustrație, al cărui izvor nu se arată și care adesea nu e autentică. Se începe de la epoca preistorică, dîndu-se apoi multă înlîndere perioadei romane. Nu se menține expunerea la singurul teritoriu al Moșilor. De la pagina 116 subiectul e îmbrățișat mai strîns. Partea geografică și etnografică e bună și bogată. Un capitol despre războiul social al lui Horea (ilustrația e poate completă). Tot așa pentru scenele de la 1848 (cu portrete inedite, înainte de toate, ale întregului Consiliu de miniștri).

* * *

Iacov Antonovici, episcopul Hușilor, *Un dascăl ardelean la Birlad: Ioan Popescu, 1830-1901*, Huși, 1928.

Lucrearea cuprinde o biografie îngrijită a acestui profesor al sufletelor și o nemerită caracterizare a lui. Urmează acte din activitatea lui ca director, conferinți, discursuri (unele naive). A fi fost de preferat, dacă se găsiu, scrisori. Frumos discursul de îngropare al lui Augustin Paul (p. 325 și urm.). De același și o biografie a lui (școlile din Birlad la 1851: pensionul frances al lui Columb, cel al lui Caillol, cel grec al lui Pondichi,

cel al lui Papa-Stavăr, pensionul frances de fete al d-nei Bar ; p. 338. Aflase la Birlad în 1849 cinci familii evreiești; la bătrânețele lui erau acolo 10.000 de Evrei (p. 345). Recunoscătoare, amintirile lui P. Rășcanu (p. 351 și urm.). Frumoase amintiri despre liceul din Birlad de d. N. Petrașcu, p. 363 și urm.

* * *

I. Constantinescu, *Istoricul bisericii Maica Precista Dudu din Craiova*, II, Craiova, 1928.

Culegere făcută și după inedite (Condica Maicăi Precistei de la Dud, la Academia Română, și altele). Se dă pomelnicul cel d'întăiu al vechii biserici de lemn (și în facsimile).

Acte din 1760 înainte pentru zidirea lăcașului, p. 50 și urm. 60 și urm., 80 și urm., 197 și urm. Restul, materiale mai nouă. Școala de musică a lui Schüssler la 1847, p. 149 și urm. : un preot, elev al lui, voia să introducă în biserică orga.

* * *

M. Gr. Poslușnicu, *Istoria muzicii la Români*, București (1928).

Lucrare întinsă, sprijinită pe o migăloasă căutare a amănunțelor. Istoricul va găsi și scăpături, dar nu odată el însuși va fi pus pe cale de nesfârșitul număr al informațiilor, adese ori toate prețioase. În partea întâiu e vorba de Psaltichie în toate epocile (trebuia o împărțire pe categorii), de școlile de cîntări, de asociațiile cîntăreților, de reformatorul Macarie, de Anton Pan și de ucenicii lui, de cîntăreții moldoveni și ardeleni, bucovineni. Alături, literatura în relație cu cîntările.

A doua parte presintă musica laică: începuturi, Wachmann. Conservatoriile, artiști străini, corurile, societățile de musică, începuturile de operă.

A treia și a patra sînt alcătuite din biografii. De Ardeleni și Bănățeni e vorba în a cincea. Urmează Bucovinenii și Basarabeni. În partea a șaptea, instrumentele, în a opta musica militară. Despre lăutari în partea a noua.

* * *

Au apărut : N. Iorga, *Istoria războiului de independență și Istoria învățămîntului românesc*, București, 1927 și 1928.

C R O N I C Ă

În Sanudo, *Vite dei dogi* (Muratori, XXII, c. 962), în lista forțelor militare ale tuturor Statelor pe la 1400, „Valahii” sînt trecuți cu 20.000 de oameni.

În Mas Latrie, *Histoire de Chypre*, II, p. 174 nota 1, se pomeneste în Spitalul San Spirito din Roma între alte fresce una care reprezintă „pe regii Bosniei și Valahiei vizitînd pe Sixt al IV-lea”.

În cronică veneto-cipriotă a lui Amadi: „lissia per lavarsi al capo”, p. 324. E leșie.

La vera-vara în accia a lui Strambaldi, p. 120.

În Serrano y Sanz, *Noticias y documentos históricos del condado de Ribagorza*, Madrid, 1912, un rege de Leon e intitulat *imperator* într-o cronică (p. 173). Nu se știe cînd apare comitatul de Aragon (p. 189).

În *Omagiu lui I. Bîanu*, d. Alexandru Marcu publică o scrioare a lui Bîrnuț, în care vorbește de legăturile lui cu Pietro Monti, hispanisantul, „un popă foarte învățat” (1853).

Lista obiectelor luate de la mănăstirea Neamțului și pierdute în Rusia pe timpul marelui război o dă a-himandritul mitrofor Meletie (Nicuța), în *Istoria sfintei mănăstiri Neamțu în timpul marelui războiu, 1916-1918, Mănăstirea Neamțului 1927* (Evangheliu din 1436, 1512, 1535, panaghieriu din 1502, cruci din 1558, 1560, epitaf din 1637, etc.).

În Biblioteca Liceului din Brad se păstrează un cronograf de o formă interesantă, care nu e decît așa zisa cronică a lui Brancovici. La urmă: „Sf. Dumnezeu c-î sfînt au blagoslovit pre milostivul și încoronatul Craiul nostru împreună cu ai săi creștini, și de acum înaintea încă să-i dăruiască m[î]n[ost]i[v]ul

D[u]mnezeu viață norocită cu multă izbîndă asupra păgînului, amin". Și în latinește și nemțește: „Scriptus est per me... Müller, ludi-magister Brad, ist durch gefertiget. Lukas Müller, Schullehrer in Brad im Jahr Christi... Anfang..., den 30 Oktober, amen“.

În colecția Schnell din Brașov, II, no. 208, se păstrează o scrisoare ungurească a lui Duca-Vodă („Datum in (in) Bukaresti, die 6 marti a. Domini 1677“. Semnat: „Illustrissimae Dominationis Vestrae frater et vicinus benevolus: *Io Duca Voevoda*) către prințul Ardealului Mihail Apaffy („Illustrissime ac celsissime princeps, domine, domine, frater, amice et vicine nobis benevole“). Adresa: „Illustrissimo ac celsissimo principi domino, domino Michaeli Apaffi, Dei gratia principi Transylvaniae, partium regni Hungariae domino et Siculorum comiti, etc., domino, domino fratri et vicino nobis benevolo“. Pecetea cuprinde pe cei doi sfinți de laturile copacului; de-asupra corbul cu crucea în plisc; dedesupt: capul de bou. Inscripția: „Io Duca Voevod bjeiu mlstiiu grū zemle vlahiiscol“.

În *Rassegna dell'Est* din Roma, Ianuar-Februar 1927, un studiu de d. Rosso Umberto despre „comerțul extern românesc în 1926“.

În *Urbanism la îndemîna tuturor* de Jean Raymond, traducere de d. Toma T. Socolescu (București 1927), buna prefață a traducătorului cuprinde și lămuriri istorice. Cuminte observația de la p. XVIII că o capitală nu se poate așeza într'un mediu străin. V. și la p. X: „Secolul al XIX-lea făcuse din oraș un munte de piatră, secolul al XX-lea tinde a face o masă de grădini“.

Se promite un studiu despre sistematisarea Ploieștilor. Textul însuși al autorului frances e plin de știri despre trecut.

În *Bulletin international de l'Académie polonaise des sciences et des lettres*, Ianuar-Mart, d. Jan Fijalek vorbește și despre societatea formată de doi tovarăși: unul meșter de broderii, Fiol,

pentru a tipări la Cracovia cărți slavone de biserică. Un *Octolh* apare la 1491; alte cărți se pregăteau, dar intrigi locale împiedecară lucrul. Fiol fu dat în judecată pentru atacuri contra Bisericii catolice, i se refuză de arhiepiscop dreptul de a publica alte lucrări (pp. 12-3) *E foarte probabil că Moldova lui Ștefan cel-Mare a cunoscut cărțile asociației Fiol-Turzo.*

În *Relatos poéticos en les crónicas medievales* („Revista de filologie espanyola“, X, 1923), d. R. Menéndez Pidal fixează că scurte poeme epice („relatos epicos breves“) au intrat în deosebitele cronici spaniole din evul mediu (se relevă că se cîntau astfel evenimente istorice și supt Carol Quintul și, de aezi orbi, și pînă astăzi). Se semnalează valoarea deosebită a cronicei leonese (sau „miscelanee“), „najerense“, publicate de G. Cirot în *Bulletin hispanique* pe 1909-11, care e „antecedentă a cronicei lui Alfons cel Înțelept“, scrisă îndată după moartea lui Alfons al VI-lea, în sec. al XII-lea (întrebuințează cronica zisă „silense“); Alte cronici: al „tudensa“, cea „compostilana“ — adevărat „leonese“ —, cronica lui Pelayo din Oviedo și „prima cronica generală“; autorul pare a fi un călugăr cluniacens de la Nájera; Ceña și Cauleña aparțineau și ele curentului de la Cluny. D. Menéndez Pidal dă și considerații generale asupra istoriografiei spaniole, care, afară de singura cronică „pacense“, mozarabă, de la 754, e în legătură numai cu regii, de la Sf. Isidor, de la Alfons al III-lea și de la Sampiro y Palayo; leonesă întâiu, ea devine în secolul acesta al XII-lea castillană, regii de acolo ne mai fiind considerați ca rebeli față de regii d'n Leon, succesori legitimi ai celor din Toledo, Visigoții. Îndată Cid apare ca reprezentativ al luptei contra Arabilor. De aici se va trece la cronica „tudensă“, la cea toledană, la a lui Alfons al V-lea, „naționale“, în sensul general spaniol (p. 335). Cu moartea lui Bermudo al III-lea și apariția lui Sancho el Mayor se părăsește terenul leones. E vorba, în cronica de față, de „jugul leones“ din care iese Castilia. Se pomeneste, și pe larg, și de personajii care nu poartă coroana. Inspirația vine de la jongleuri, de la *juglâres*, cari vor da și „el cantar del rey don Sancho“. Așa se va merge la „Prima Cronică generală“ de la sfîrșitul secolului al XII-lea și la „Cronica a douăzeci de regi“ de pe la 1360 (p. 343), la Cronica din 1344, la a „Treia

Cronică generală", la „Cronica din Castilia“, la scrierile în vulgară : Cronica arhiepiscopului de Toledo, care studiază la Paris, izvor pentru scrierile în vulgară. Autorul citează și conferințele sale americane din 1919, reunite în volumul *L'Épopée castillane*.

În a doua parte e vorba de acea „Cronică iudensă“, a episcopului Luca de Túy, terminată la 1236. Și aici poemul „juglaresc“ e adesea întrebuițat. Se discută episodul căsătoriei lui Ludovic al VII-lea de Franța cu Constanța, fata lui Alfons al VII-lea de Castilia (1153), senior al tuturor regilor iberici și al conților de Barcelona și Toulouse și cîntat ca „împărat de trubadurul gascon Marcabru, și pelerinagiul lui la Compostella (1155); nota e și aici cea poetică (din această călătorie a lui Ludovic la luxosul său socru spaniol s'ar fi inspirat autorul cunoscutei „Chanson du pèlerinage de Charlemagne“ și „le Roman de Jehan de Paris“.

Cercetînd „A patra cronică generală“ de pe la 1460, iarăși se descopere cîntecul (la 1482 se publică noua Cronică a Spaniei, făcută pentru regina Isabela de Diego de Valera). Și Cronica lui Ioan al II-lea, de Alvaro García de Santa-Maria († 1460), procedează așa.

Publicarea de M. Theodorian-Carada a *Discursurilor politice* din Parlamentul contra războiului nu poate fi calificată decît ca o sfidare sau un act de inconștiență. Același om scrie la p. 81 : „Mi-aduc aminte ziua cînd Bucureștii au fost mîntuiți de ocupația străină“.

În *L'Universo* din Florența, IX, și un articol asupra noii ediții, integrale, de Luigi Foscolo Benedetta, a lui Marco Polo, *Il milione* (Florența, Olschki).

De d. Fernando Martin-Sánchez Juliá, care a cercetat și reforma agrară la noi, *La reforma agraria italiana y la futura reforma española* (Madrid, f. an). Măsuri de războiu, cu îndemnisare, „mobilisarea agrară“, *opera nazionale per i combattenti* (de caracter privat), „comisiile provinciale“, oprirea subarendării, împrejurările siciliene—parte foar e importantă —, cererea țăranilor de a se împlini făgăduiala de pămînt din războiu, „haosul

social" și „invadarea cîmpilor“, formarea partidului popular „cu colonizarea internă“ în program (1919); expropriere desordonată prin mici cooperative rivale, adesea „neserioase“, cu „o masă obsedată de viziunea cuceririi pămîntului făgăduit“; discuții în Parlament asupra colonisării; proiectul din 1921 al lui Micheli, care vorbește și de „tehnica agrară“ și de „legile unei economii rurale bine înțelese“; acceptarea unei legi în acest sens; anularea de către fascism a legislației anterioare (11 Ianuar 1923); noul principiu *tehnic*, cu exproprierea numai *ca pedeapsă*, recomandarea *consorțiilor* de exploatare, arendarea în Lațiu la asociații capabile de a lucra bine, numirea unei comisii de doi funcționari de la Economia Națională, un magistrat și doi proprietari. La urmă propuneri pentru Spania, în care țeranii andalusi luaseră o atitudine amenințătoare.

•

În *Gratul românesc*, II, 3, d. G. Vilsan prezintă, cu frumoase explicații întinse, „condica de economii de oi aflători în Bulgaria“ (Dobrogea), din 1845. Sînt 110 proprietari. O „starostie a Mocanilor“ la Hirșova. D. N. Roman dă, în legătură cu cartea d-lui Dușan Popovici despre Țințari, știri cu privire la Romînii din Serbia.

•

În *Arhiva Someșană*, 8, d. Virgil Șotropa vorbește despre minele din Rodna (și înainte de secolul al XVIII-lea). O autobiografie a naturalistului Florian Porcius (și scrisori de la el). De la d. Iulian Marțian „documente bisericești“. O audiență la Carol I-ii în 1880 (din „Familia“) a lui Artemiu Alexi, care, cu M. Pop, a publicat o Istorie ilustrată a războiului din 1877-8. Dintr'un act de la 1717 se vede că egumenul de Moldovața Ioan Ursachi adăpostise la Bistrița odoarele lăcașului (pp. 136-7).

•

În „*Anuarul Institutului de istorie națională*“, IV (extras), d. G. Oprescu prezintă cinci acuarele nouă ale lui Doussault, desemnatorul frances care ne-a cercetat în epoca Regulamentului organii, la 1844.

Sînt acolo dorobanți munteni, un surugiu, un cobzar și o doamnă în port românesc, care însă trebuie să fie, nu o Romincă, ci d-na Dens, o Belgiană, căreia i se și dăruiește schița.

În *Floarea Soarelui*, II, 1-2, d. Liviu Marian dă note despre ziarele românești din Basarabia între 1858 și 1884.

*

În *Forum nobilium din Bucovina* d. Teodor Balan înfățișează instanțele de judecată din Bucovina moldovenească și din cea austriacă, indemnând la publicarea treptată a tezaurului documentar cuprins la *Forum nobilium* (originea) și la *Tabula ferit* din Cernăuți, precum și, pentru o anumită epocă, în depozitele din Liov și Stanislaw.

*

De d. Roberto Paribeni, *Optimus princeps, saggio sulla storia e sui tempi dell' imperatore Traiano*, 2 vol., Messina. Întâiul prezintă izvoarele, existente și pierdute (Dion apare ca un „Levantin ușuratec, superficial, cu puțin simț critic, gata să povestească lucruri copilărești și mici povestiri nebunatece, în care poate nici el nu crede”, etc.; p. 27). Povestirea pornește cu patria și familia marelui împărat (un chip atribuit tatălui său la p. 48; se încearcă a dovedi că în Italia, foarte latină, Traian nu putea fi de sînge iber: Eutropiu-l face „de neam italian, dar născut în Spania” pentru că nu înțelege ce e Italică; imbielsugate știri despre ce era oastea romană atunci). Capitolul III prezintă pe încă tânărul Traian comandant în Germania (analiza operei lui Tacit despre această țară; *un munimentum Traiani, o civitas Ulpia Sueborum* îi rămîn pe urmă; Aurelius Victor vorbește de un drum deschis „între Pont și Galia”; p. 104). În capitolul IV e vorba de dinastia Flaviilor (oarecare îndulcire pentru „melancolicul, solitarul” Domițian, pp. 113-5; campania contra Dacilor, p. 116 și urm., mai mult după Gsell). Nerva urmează în capitolul V. Cu capitolul VI se ajunge la stăpînirea lui Traian, adoptat de predecesorul său pentru motive arătate pe larg. În direcția politicii lui spre gurile Dunării trebuie să fi jucat un rol prezența-i la izvoarele flaviului. Capitolul VII: „primii ani de guvern”: restabilirea rolului Senatului și în legăturile de politică externă, p. 159; cinstire a marilor familii, îngrijire a nevoilor materiale pentru cei de jos, pp. 161-2; ajutor bănesc micilor proprietari împovărați, p. 179; în oaste introducerea Germanilor în gardă.

De la capitolul VIII încep războaiele dacice (și aici „onoarea de reparat”...) Funcționarii daci cari supraveghează agricultura,

la Criton, medicul lui Traian, p. 195; Drubetis *nu* e anterioară acestor campanii: municipium *el.* și *nu fl.* (deci supt Adrian, nu supt Flavii încă); bibliografia nouă a primului războiu, p. 220, nota 14; trupele întrebunțate, p. 226 și urm.; p. 240 nota 59; p. 282, nota 8; de ce Burii germanici?, p. 244.

În volumul II, „expansiunea în Orient“ (cap. XIII: colonisări în Arabia, p. 17). În capitolul XIV, „lucrări publice la Roma“ (se vede arheologul în grija amănuntelor). De forul lui Traian se vorbește deosebit. „Operele publice“ în capitolul XVI. Capitolul XVII se ocupă de administrație. Politica religioasă urmează: „ortodoxie severă și pură“ (p. 189); ura contra creștinilor samănă cu a burgheziei de azi contra bolșevismului (p. 205). Societatea e descrisă în capitolul XIX; arta și literatura prezentate în cel următor (interesante apropieri cu arta italiană la începutul epocii moderne, p. 243; și alte asămănări fericite, ca la pagina 249. Cu capitolul XXI, despre războiul cu Parții, se revine la istoria militară. Cu moartea și succesiunea Împăratului s'ar mintui întinsa și folositoarea lucrare, dar un ultim capitol îl prezintă pe Traian în tradiții și legende.

*

D. Ștefan Gr. Berechet retipărește *Condica criminală a Moldovei* (1820) (Chișinău 1928).

*

Broșura *Polonia*, publicată de „Asociația universitară a prietenilor Poloniei“, cuprinde câteva observații geografice ale d-lui Mehedintzi, o excelentă privire de ansamblu a d-lui P. P. Pănaiteșcu, apoi scrisori de adesiune, note asupra Poloniei economice și descrierea unei călătorii de studenți făcută în Polonia la 1927 (câteva ilustrații). De ce forma: Polonesi? Se zice: Serbesi și Bulgaresi, iar noi vom fi fiind Romanesi? E adevărat că zicem: Finlandesi.

*

Înti'o formă plăcută, d. Teodor A. Naum prezintă „sentimentul naturii în scrisorile lui Pliniu cel tînăr“ (București 1927).

*

O lungă introducere precedă versiunea românească, de d. Teodor A. Naum, a Idilelor lui Teocrit (București 1927). El prezintă mediul alexandrin al poetului. Foarte bogate și erudite note.

*

În revista *Residencia* de la Madrid, II, 1, un articol, splendid ilustrat, despre „cultura maya“ (din Mexic).

*

În *Orpheus*, IV, 1, d. Bilețchi Albescu cată a explica Bcrivoiu (cf. Lituvoiu, Radivoiu) prin Perivoli (I), Gîmbaș prin Gomphoi (I), Suceava prin Sucidava, Brăila prin „Braiola“ lui Procopiu...

*

În *Șoimii* de la Tîrgul-Murășului, IV, 3-4, d. N. Sulică descrie lupta din acel loc, la 1602, a lui Radu Șerban.

*

În *Graiul Romănesc*, II, 2, d. Grigore Nandriș vorbește despre mănăstirea din Peri, leagăn de veche cultură românească (satul maramurășean e acum în Cehoslovacia). E vorba și de originile acestui lăcaș. Unele ilustrații foarte interesante (biserica de lemn din Apșa-de-jos ar fi din 1564).—D. I. G. Ghiulamila se ocupă de Rominii macedoneni din Bulgaria (bună statistică a așezărilor lor).

*

În *Societatea de mline*, V, 4, d. Septimiu Popa semnaleză foaia populară ardeleană din 1848, *Invetiatorulu poporului*, care apărea la Blaj supt conducerea lui Cipariu. Și o bucată de versuri, bunișoară, care cîntă „scumpa Românie“, „România îndrăzneată“ și încheie: „România să trăiască“. De la n-1 8, știri din Principate. La 27 Septembrie, publicația încetează. De d. Traian Popa știri despre Gheorghe Maior, tatăl lui Petru Maior (era protopop pe la 1750; dintre țeranii „robotăși“ și avea un frate rămas la plug; Petru s'ar fi născut la Tîrgul-Murășului, nu la Căpușul-de-cîmpie. La 1779 mai trăia bătrînul. Fiul ținea la 1784-5 o școală de adulți pentru uniți; la 1795 e inspector al Scaunului Murășului; pp. 87-8). D. Șt. Bezdechi adauge știri despre Mihai Valahul, umanist romin.

*

În *Anuarul Institutului de istorie națională*, IV, d. Aurel A. Mureșianu presintă socotelile popei Mihai din Șcheii Brașovului pe 1577. Se vede că, la ieșirea din Moldova (Paștele sînt o dată aproximativă), Aron-Vodă a pus să se lucreze la biserică. Se află că s'a făcut și școală. Autorul admite încă originea bul-

garo-greacă a bieților Romîni de acolo : Papa Bonifaciu era rău informat cînd vorbia la 1399 de „Greci, Valahi, Bulgari, Armeni și alți infideți“ cari au tăcut biserica. Se relevă că, în Octombrie 1600, Șcheii au vrut să treacă la Mihai Viteazul (p. 205). Și genealogia, biografia papei Mihai. Dascălii școlii, pp. 215-6.

*

O carte de clăcaș din 1820 în *Prietenul poporului* de la Cîmpulungul muntean.

*

În revista *V. Adamache*, Octombrie 1927, d. V. M. Bologna dă știri despre medicina în Moldova după „Medizinischer Almanach“ din Berlin, anii 1839-43 (mai ales știri despre opera lui Czihak).—În *Viața medicală*, 1928, 2, același presintă pe medicul macedonean G. C. Roja din Timișoara (dar și multe alte nume de medici, culese cu îngrijire de pretutindeni). E același cu filosoful bine cunoscut. Se analizează teza lui la Viena, în 1812 — lipsește titlul ; se ocupă de abuzul cu medicamentele.—În *Clujul medical*, Novembre 1927, d. Bologna presintă pe profesorul de medicină budan Samuilă Răcz (Mihailescu) din Caransebeș (1744-1807 și portretul ; bibliografie).

*

Actul de căsătorie al lui Ion Creangă (23 August 1859), în *Șezătoarea*, XXXVI, 1.

*

În lucrarea unui tînăr istoric Italian, Vittorio di Tocco, mort înainte de vreme la Valladolid, unde căuta materiale nouă în Archivele spaniole, *Ideali d'indipendenza in Italia durante la preponderanza spagnuola* (Messina [1927-8]) se întilnește întrebuințarea inteligentă, cu o excelentă împărțire, a unui enorm material, în mare parte inedit. Povestirea începe de la pacea din Cateau-Cambresis. Se înfățișează interesele de Stat și opinia publică italiană față de dominația străină. Se cînta :

Vien lo Spagnuol da Spagna
 Che non porta il valor d'una castagna,
 Sol con la spada al fianco,
 Che non la può sfodrare
 Per la ruggine ch'â presa nel mare...

Un altul scrie: „prima che Spagnol, mi farò Turco“.

Se scriu *Filipice* contra străiniilor. Dorință ca „floarea de crin“ (Franța) „să se întoarcă“, p. 157; cf. p. 203 și urm. Dar „Francia sempre promette e mai non viene“. Decadența spaniolă, p. 167 și urm. Capitolul IV prezintă „preponderența francesă“ (1669-1706). Începe cu Messina care se oferă lui Ludovic al XIV-lea. Dincolo de 1712 idealul uman biruie pe cel național (p. 329). Dar la 1740 un trimes frances constată „o reacțiune în sens adevărat italian“, cu acel rege al Sardiniei care „singur încarnează o adevărată naționalitate italiană“ (p. 332).

D. Ștefan Ciobanu publică la Chișinău un studiu *Tighina*, bogat în lămuriri, luate une ori din rare izvoare rusești, și în ilustrații inedite. Originea tătărească a numelui (p. 7). Se putea da întreaga crisoare românească a begului de Bender, pe care am publicat-o în *Studii și Documente*, V. Se păstrează în mare parte vechea formă a cetății.

În *Revista filologică* din Cernăuți, 3, d. I. Șiadbei tratează despre „fragmentul Leviticului de la Bălgrad“ după Pentateucul lui Heltai (Cluj, 1551).—D. Nandriș se ocupă de numele și instituția răzeșului (dacă derivarea mea din *rază*—dar și slavul *răzor*, a *răzori* și corespunzătoarele ca finală: *lăturaș*, *ogrădaș*, etc.—e înlăturată, încă mai greu ar fi să se admită aceia din cuvântul polon *rycerz* — *Ritter*, propusă de autor; considerațiile istorice derivate din această ipotesă sînt șubrede: răzeșul nu vine de la oaste la pămînt, ci de la pămînt la oaste).—Notițe necrologice despre V. Pirvan, Wilhelm Thomsen și Hugo Schuchardt.

În Iosif Ursan, *Contribuțiuni la istoricul variolisării și vaccinării în teritoriile locuite de Români* (tesă din Cluj, 1928), note despre medicul lui Brîncoveanu, inovatorul în domeniul vaccinării (*Nova et tuta varioles excitandi per transplantationem methodus*, Veneția 1715; apoi Nürnberg, 1717, Leyda, 1821; și *La medicina difesa, ovvero riflessi di disinganni*, Veneția 1717), Pylarino (n. 9 Ianuar 1659 în Cefalonia, învață dreptul la Veneția, medicina la Padova; din Candia, trece la Constantinopol,

la Alep, la Alexandria; ajunge consul venețian la Smirna — i-ar trebui căutate, la Veneția, rapoartele —; mort la Padova, Iunie 1718; v. pp. 15-6 din tesa). Și despre practica populară la noi, p. 12 și urm. O carte despre „altoirea vărsatului“ la Chișinău în 1816.

N'a apărut tesa d-lui P. N. Chișer, *Influența italiană în medicina țărilor românești până în 1870*.

*

În legătură cu congresul de chimie de la București descrierea d-lui Obdulio Fernandez, *Por tierras de Oriente (recuerdos de un viaje)* (și posibilitățile apropierii intelectuale între cele două țeri).

*

În *Arhivele Olteniei*, VII, 35, considerații ale d-lui G. Vîlsan despre legătura dintre Dunăre și Carpați (importanța vadului de la Porțile-de-fier). De d. I. Mușlea analiza curioasei cărți „O viatorie în cele șapte-spre-zece districte ale României. Anticulturi, curiosități naturale, orașe, monumente, date istorice, usuri și moravuri de Théodore Margot, București 1859“. Preceptor la Pitarul C. Slăviteșcu, locuind la Slăvitești în Vlcea, dar mergând de Crăciun în 1838 până la Buzău, era probabil din Brețania-de-jos. Vede Găieștii, Cîmpulungul, Nămăieștii, Dragoslavele și Rucărul, Dîmbovicioara, cetatea lui Negru-Vodă, Piteștii, Argeșul, Stănișoara, Cozia, Olăneștii, Ocnele, Cîinenii, Bistrița și Hurezul, Drăgășanii (paparudele, în cale), Șerbăneștii și Mamul, Tîrgul-Jiului, Tismana, Filiaș (unde, clacă), Craiova (călușarii), Calafatul, Slatina; trece apoi, mai pe scurt, în restul orașelor. — D. I. B. Georgescu dă note și înfățișări din Cozia. — D. N. Plopșor presintă desemnuri de pe pereții grotelor oltene (foarte dese ori omul shematisat; și soarele în față; cițiva cai) — D. Karadja presintă litografiile din Muntenia, 1855-6 (nu așa de rele! Foarte multă mișcare. Ar părea că destule sînt basarabene; două sînt date din Ploiești).

*

În *Toponimie și istorie* (Cluj 1928) d. Nicolae Drăganu studiază numele satelor de pe valea superioară a Someșului. O nuanță polemică destul de acră ni se pare că nu era de nevoie: aduce fiecare ce poate, și urma alege. Materialul între-

bunîntat e de o extraordinară bogăție ; expunerea trebuie urmărită cu o încordare de atenție. Munți numiți după stăpînii lor: Beneș, Henicel, Calimanul, poate Țibleșul, pp. 26-7. Foarte interesant muntele Băsărabă. *D. Drăganu aduce pe studenții Sebastian Basarab „de Gali” la Universitatea din Viena, în 1440 și 1487, și pe Ioan Vid (nu Vodă) „Bassaracius” la cea din Württemberg, mai tîrziu* (p. 28, nota 1). Un *Ioan de Mocod student la Viena, 1413*, p. 103. Munții Măriilor, pp. 29-30. Pentru Siretiu, vechea părere la pagina 37. La urmă, elementele latine. Apendice de documente.

*

În studiul său *Les origines de la basilique chrétienne* (din „Bulletin Monumental”, 1927), d. Louis Bréhier, sprijinit pe cercetările lui G. Leroux, urmărește edificiul ipostil de la Egipteni și de la megaronul micenian pînă la Roma, punînd în lumină cele două forme pe care le îmbracă. În basilica creștină e basilica civilă de tip elenic (p. 12). Numai ridicarea năvii centrale, dînd putința luminării, vine de la creștinii din Orient. Și alte religii răsăritene, mai vechi, primiseră acest tip (astfel cu basilica pitagoriciană de curînd descoperită). D. Bréhier obiectează însă, dacă nu transeptul, „basilica boltită, care se află în teritoriile odinioară hitite”, și o legătură cu arhitectura hitită se stabilește astfel. Și turnurile apusene vin de la cele care se ridicau de-a-supra palatelor hitite.

*

La 1856 se tipăria la Brașov Παιδαγωγική Γραμματική a lui Emanuil Vaschide din Melenicul Macedoniei, directorul școlii grecești din Șiștov. Cheltuiala o poartă Serdarul muntean Atanasachi Xenocrat. Între subscriitorii: școala din Șiștov și cîțiva cetățeni de acolo (și elevul Dimitrie Βλάχου), apoi din Meșovo școala greacă, un medic, un profesor de abilitădactică Maroiani, trei sub-dascăli (unul: Prițu, Πρίτζου) și cetățeni (un Μπόβερτος, cf. *poveretto* —, un Tsanakas, un Serakietis —, din Săracu — un Sterie Μίχου; cîțiva și din Tricala).

*

Pe volumul V din *Ατακτα* ale lui Corai, publicat în 1835 de F. Furnarachi, se cetește iscălitura lui C. (Scarlat) Virnav, pecetea: „Biblioteca Rumana din Paris, fundată la anul 1846” și însemnarea „20 fr., frs., șapte”.

*

În *Despre vechiul drept penal român* (București 1928), d. I. C. Filitti răspunde unor critice ale d-lui St. G. Longinescu, al cărui spirit neistoric este cunoscut și din alte cazuri.

Nu există nicio îndoială că «legislația» din veacul al XVII-lea reprezintă numai un text formal de cărturari. Se dă un curios document, de concepție juridică absurdă, a lui Radu Mihnea, din 1620-3, care, luând deșăgubina de la jupâneasa care omorise cu mâna ei doi feciori de Țigani, o iartă de la moarte pentru că a denunțat pe boierul Stanciul Cepariul, care ținea la el, de la Gavril Movilă, o mie de ughi de aur ai Domniei. Supt Matei Basarab se constată că femeia mințise (informația se ia de la Goga, Armașul de pe vremuri al lui Radu-Vodă, acum adăpostit la Arnăuț-chioiu, printre negustori), aruncînd o astfel de calomnie, și fiul Cepariului capătă îndărăt moșia luată de la tatăl său. Urmează observații asupra legislației mai nouă.

*

Pentru istoria matematicilor în școli un articol de d. Ion Ionescu (cărțile de școală ieșene ale lui G. B. Lazarini în 1852, 1854), în *Natura*, XVII, 4.

*

În *Sbornik*-ul oferit d-lui Václav Tille (Praga 1927), d. Joseph Bédier definește ce înseamnă de fapt Roncevaux din Chanson de Roland. — De d. André Tibal izvoarele cărților George-I Sand asupra vieții în Boemia (*Consuelo, Comtesse de Rudolstadt, Zizka, Procope*). — De N. Iorga, «Elementul occidental în povestea dunăreană și balcanică».

*

În *Transilvania*, LIX, 3, d. Șt. Bezdechi vorbește despre posesiile latine ale lui Nicolae Olahus, publicate în *Monumente Hungariae Historica, Diplomataria*, XXV. La pagina 180, Ștefan Broderic, episcopul de Vác, e arătat de Olahus ca fiind din Corona, ceia ce înseamnă: Brașov. Se adaugă că era «natione Scлавus». Nu înseamnă aceasta: din Șcheiu? În acest cas, numele lui a trebuit să sufere o latinisare.

*

D. de Martonne continuă publicarea albumelor sale de reproducere fotografice cu text explicativ, *Les grandes régions de la France* (Paris, Payot). Fascicula *Les Marches de l'Est* prezintă pentru regiunea Meusei și Mosellei case asemănătoare cu cele săsești.